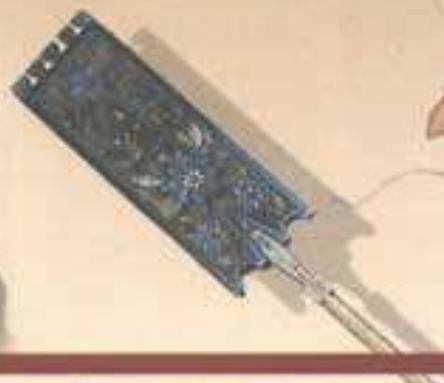

српске
ПУСТОЛОВИНЕ

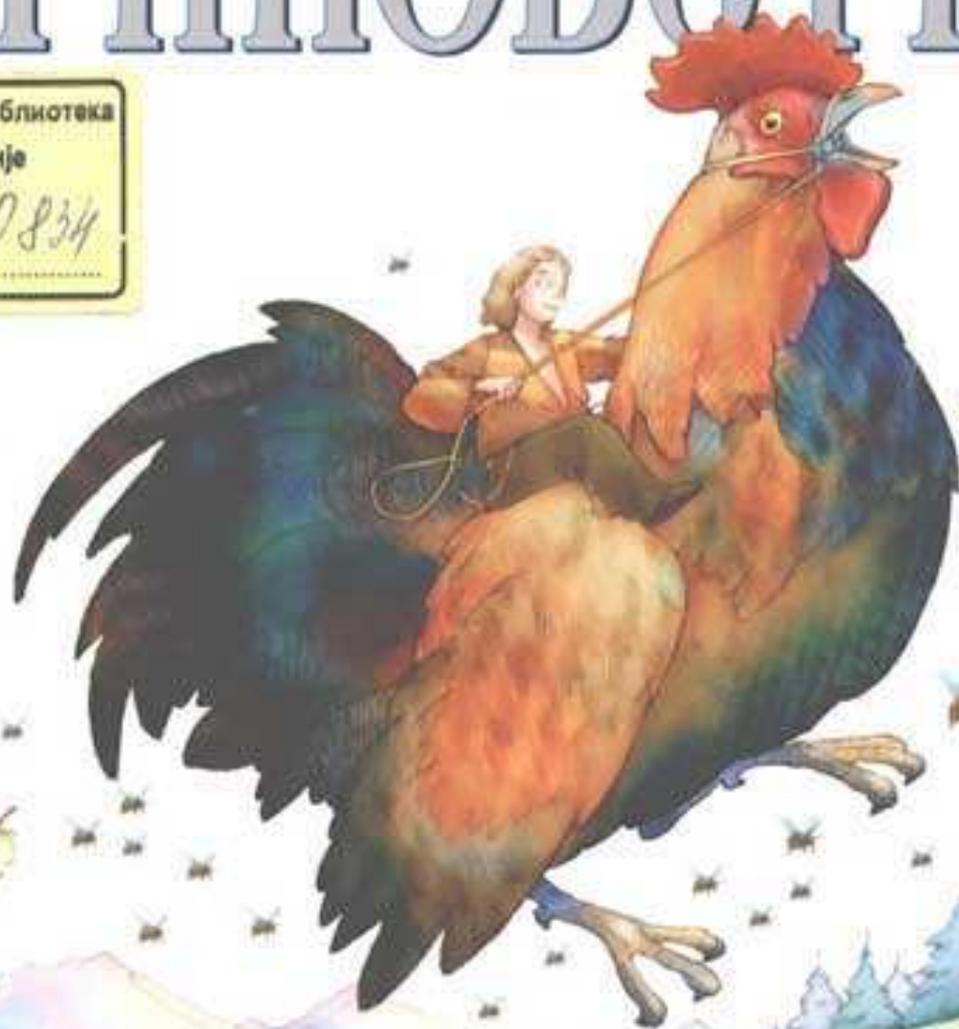

СРПСКЕ НАРОДНЕ

ПРИПОВЕТКЕ

Народна библиотека
Србије

II 450834

Креативни
ЦЕНТАР

**Вук Стефановић
Караџић**
(1787-1864)

*"Мало је људи који су за своју књижевност
толико заслужни као што је Вук за српску.
Само сопственим снагама остварио је оно
што иначе успева једино удруженим нашо-
рима. Предлажем овог скромног, љубазног
и намученог човека за дошлицког члана."*

Јакоб Грим у Немачкој академији наука у Берлину

**Добросав Боб
Живковић**

Наш најпознатији илустратор за децу.
Његове маштовите илустрације народних
приповетки зраче изузетном снагом и
лепотом.

**Славница Марковић
и Симеон
Марковић**

Уредници у "Креативном центру".
Пропратним текстовима и документарним
материјалом настојали су да читаоцима
приближе време и средину у којој су
се рађале народне приповетке.

Мирјана Живковић

Дизајнирала је унутрашњост књиге и
успела да све изгледа као да је нацртано
на једном великом платну.

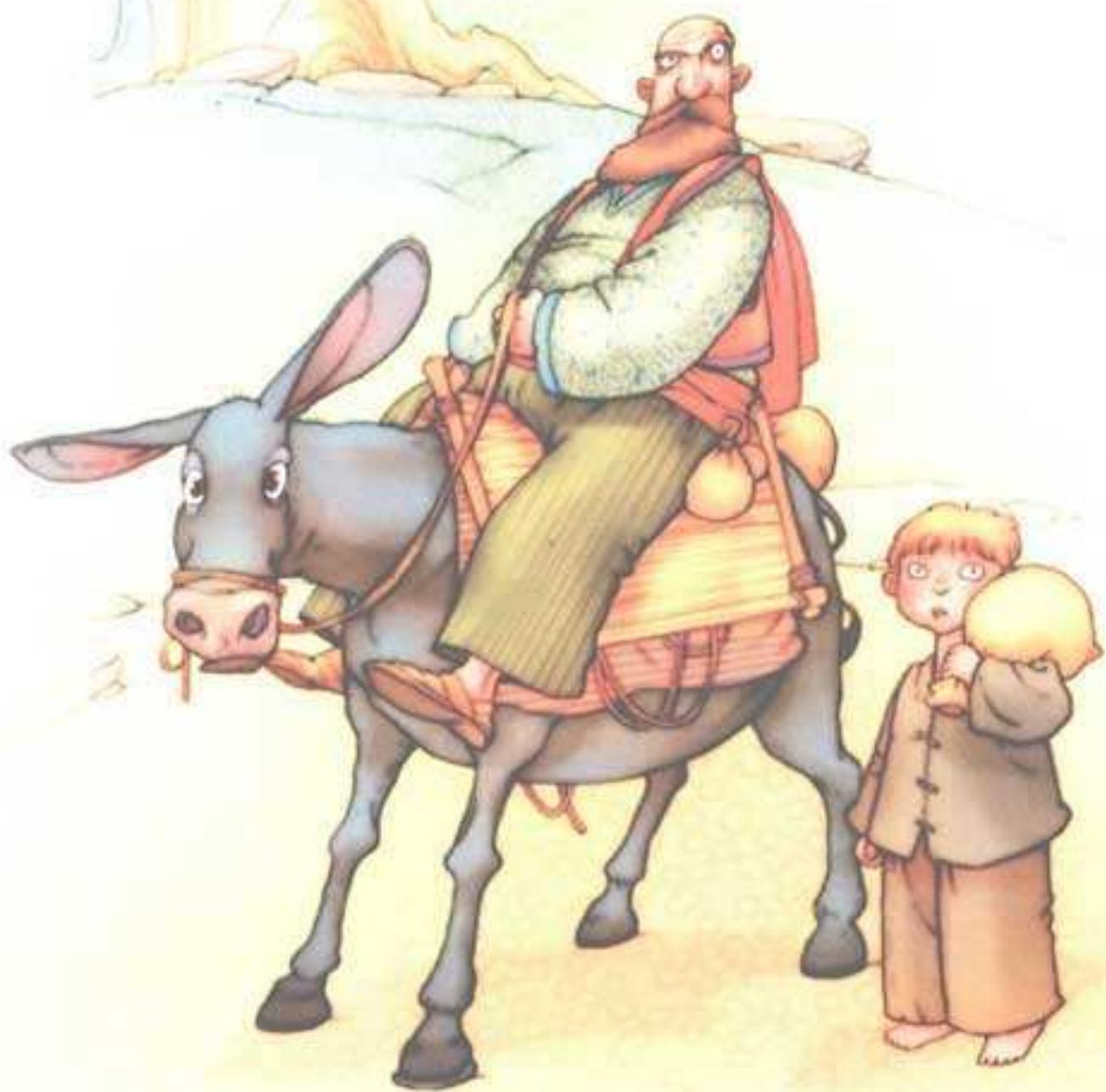

СРПСКЕ НАРОДНЕ

ПРИПОВЕТКЕ

2001

*...one u kojima nema чудesa,
nešto što se priroziјeda rekao bi čovјek da je zaista moglo biiti*

СВЕТУ СЕ НЕ МОЖЕ УГОДИТИ

Један човек идући из вароши кући јахао на магарцу, а његов син, момчић од десетак-петнаест година, ишао поред њега пешице. Сусретне их један човек, па рече:

— То није право, брате, да ти јашеш а дете да иде пешице. Твоје су ноге јаче од његових.

Онда отац сјаше с магарца и посади сина на њ. Мало даље сретне их други човек, па рече:

— То није лепо, момче, да ти јашеш а отац да ти иде пешице, твоје ноге су млађе.

Онда узјашу обојица и пођу тако мало, али их сретне трећи човек, па рече:

— Каква је то будалаштина! Два матора магарца на једној слабој животињи! Право би било да човек узме батину па да вас обојицу стера!

Онда сјашу обојица и пођу пешице, отац с једне стране, син с друге, а магарац у средини. Сретне их четврти човек, па рече:

— Ала сте ви три чудна друга! Зар није доста да двојица иду пешице? Не би ли лакше било да један од вас јаше?

Онда отац рече сину:

Ми смо обојица свакојачко јахали на магарцу, сад ваља да магарац јаше на нама! — па онда обале магарца на земљу, те му један свеже предње ноге, а други стражње, па га онда узму на колац међу се и тако га понесу. А кад се људи који су их сретали и стизали стану још већма смејати и чудити, онда отац уједанпут баца магарца на земљу и почне га дрешити, говорећи:

— Та сваки је човек луђи од овога магарца који свему свету хоће да угоди! Ја ћу с мојим магарцем чинити како сам и пре по својој вољи чинио, а људи нека говоре што им драго!

Па онда узјаше магарца, а син поред њега пешице, и тако оду кући.

♦ јахати на магарцу - у нашим планинским селима и варошима некада се често користио магарац за јахање или преношење ствари.

♦ матор - који има доста година, који је зашао у године, стар.

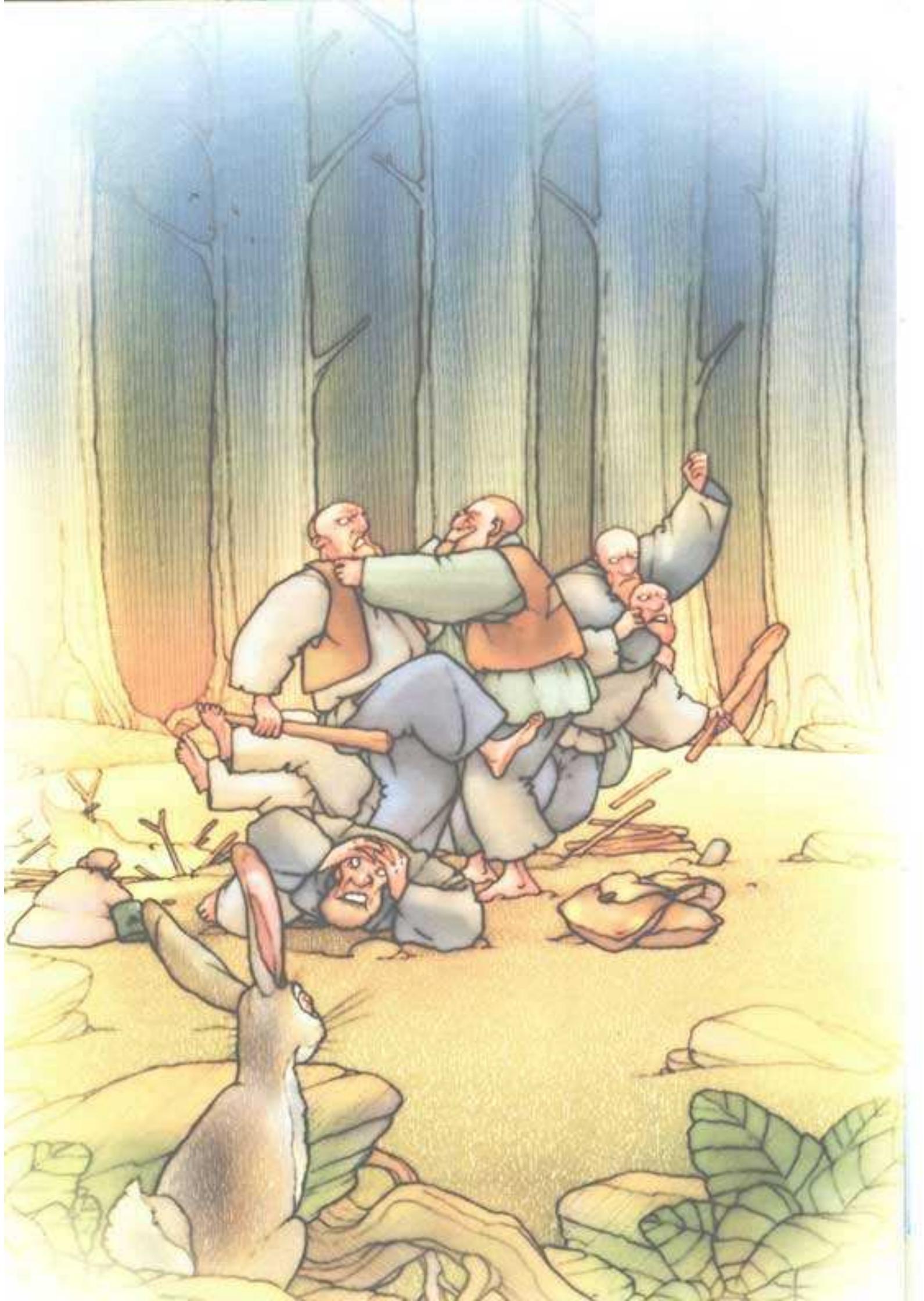

♦ батина - дужи комад дрвета који обично служи за ударање (на слици).

♦ стерати значи присилити некога да сиђе с неког места или положаја.

♦ колац - мотка, обично зашиљена с једне стране.

♦ дрешити - одвезивати, развезивати чвор или оно што је везано.

ПРИПРАВЉАЛИ РАЖАЊ ЗА ЗЕЦА

Враћали се некакви сељаци кући из шуме, кад један завика дружини:

— Гле, гле, браћо, онога зеца што бежи оном главицом, има у њему петнаест ока, а да је Бог дао међу нама брзонога момка па да га достигне, ето господске вечере да се угостимо вечерас у друштву!

— То је лако — повиче најстарији у дружини — половина нас хајдемо за зецом у потеру да га ухватимо, а половина нека исече добар јасенов ражањ, да буде спреман док се не вратимо са зецом.

— Добра ти је та — рече један — у сребро ти се оковала! Али и ја нека једну проговорим: ја бих да ми зеца међу нама овде у планини испечемо и братски поједемо, а да нико не казује укућанима, јер није право да од њега једе онај ко је дома лежао, него ми који смо се око зеца мучили. Је л' тако, браћо?

— Добра ти је! — рече трећи. — Него, да ми пожуримо док није зец у грм зашао, а за ноге му се не бојим док су ове моје две пода мном!

И тако оде половина за зецом у потеру, а половина по јасенов ражањ. Они што одоше да гоне зеца не нађоше нигде ни трага од њега, али видеше негде у планини где је неко потпалио ђумур, па се задимило, те се упуте к ономе диму кад ли се тамо сретну с онима што су по гори тражили јасенов ражањ и помисле да су они зеца ухватили и сами појели, па завичу на њих: — Камо зец, морсе, бре!?

А ови тамо исто упитају срдито потернике:

— Ево ватре, ви сте га без нас појели!

Не верујући једни другима, почну се између себе тако тући да су морали многе на носилима кући однети. Кад дођоше у село, упиташе их сељани:

— Ко вас поби?

Одговорише:

— Лукави зец и јасенов ражањ!

♦ главица значи брег, узвишење у равници.

♦ ока - стара мера за течност, запремину и тежину (1,28 кг).

♦ јасен - врста шумског дрвета погодног за обраду.

♦ у сребро ти се (реч) оковала значи - нека остане тако како је речено, нека се то обистини, нека тако буде.

♦ ђумур је дрвени угаљ, угљен, који се раније често правио по планинама тако што би се ископала јама, у њу натрпали комади дрвета, потпалили, а онда покрили земљом да тихо обгоре; ђумур су нарочито користили ковачи при загревању гвожђа за ковање.

Печење на ражњу; фотографија с почетка 20. века.

ПУТНИК И ГОСТИОНИЧАР

Судови
за вино
коришћени
у Србији
почетком
20. века.

♦ гостионица
је назив за ре-
сторан, механу
или локал где
се за новац мо-
же јести, пити,
ређе и ноћити.

Ће некакав путник гладан у једну гостионицу,
а није при себи имао ништа до десет-пет-
наест пара, па завиче гостионичару:

— Хеј, газда! Дај да добро
ручам за моје паре!

Гостионичар му изнесе добар ручак, све
што је најбоље у тај мах имао, а путник, кад се
добро наједе и напи, опет викну:

— Хеј, газда! Хоћу да ти поштено платим!
— па извади оно мало пара и рече: — Ово су
моје паре, ја код себе, душе ми, више немам!

Гостионичар виде да га је путник пре-
варио, па му полако рече:

— Хајде, нек ти је просто што си ме преварио и нек ти
је на здравље што си појео и попио, али те молим, хајде
довече у ону гостионицу преко пута, па то исто уради и
оном другом гостионичару.

А путник му одговори:

— Нећу, душе ми, јер сам код њега овако синоћ вечерао,
па ме он научио да данас код тебе дођем на ручак!

Чутура из
Војводине,
19. век.

ТИ ЋЕШ, СИНКО, СВИРАТИ

К

ад је некакав човек полазио некуд на пут, комшије и познаници навале око њега, па један вели — донеси ми ово, други вели — донеси ми оно, а ниједан не даје новаца. Онда некакво дете изиђе преда њ и пруживши му пару, рече:

— Узми ову пару, молим те, па ми купи и донеси свиралу.

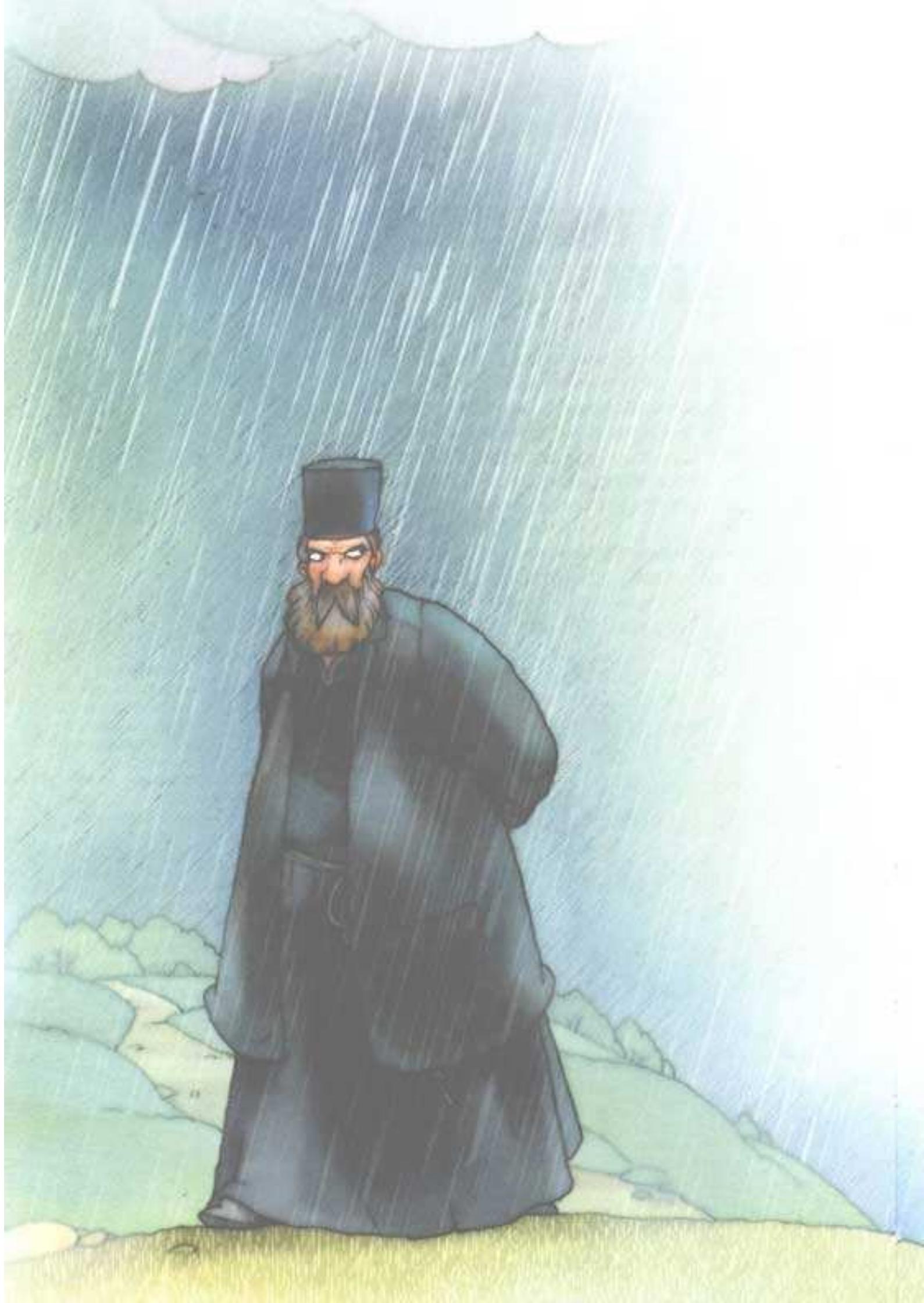
А човек му на то одговори:

— Ти ћеш, синко, свирати!

♦ свирала је народни дувачки инструмент (фрула, двојница), направљен обично од дрвета, са писком и рупама — отворима на које се постављају прсти за време свирања. (На слици су две свирале и чобанин са двојницама.)

КАД ЂЕТЕ ДА ВАМ ПАДНЕ КИША

Била у некаквоме селу једног лета велика суша, па једног дана сакупи се све село пред црквом да нагна попа да се моли Богу за кишу, а ако га не умоли, да ће додати другог попа, кога ће Бог послушати. Уто изађе и поп пред цркву, па свима назове добро јутро и по обичају благослови, а они сви на њ скоче, вичући:

— Дед', попе! Отварај књигу из које се Бог моли за кишу, па ако нам киша не падне у исти дан, нећеш наших поскурица јести ни икаква бира имати!

Познавајући своје сељане, поп се одмах мудро досети, па им рече:

— Добро, моји људи! То би право било да смо одавно учинили, али ја то нисам смео ни могао без вас, јер не

Недељно јутро у Студеници, цртеж Феликса Каница.

♦ благослови-ти - излити своју милост на некога, дати благослов; знаком крста призвати милост божју на некога.

♦ поскура (поскурица) је обредни хлеб у православној литургији, нафора. (На слици су два обредна хлеба.)

♦ бир - оно што се годишње давало у новцу или намирницама манастиру или свештеницима.

♦ моба - народни обичај у којем суседи (обично момци и девојке) добровољним радом, бесплатно помажу при већим сеоским радовима другим суседима; послови су се обављали уз песму и шалу како би се лакше урадили.

♦ кнез - старешина једног села или неког подручја.

♦ врћи пшеницу - издвајати зрнелу из зрелог житног класја вршалицом, млаћењем, данас комбајном, а некада тако што су по поређаним сноповима класја коњи газили идући укруг.

♦ капарисати овде значи изнајмити давањем капаре, новца који се унапред плаћа при закључивању неке погодбе.

Моба, фотографија с почетка 20. века.

знам у који ћете дан кишу. Него, кад сте сви овде, дај да се договоримо, па кад изаберемо дан, ако не буде кише, сво моје главе!

— А кад би ти рекао, попе?

— Ја бих, браћо, ако ви велите, сутра!

— Сутра ја, браћо, не могу никако, поручио сам за мобу да ми жњу пшеницу, јер знате сви да је већ презрела — рече кнез.

— А хоћемо ли у уторак?

— Не, попе! — повиче други. — Ја у уторак вршем пшеницу, тако сам уговорио и капарисао људе и коње.

— Хоћемо ли у среду?

— Какву среду! — завиче трећи. — А зар не знаш, попе, да ја у среду женим сина и купим сватове сво већ петнаест дана!

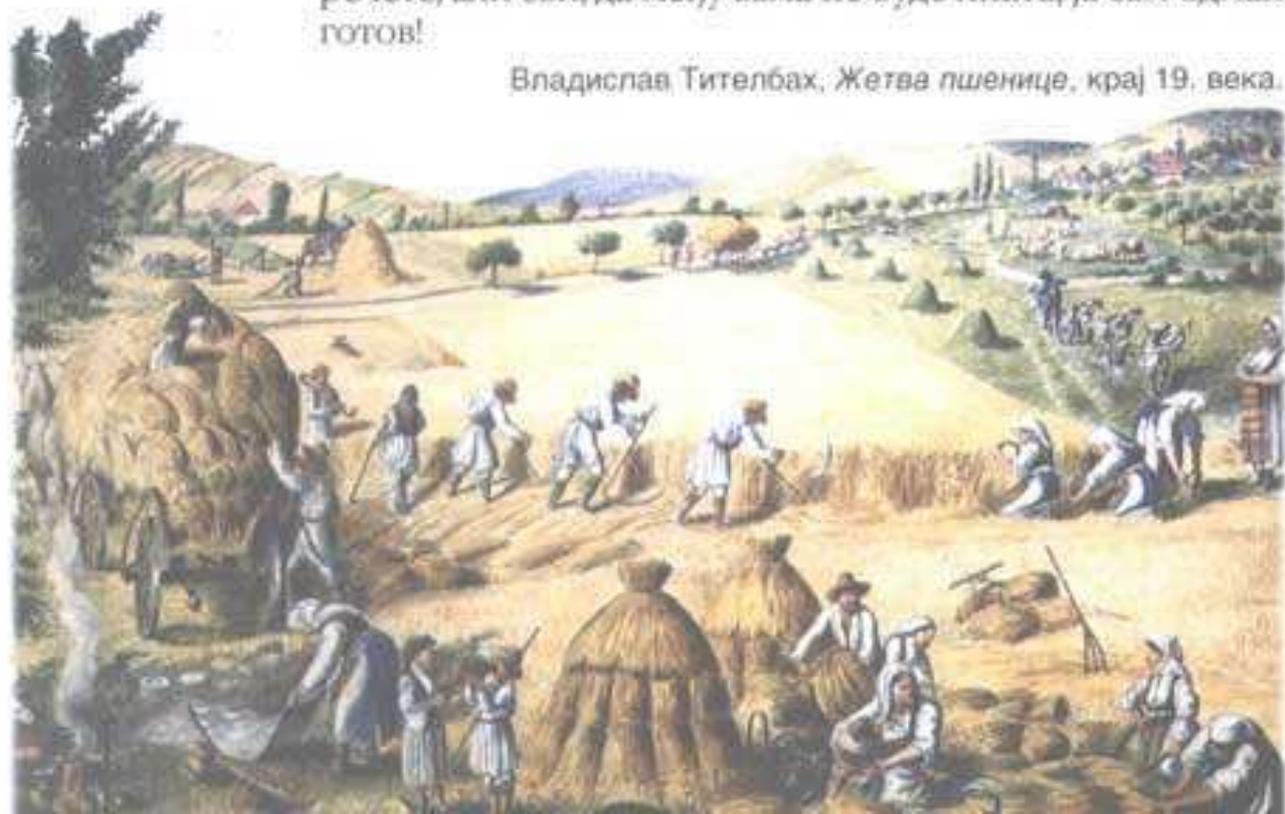
— Па, хајдемо у четвртак!

— Не, попе, ако Бога знаш! Ја косим ливаду у тај дан!

И тако све даље, до недеље, па поп — видевши шта је и како је — рече сељанима:

— Е, браћо моја, ви се братски договорите, па кад год речете, али сви, да међу вама не буде ината, ја сам одмах готов!

Владислав Тителбах, Жетва пшенице, крај 19. века.

БАЧВАНИН И ГРК

Возио Бачванин Грка у Пешту. Једног дана кути Грк од чобана на путу младо јагње. Кад дођу увече у крчму на конак, Грк рече Бачванину:

— Море, кочијашу, закољи то јагње и одери, а ја ћу га зготовити, па ћемо заједно јести.

Бачванин радо пристане у тај ортаклук.

Кад Грк зготови јагње, учини му се мало за обојицу, па зато рече Бачванину:

— Море, кочијашу, ово је за нас двојицу мало, него хајде да спавамо, па ко лепши сан усни, онај нека сам поједе све!

Бачванин пристане и на то, па легну спавати.

Пошто Грк заспи, Бачванин устане, па узевши хлеба из своје торбе, метне гвоздењак с куваним јагњетом преда се — и поједе све. Онда остави празан гвоздењак тамо где је и пре био, па легне и заспи. Кад се Грк пробуди, повиче Бачванина:

— Еј, море, кочијашу! Устај, казуј шта си снιο!

Пробудивши се, Бачванин му одговори:

— Ти си, господару, старији, казуј ти најпре.

Онда Грк почне:

— Ја сам снιο где се отворило небо, па тамо седи Бог на престолу своме. То је тако лепо да се не може казати. Па онда Бог спусти одозго велике мердевине, па зовне мене да идем горе к њему. А ја онда уз мердевине 'ајде горе...

— Стани, господару, доста је! — повиче Бачванин. — Ја сам гледао кад си ти горе пошао, па помислим да нећеш више 'амо ни доћи и онда узмем и поједем све месо.

— Шта, море, бре! — повиче Грк преплашен.

— Ја се шалим, море!

— Богме, господару — одговори Бачванин

— ти се шалио или не шалио, ја сам за истину примио!

♦ Бачванин - становник северног дела Војводине који се зове Бачка. (На фотографији је Бачванин из Сомбора, почетак 20. века).

♦ крчма - кафана и гостионица нижег реда.

♦ кочијаш - онај који вози кочије, тј. лака кола на федере са покретним кровом; возач који кочијама превози путнике.

♦ ортаклук - заједничко пословање двају или више лица, пословно удруживање.

♦ гвоздењак - гвоздени котао (на фотографији).

На фотографији је један стари фијакер.

ЛАЖ И ПАРАЛАЖ

♦ паралаж - особа која понавља некеме лаж, која полагаје, потврђује нечију лаж, помаже некеме у лагању.

астану се једном два човека, једноме је било име Лаж, а другоме Паралаж, па рече Лаж:

— Јеси ли чуо за онај струк зеља што је у нашем селу изникнуо?

— Какво зеље? Не ја! — одговори Паралаж.

— То је страшило бошје! Више од икаква дуба, дебље од икаква јаблана, а гранатије од највише јеле. Пода њ се може све село окупити и у хладу спавати и радити шта хоћеш. Све живо, што зеље једе, од њега се храни и ништа се не познаје, колико да из морске пучине захватиш чашу.

Сад почне Паралаж Лажи:

— А јеси ли ти чуо за онај казан што га ми сељани градимо?

— Не ја — одговори — а какав казан?

— Казан, брате, чудо над чудесима! У њему ће бити преко десет хиљада ока; изнутра ће га направљати седамдесет и седам највештијих калајџија, а с двора деведесет и девет; и колико ће бити широк неће моћи калајџије један другог видети, него један другог звати из свег гласа:

— Лакше море! Не оштети ми радњу!

— Али је то све ласно и бош; куда ћемо с њиме, јер у село неће моћи стати?

Упита га Лаж:

— А, побогу брате, шта ће вам толики казан?

— Богме, ако и код нас изникне онолики струк зеља колики код вас, да га у овом казану варимо.

♦ дуб - храст, листопадно дрво чији је плод жир.

♦ пучина - отворено, широко море, непрегледна морска површина.

♦ калајџија - занатлија који се бави калаисањем, облагањем посуђа калајем.

♦ с двора - са спољашње стране.

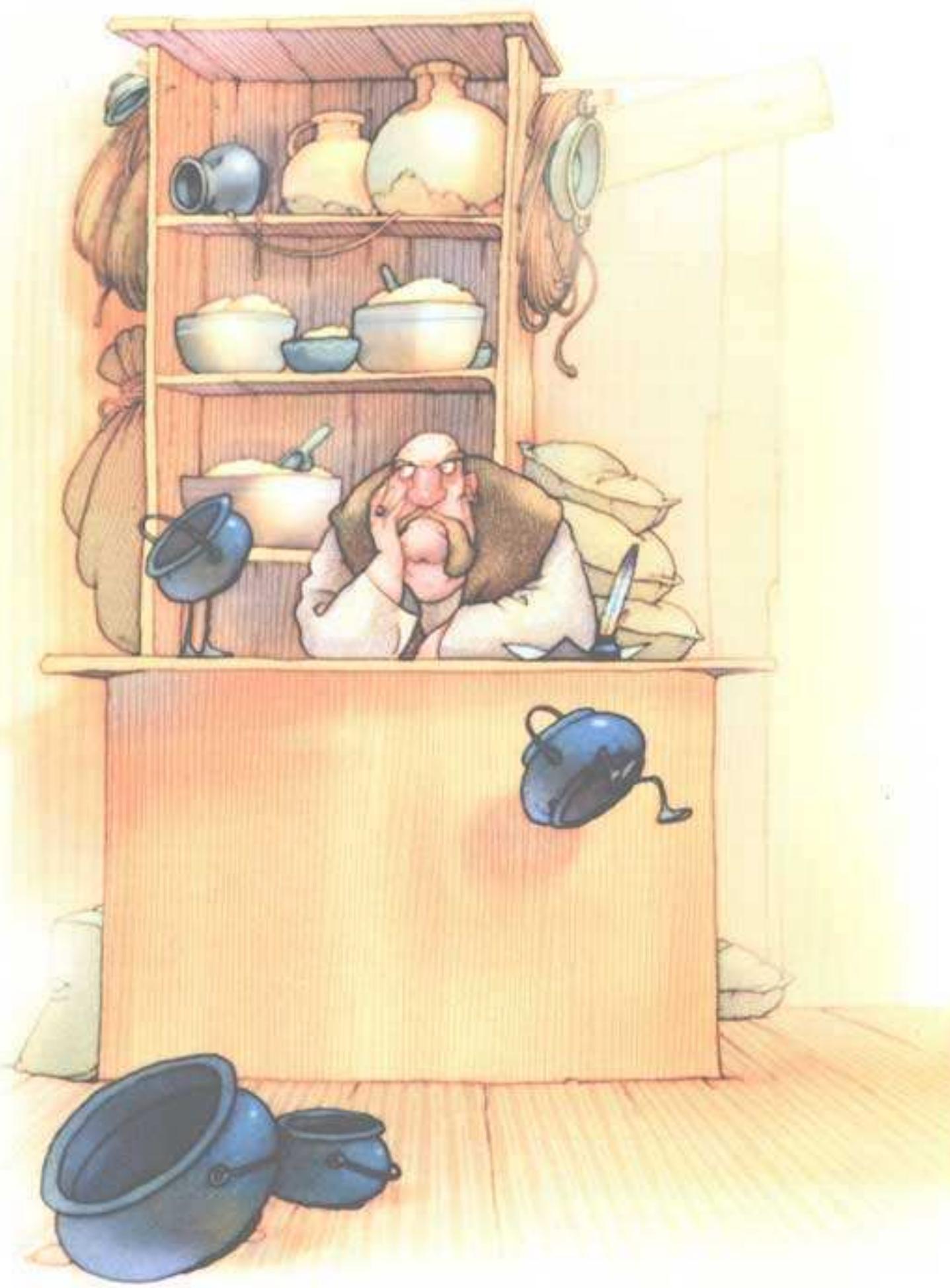
♦ ласно значи лако.

♦ бош значи узалуд, забадава.

♦ варити значи кувати.

Варење (кување) хране на планини; фотографија с почетка 20. века снимљена у тимочком крају.

КРЕПАО КОТАО

Трговац из Ваљева у старој ношњи, крај 19. века.

змисли један прости сељанин како да превари неког каматника трговца у вароши, који му је доста јада начинио, па дође једног дана код трговца, молећи га:

— Господару, молим те, узајми ми котао ракијски да нешто ракије испечем, а за седам дана ћу ти га донети и узга њ цео талир.

Полакоми се трговац и узајми му котао, а сељанин у седми дан пође к трговцу и донесе му један преко мере мали котлић ракијски, говорећи:

— Знаш шта је, господару?

— Шта? — запита трговац.

— Богме се окотио твој котао — одговори сељанин — и ево сам ти ждребе од њега донео, јер је код мене ждребан и дошао, а ја твојега нећу.

— Браво, браво! — одговори трговац. — По томе се види да си човек поштен, хвала ти!

— Него, молим те, господару — придода сељанин — нека још који дан код мене постоји котао, јер га онако болесна не могу носити.

— Добро, добро — одговори трговац.

После десетак дана дотрчи уплашен сељанин к трговцу, па му рече:

— Господару, не знаш несреће?

— Које? — запита трговац.

— Крепао котао!

— Како крепао, ничији сине! — продере се трговац.

— Како може котао крепати?!

— Ето тако — прихвати сељанин. — Све што се коти, мора и крепати!

И онда, кад трговац потера сељанина на суд, сељанин и у суду добије за право, па тако узме велики котао за мали.

♦ **крепати** - црћи, угинути, липсати.

♦ **котао** - већи метални суд округлог облика за кување јела, печење ракије или за загревање воде. (На фотографији је котао од бакра, бакрач.)

♦ **каматник** је онај који даје новац на зајам уз претерано велику камату, зеленаш.

♦ **талир** - старински сребрни новац у разним европским земљама.

ДЕВОЈКА ЦАРА НАДМУДРИЛА

♦ оклен је значи одакле је.

♦ излећи пилад - да би се из јаја излегла пилад, кокошка треба да лежи на јајима 21 дан. Осим тога, јаја морају бити свежа и здрава, никако оштећена, кувана (варена) или напукла.

♦ рало - дрвени плуг којим се некад орало; обично су га вукли волови.

Сељак из околине Крушевца, почетак 20. века.

Живео једном неки сиромах у некој пећини и није имао ништа до једну кћер, која је била много мудра и нишла је свуда у прошњу, па је и оца свог учила како ће просити и паметно говорити. Дође једном сиромах к цару да му штогод удели; цар га упита оклен је и ко га је научио мудро говорити. Овај му одговори оклен је и како га је кћер научила.

— А кћер твоја од кога се научила? — упита цар, а сиромах му одговори:

— Бог је њу умудрио и наша једна сиромаштина. Тада му цар даде тридесет јаја и рече му:

— Понеси ово твојој кћери и реци јој нека ми из тих јаја излеже пилад, па ћу је даровати; ако ли пак не излеже, ставићу те на муке.

Сиромах отиде плачући у пећину и каже све кћери. Она позна да су јаја варена и рече оцу да пођу починуту и да ће се она за све побринути. Отац је послуша и отиде спавати, а она дохвати пињату и пристави је на ватру пуну воде и боба, па кад свари боб, зовне ујутро оца и рече му да узме рало и волове пак да иде орати покрај пута куда ће пасати цар и рече му:

— Кад видиш цара, узми боб, почни да сејеш и вичи: хај волови, помози боже, да роди варени боб! Кад те цар запита како може родити варени боб, а ти реци: као и из

Улаз у неку пећину.

варених јаја излећи се пилад.

Сиромах послуша кћер, па отиде те стане орати. Кад угледа цара где иде, он стане викати:

— Хај волови, помози боже, да роди варени боб.

Чувши цар ове речи, стане на путу и рече сиромашу:

— Сиромаше, како може родити варени боб? А он му одговори:

— Честити царе, као и из варених јаја излећи се пилад.

Досети се цар одмах да га је кћер научила, па заповеди слугама те га ухвате и доведу преда њ, па му онда пружи повесмо лана говорећи:

— Узми то, и од тога имаш учинити гумину и једра сва што је од потребе за један брод; ако ли не, изгубићеш главу.

Сиромах с великим страхом узме повесмо и плачући отиде дома и каже све својој кћери. Кћер га пошаље да спава обећавајући да ће она све то учинити. Сутрадан узме мали комад дрвета, па пробуди оца и рече му:

— На ти ово дрво и понеси га цару нека ми од њега направи кудељу и вретено и статив и остало што треба, па ћу ја њему направити све што наређује.

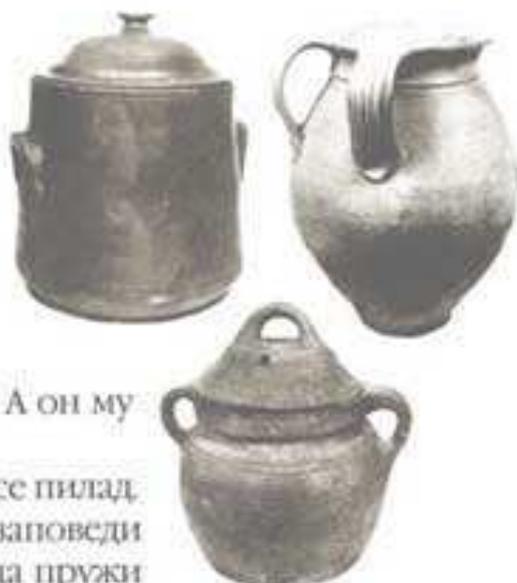
Сиромах послуша кћер и искаже цару све као што га је она научила. Цар, чувши ово, зачуди се и стане мислити шта ће учинити, па онда дохвати једну малу чашицу и рече му:

— Узми ову чашицу и понеси твојој кћери, нека ми њом пресека море да остане поље.

Сиромах послуша и плачући понесе кћери ону чашицу и каже јој све што је цар рекао. Девојка му рече да остави до сутра и да ће она све учинити. А сутрадан зовне оца и да му литру ступе и рече:

— Понеси ово цару и реци му нека овим затисне све изворе и сва језера, па ћу ја пресекати море.

Сиромах отиде и овако цару рече. Цар видевши да је девојка много мудрија од њега, заповеди му да је доведе

Различите пињате

♦ пињата - земљани суд који се ставља на ватру да се у њему кува храна; пињатом називају негде и метални котлић за кување хране.

♦ боб - биљка слична грашку и пасуљу коју људи користе за исхрану; да би из семенке никла нова биљка, семенка мора бити зрела и здрава, никако кувана или на други начин оштећена.

♦ пасати значи пролазити, проћи.

♦ повесмо је свежањ вуне, конопље или лана који се везује око преслице, кудеља.

♦ гумина - врло дебело уже којим се везују лађе.

Орање ралом

Рало

♦ Једро је направљено од јаког платна нарочитог облика, причвршћено на јарбол, која помоћу ветра покреће брод.

♦ кудеља - конопљина, ланена или вунена влакна скупљена тако да се из њих може прести конац, повесмо.

Вретена

Разбој

пред њега; а кад је доведе и обоје се поклоне пред њим, онда је цар запита:

— Погоди, девојко, шта се може најдаље чути?

Девојка одговори:

— Честити царе, најдаље се може чути гром и лаж.

Тада се цар дохвати за браду и, обрнувши се својој господи, запита их:

— Погодите, колико ваља моја брада?

Кад једни стану говорити оволико, други онолико, онда девојка одговори свима да нису погодили, па рече:

— Царева брада ваља колико три кише летње.

Цар се зачуди, па рече:

— Девојка је најбоље погодила.

Па је онда запита хоће ли бити његова жена, и да друкчије не може бити него тако. Девојка се поклони и рече:

— Честити царе, како ти хоћеш нека буде, само молим да ми напишеш на карти својом руком, ако би се кадгод на ме расрдио и мене од себе отерао, да сам госпођа узети из твога двора оно што ми је најмилије.

Цар јој ово одобри и потпише. Пошто прође мало времена, цар се на њу разљути и рече јој:

— Нећу те више за жену, него хајде из мога двора куд знаш.

Царица му одговори:

— Светли царе, послушаћу, само ме пусти да преноћим, а сутра ћу поћи.

Српска ткаља и преља из Горњег Милановца; фотографија с почетка 20. века.

Преслице

Цар јој допусти да преноћи. Онда царица, када су били при вечери, помеша му у вино ракију и нека мирисна биља, и нудећи га да пије говораше му:

— Пиј, царе, весело, јер ћемо се сутра растати, и веруј ми да ћу бити веселија него кад сам се с тобом састала.

Цар се опи и заспа, а царица справи кароцу и понесе цара у камену пећину. Кад се цар у пећини пробуди и виде где је, повиче:

— Ко ме овде донесе?

А царица му одговори:

— Ја сам те донела.

Цар је упита:

— Зашто си ти то од мене учинила? Да ли ти нисам рекао да више ниси моја жена?

Онда му она, извадивши ону карту, рече:

— Истина је, честити царе, да си ми то казао, али погледај шта си на овој карти потписао: што ми буде најмилије у твоме дому, да понесем собом кад од тебе пођем.

Цар, видевши то, пољуби је и поврате се опет у царски двор.

♦ вретено је дрвени обли штапић на који се при предењу намотава предиво.

♦ статив - ткачачки разбој.

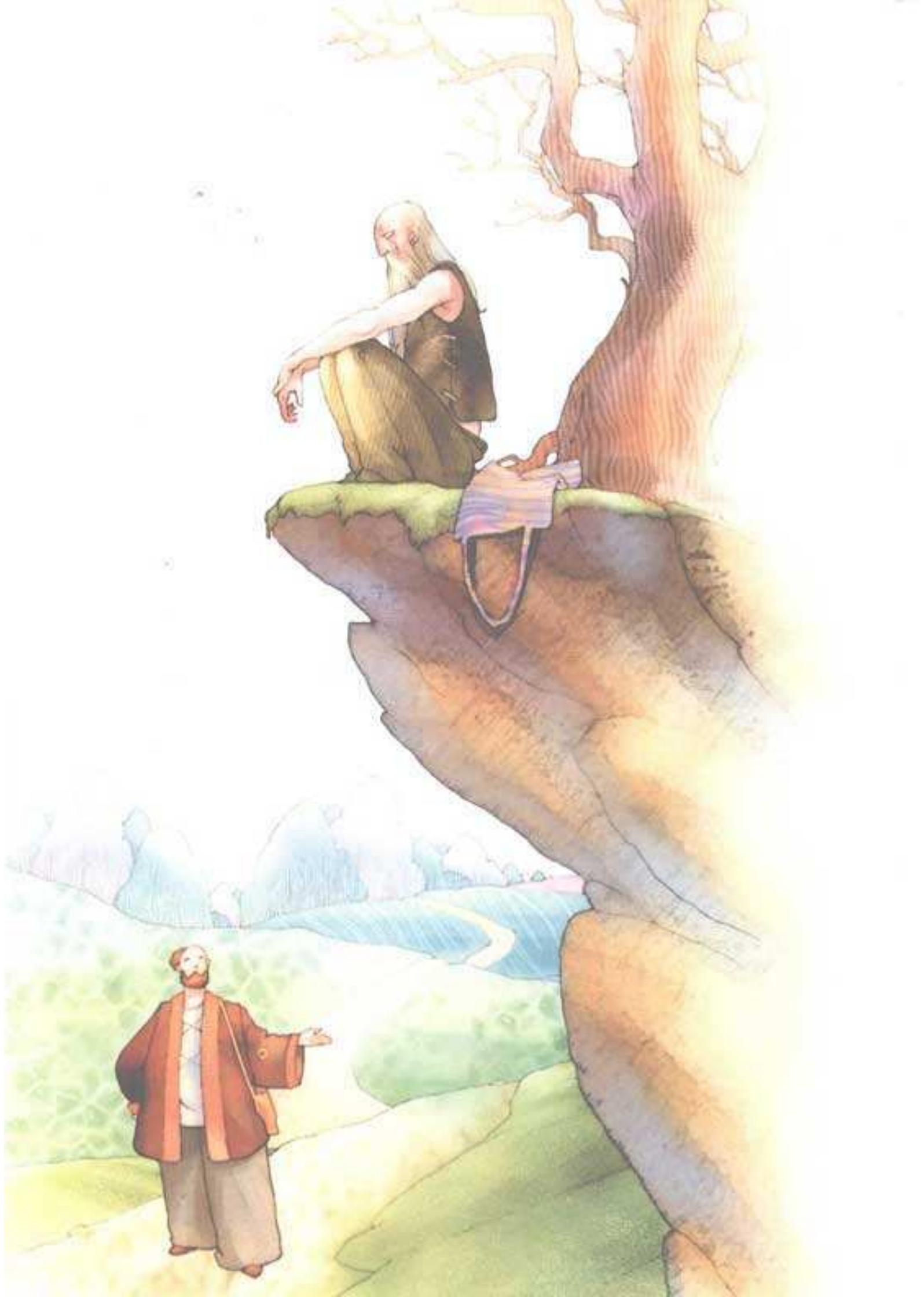
♦ пресекати - испљускати, испразнити воду из бунара, чамца, овде - из мора.

♦ литра - стара мера за тежину и течности, четвртина оке (око 320 грама).

♦ ступа - неочишћена кудеља и ланена влакна, кучина.

♦ кароца - каруце - врста кола са четири точка, с кровом и високим седиштем за кочијаша.

КРАЉ И ЧОБАНИН

Некакав краљ имао једну кћер која је била много лепа, па се њена лепота била разгласила по читавом свету. Долазили су и краљеви и цареви да је просе или да је, од чуда, само виде. Али њен отац није хтео девојку дати никоме другоме до ономе који би се нашао мудрији од њега — да га некако превари.

То зачује један богат човек из далеке земље, па крене и прошавши многе земље и градове, нанесе га једно вече пут пред кућу некога човека. Кад запита може ли ноћити, домаћин га лепо дочека и одговори му да може, зашто не би! Чак ради госта одмах закоље брва, па кад изнесу печење за вечеру, оставе главу чобанину, који је био у планини код стоке. Кад сутрадан сване, крене путник даље својим путем да проси краљеву кћер. Идући преко планине, наиђе на чобанина оне куће где је био на конаку, па га поздрави и рече:

— Добро пасеш!

♦ брав - сваки појединачни комад ситне стоке (нарочито овца и коза, а може бити и свиња).

♦ конак значи преноћиште.

♦ пасти - чувати стоку на пашњаку.

Чобанин са стадом на паши; фотографија с почетка 20. века.

♦ буњиште - место где се бацају смеће и отпаци, сметлиште.

А чобанин му одговори:

— Пасем да их напасем.

Путник опет рече:

— Ја сам синоћ код вас на конаку био.

А чобанин одговори:

— Нека си био, пут те нанео.

Онда опет путник:

— Када сам дошао у ваш дом, за мене су брава заклали.

А чобанин:

— Кад људи долазе, за њих треба и месо да се коље.

Опет путник:

— За тебе смо главу оставили.

А чобанин:

— Глава глави и иде.

Опет путник:

— Кућна чељад ставише је на полицу, али дође кучка па је поједе.

А чобанин:

— За њу је и била.

Опет му рече путник:

— Твој отац дође те уби кучку.

А чобанин:

— Ако су је убили, то је и заслужила.

Опет путник:

— Пошто је убише, бацише је на буњиште.

А чобанин:

— Ако су је на буњиште бацили, на њему је и жива лежала.

Кад путник виде како чобанин на сваку одговара, врло се зачуди и помисли да би он био добар за просца оне краљеве кћери, па му рече:

— Тако ти вере, примакни се ближе да још мало зборимо.

А чобанин му одговори:

— Причекај мало док вратим овце.

Онда чобанин отрча те поврати овце, па се примакну путнику, а овај му рече:

— Ето, кренуо сам једноме краљу да просим од њега кћер, али он девојку не да никоме до ономе који би се нашао мудрији од њега, да га некако превари. А ја видим да си ти хитре памети и да умеш добро и мудро зборити, па те питам би ли пошао са мном ономе краљу, не би ли му како девојку испросио.

Чобанин из пиротског округа; фотографија с краја 19. века.

На то рече чобанин:

— Поћи ћу!

Одатле крену заједно и најпоеле стигну у град где је живео онај краљ. Кад дођу до краљевих врата, дочека их стража и запита:

— Куд идете?

А они одговоре стражи:

— Идемо краљу да просимо девојку.

А стража рече:

— Свакоме је слободно проћи ко иде да проси девојку.

Па их пропусте. Кад изађу пред краља, онда онај богати човек проговори:

— Помози бог, наш светли краљу!

А краљ му поздрав прихвати:

— Бог вам добро дао, децо!, па се обрати ономе богатом човеку: — А зашто је дошао тај влах у грубој роби?

А чобанин не даде да онај човек одговара, него брже-боље рече:

♦ влах овде значи сељак.

♦ роба значи одећа.

Чобани црновунци крај чесме, цртеж Феликса Каница.

♦ дубодолина - дубока долина између планинских гребена и страна. (Манастир Преображење, подигнут у дубокој долини између планинских гребена у Овчарско-кабларској клисури, цртеж Феликса Каница.)

— Ако сам ја шлах у грубој роби, ја имам више блага него они у лепој роби, а поврх имам три хиљаде оваца, па у једној дубодолини музем, у другој сирим, а у трећој смок слажем!

Онда му краљ рече:

— То је добро, кад толико благо имаш!

А чобанин прихвати:

— Није добро, него зло!

А краљ му рече:

— Како може бити зло кад ти кажеш толико добро?

Онда чобанин одговори:

— Е, поквари ми се сав смок и претвори се у гној!

Онда краљ рече:

— Баш је то зло што се толико штете учини!

А чобанин прихвати:

— То мени није зло, него добро!

А краљ рече:

— Како, море?

Тада чобанин одговори:

— Ја узех плут и волове, па узорах три стотине дана и све посејах пшеницу!

А краљ му онда рече:

— То је добро кад си толико пшенице посејао.

А чобанин прихвати:

— Вала, није добро него зло!

А краљ рече:

— Зашто, јадан?

Одговори чобанин:

— Прометну ми се она пшеница:
све никоше букве и јеле!

Тада краљ рече:

— Ох, ту би много штете!

А чобанин прихвати:

— Ту мени није штете, већ користи!

Вели му краљ:

— Како може бити користи кад ти
се толико пшенице прометнуло?

Чобанин му одговори:

— Јер налете рој пчела, па све притиште оне букве и
јеле, не виде се ни гране ни корени!

— То је добро кад долете толико пчела.

А чобанин прихвати:

— Вала, није добро него зло!

Опет цар:

— Зашто, море?

А чобанин одговори:

— Припече сунце илијнско, па се отопи восак и сав
мед се просу по долини!

Тада краљ рече:

— Вала, баш је ту било зла!

А чобанин прихвати:

— Вала, није зла него добра!

Опет пита краљ:

— Како, море?!

А чобанин одговори:

— Ја ухватих једну буву и заклах
је, па је одрах и у тај мех набих три
стотине товара меда!

Тада краљ рече:

— Вала, то је баш лажно
зборити!

А чобанин одговори:

— Ако је лажно, ти си за истину
примао! Ја сам тебе доста преварио, него дај девојку, ја
сам је заслужио!

Цар немаде ни куд ни камо, него даде девојку, а чоба-
нин је даде ономе богатом човеку, а богат човек даде
чобанину силно, небројено благо.

♦ мусти -
извлачити, це-
дити прстима
или апаратом
млеко из виме-
на животиња -
краве, овце, ко-
зе (као што је
приказано на
слици).

♦ сирити -
справљати од
млека сир.

♦ смок - млеко
и млечни произ-
води (сир, кај-
мак и др.).

♦ гној значи
ђубриво.

♦ сунце илијн-
ско је летње
сунце око
Светог Илије
који се слави 2.
августа. У наро-
ду се веровало
да сунце илијн-
ско има посе-
бан сјај јер се
оно тада три
пута зауставља
на небу.

♦ мех - суд
направљен од
животињске
коже, који
служи за
држање и
преношење
течности или
млечних
производа
(на слици).

♦ товар -
старинска мера
за тежину, 100
ока (128 кило-
грама).

ДЕВОЈКА И КНЕЗ ЈОВО

♦ пазар - пијаца, место, обично на отвореном простору, где се купује и продаје.

шла нека девојка на пазар и на глави носила један каблић млека, па путем сама са собом разговарала на који би начин најбоље могла стећи новац купујући и преспродајући ствари на којима се може добити. Почне

рачунати овако:

— Кад дођем на пазар, ово ћу млеко продати, па ћу купити једну пилцицу, хранићу је док ми пронесе, па она јаја излећи, а кад се пилад излегу, продаћу квочку и пилад на пазару, а купити једну јагњицу, па кад ми се објагњи, продаћу и

♦ кабао, каблић, чабар или ведро је дрвени или лимени суд за ношење воде или млека са два уха или са дршком (на слици).

♦ пилцица - млада кокош.

Млада сељанка, фотографија Анастаса Стојановића из 1865. године.

Једна свечана антерија.

овцу и јагње и с оним парама купити једну телицу и хранићу је све док се не отели, па онда на пазар продати и краву и теле, те с оним парама купити црвену ћурдију као у наше попадије; онда ће се и момци за мнош мамити и један другоме говорити: "Зор и кршне оне девојке у црвеној антерији!" — а ја ћу се кочити и поносити као паун.

У овим мислима сретете је кнез Јово, па јој назове:

— Помози бог, девојко!

А она, не мислећи на то да јој је каблић млека на глави, поклони му се по обичају, а каблић и млеко падоше пред њу на земљу. Упита је кнез Јово:

— Шта то би, девојко?! Шта уради, бона?

— Ево, зло да ми је! Што год сам била сирота стекла идући, сво све земља радова, и све бих опростила, али црвене ћурдије никако не могу.

♦ ћурдија - крзена хаљина.

♦ зор - силан, кршан, диван.

♦ антерија - женска хаљина с дугачким рукавима.

♦ радовати значи уживати.

ЛАЖ ЗА ОПКЛАДУ

ослао отац дете у воденицу, па му казјао да не меље нигде у воденици где нађе ћосу. Кад дође дете у једну воденицу, а то у њој седи ћоса.

— Помоз' бог, ћосо!

— Бог ти помогао, синко!

— Бих ли ја могао ту мало самлети?

— Би, зашто не би, сво ће се моје сад самлети, па онда мељи колико ти драго.

Али дете помисли шта му је отац рекао, па изађе напоље и пође уз поток у другу воденицу. А ћоса брже-боље узме мало жита, па отрчи другим путем пре детета, те и у оној воденици мало заспе. Кад дете дође у другу воденицу и види да је и у њој ћоса, а оно пође у трећу, а ћоса опет узме мало жита, па отрчи другим путем пре детета и у трећу воденицу, те заспе, тако и у четврту. Кад већ детету досади, онда помисли ваљда је у свакој воденици ћоса, па спрти своју торбу с леђа и остане да меље с ћосом. Кад се ћосино самеле, а дете заспе своје, онда ћоса рече:

— Хајде, синко, да умесимо колач од твога брашна.

Дете једнако држи у памети шта му је отац казјао да не меље у воденици где нађе ћосу, али сад већ помисли: шта је, ту је, па рече ћоси:

— Хајде-де.

♦ воденица - млин који покреће вода.

♦ млети - ситнити зрневље и претварати га у брашно.

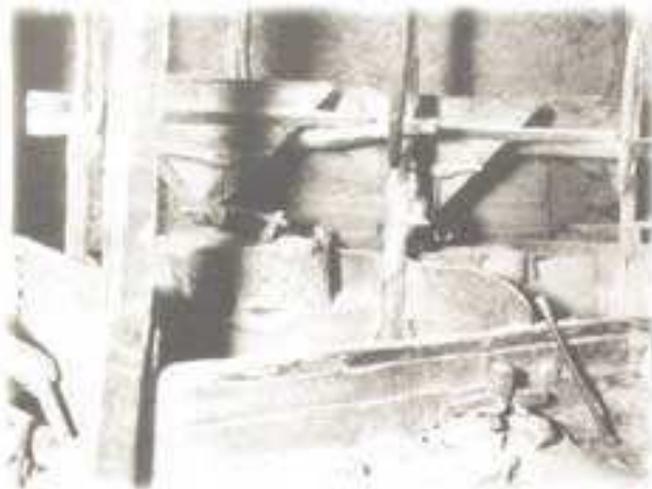
♦ ћоса - онај који је ћосав, коме не расту бркови и брада. Народ је ћосавим људима приписивао тајанствену моћ. Веровало се да су мудри, лукави, препредени, склони превари, па макар и немали користи од ње. Постоје приче о томе како је ћоса преварио алу, како је надмудрио ђавола, како је постао цар итд.

Воденица,
фотографија
с краја 19. века.

♦ засути - овде значи сипати жито у воденични сандук да се самеље.

♦ спиртити - скинути, збацити с леђа, с рамена некакав терет.

♦ мучњак - сандук у воденици у који при млевењу пада брашно. (На фотографији је унутрашњост воденице.)

♦ прегригт - количина нечега која може стати у састављене дланове и прсте.

Ђоса устане, па разгрне дететово брашно у мучњаку, а детету рече да доноси воду у прегригтима. Дете стане доносити воду, а Ђоса почне помало закувавати; тако мало-помало док се све самеље, и Ђоса све брашно закува, па онда умеси једну велику погачу, па разгрну ватру те је запреху да се пече. Кад се погача испече и изваде је из ватре па прислоне уза зид, онда Ђоса рече детету:

— Знаш, синко, шта је? Ову погачу ако поделимо, нема ни мени ни теби, већ хајде да лажемо, па који кога надлаже, онај нек носи сву погачу.

Дете помисли: већ се сад нема куда, па рече:

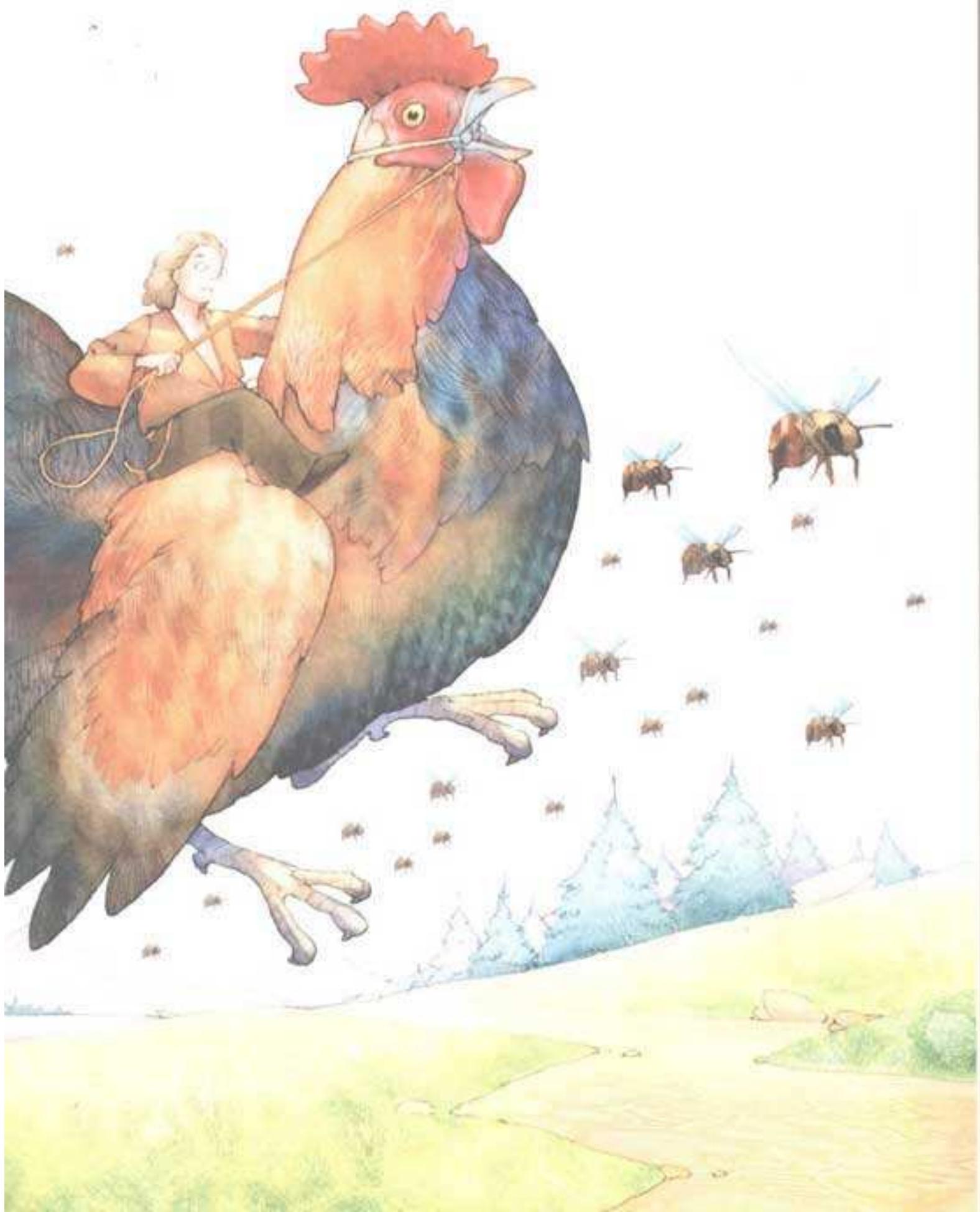
— Хајде-де, почни ти.

Онда Ђоса почне којешта лагати, овамо-онамо, а кад се већ излаже и умори, онда му дете рече:

— Е, мој Ђосо, ако ти више што не знаш, то је све ништа; стани да ја теби кажем једну праву истину. Кад

ја бејаш у младо доба стари човек, онда смо имали много кошница, па бих их ја свако јутро бројао, и све бих пчеле пребројао, а кошнице не могу. Кад једно јутро пребројим пчеле, а то нема најбољег челца; онда ја брже-боље оседлам певца, па узјашем на њега, и пођем тражити челца. Кад дотерам траг до мора, а то он отишао преко мора, а ја за њим трагом.

♦ ралица - примитивни дрвени плуг, обично са воловском запрегом.

♦ просо - биљка са цветом у облику метлице и са ситнозрнастим плодом који се употребљава као храна за животиње, а понекад и за људе.

♦ изор - награда (у житу или новцу) која се даје на име најма теглеће стокe за орање или за неки други рад на имању.

♦ повод - уже којим се води крава, коњ или сл.

♦ упрта - каиш који држи торбу или ранац на леђима.

♦ мешина - животињска кожа која је на нарочити начин одрана и препарирана и служи за држање и преношење течности, млечних производа, меда и сл.

♦ водица - света вода, вода која је освећена по црквеним обредима.

Кад пређем преко мора, а то човек ухватио мог челца у ралицу па оре за просо. Ја повичем на њега: "То је мој челац; откуд теби мој челац?" А човек одговори: "Брате, ако је твој, ето ти га." Па ми да челца и још пуну торбу проса од изора. Онда ја упртим торбу с просом на леђа, а седло с певца пребацим на челца, те челца узјашем, а певца поведем у поводу да се одмара.

Кад будем преко мора, онда ми некако пукне једна упрта на торби, те се све просо проспе у море. Кад пређем преко мора, утом стигне и ноћ, а ја онда сјашем с челца, па га пустим да пасе, а певца свежем код себе, па му метнем сена, а ја легнем спавати. Кад ујутру устанем, а то вуци дошли те заклали и појели мога челца; лежи мед по долу до чланака, а по брду до колена. Онда почнем мислити у шта ћу покупити мед. Утом падне ми на ум да имам једну секирицу, па је узмем и зађем у шуму да уловим неку зверку да згулим мешину. Кад тамо, а то две срне скачу на једној ноzi.

Онда ја потегнем секирицом, те им пребијем ону ногу, па их ухватим те згулим с њих три мешине и покупим у њих сав мед, па претоварим на певца и однесем кући. Кад дођем кући, а то ми се родио отац, а мене пошаљу Богу по водицу. Сад ја почнем мислити како ћу се попећи на небо, док ми падне на ум оно моје просо што се просуло у море. Кад тамо дођем, а то оно пало на влажно место па узрасло до неба; те ја уз њега хајде на небо. Кад се горе попнем, а то моје просо узрело, па га Бог пожњео и умесио од

Мушки зубун

њего хлеб, па удружио у вруће млеко те једе. Назовем му ја: "Помоз' бог!" А он ми одговори: "Бог ти помогао!" и да ми водицу. Кад се вратим натраг, а то мојом несрећом ударила киша, па надошло море и све просо попланило и однело! Сад се ја забринем како ћу сићи на земљу. Док ми падне на ум да ми је дугачка коса: кад стојим - до земље, кад седим - до ушију; па узмем нож, па све длаку по длаку одрезуј па навезуј.

Кад стигне мрак, а ја онда завежем на длаци један узао, па останем на њему да преноћим. Али шта ћу сад без ватре? Кресиво сам имао, али нема дрва! Уједанпут падне ми на ум да имам у зубуну једну шиваћу иглу, па је извадим те исцепам, па навалим ватру и сит се огрејем, па легнем поред ватре спавати. Пошто заспим, а мојом несрећом скочи варница те прегори длаку, а ја стрмоглав на земљу те пропаднем до појаса. Обрнем се тамо-амо не бих ли се како извадио, а кад видим да се не да, онда брже отрчим кући, те донесем мотику те се откопам, па однесем водицу.

Кад дођем кући, а то жетеоци жању по пољу. Пригрејала врућина, вољани боже, да погоре жетеоци! Онда ја викнем: "Камо, што не доведете овде ону нашу кобилу што је два дни дуга а до подне широка, а по леђима јој врбе порасле, нека начини хлад по њиви!" Брже-боље отрчи мој отац те доведе кобилу и жетеоци лепо стану жети по хладу. А ја узмем жбан, па одем на воду. Кад тамо, а то се вода смрзла. Онда ја скинем своју главу, те њом пробијем лед и захватим воде.

Кад донесем воду жетеоцима, а они повичу: "Камо ти глава?" Ја се брже-боље вратим натраг. Кад тамо, а то лисица дошла па вади мозак из моје главе те једе, а ја полагамо хајде, хајде, те се привучем близу, па потегнем лисицу ногом у стражњицу, а она се уплаши, па од страха испусти тефтер. Кад га ја отворим, а то у њему пише: мени погача а ћоси шипак.

Онда дете устане, па узме погачу и оде кући, а ћоса остане гледајући за њим.

♦ узао - чвор добијен везивањем нечега. Постоје различити чворови: мртви, морнарски, на замку и др.

♦ кресиво - комад челика којим се креше о кремен (тврди камен) да би се изазвале искре и запалио труд и њиме упалила ватра (на фотографији).

♦ зубун - врста капута од сука, с кратким рукавима или без рукава.

♦ жбан - мањи пљоснати дрвени суд за ношење и држање течности или мање буре.

♦ тефтер - бележница, рачунска књига.

Три дечака, фотографија с почетка 20. века.

Два жбана

— Е, то је нешто друго — рече снаха. — Казаћу ти и то, али боље је да питаш мога оца.

Свекар упита пријатеља, а пријатељ му рече:

— Прође нерода, води несплода, а носи неница.

— Шта ли је то, снашо? Ја то не знам, а не знају ни моји сватови.

— То је калуђер прошао, провео мазгу и на њој крупнице соли. Калуђери рода немају, мазге се не плоде, а со нико не сеје.

Зачудише се сватови толикој мудрости од ове младе невесте.

Кад су пошли кући са девојком, младин отац остави сватове, па окрете у шуму. Сватовима рече:

— Идите ви, а мене чекајте код горе која плаче. Ту ћемо се наћи.

Сватови се зачудише: где ће бити та гора што плаче?

— Идите ви само напред — рече млада — ја ћу вам већ показати где је то место, иако тамо нисам била. — Успут питали су младу: а зна ли она где јој оде отац.

— Како да не знам? У шуму иде човек, само у лов, без секире.

— А хоће ли штогод да улови од звериња?

— Што улови, оставиће, а што добије у лову, донеће — рече млада.

После два сата млада рече:

— Стојте, сватови, зар не видите шуму што плаче? Да причекамо оца.

♦ намерити значи наћи, пронаћи.

♦ врднути - нагло скренути.

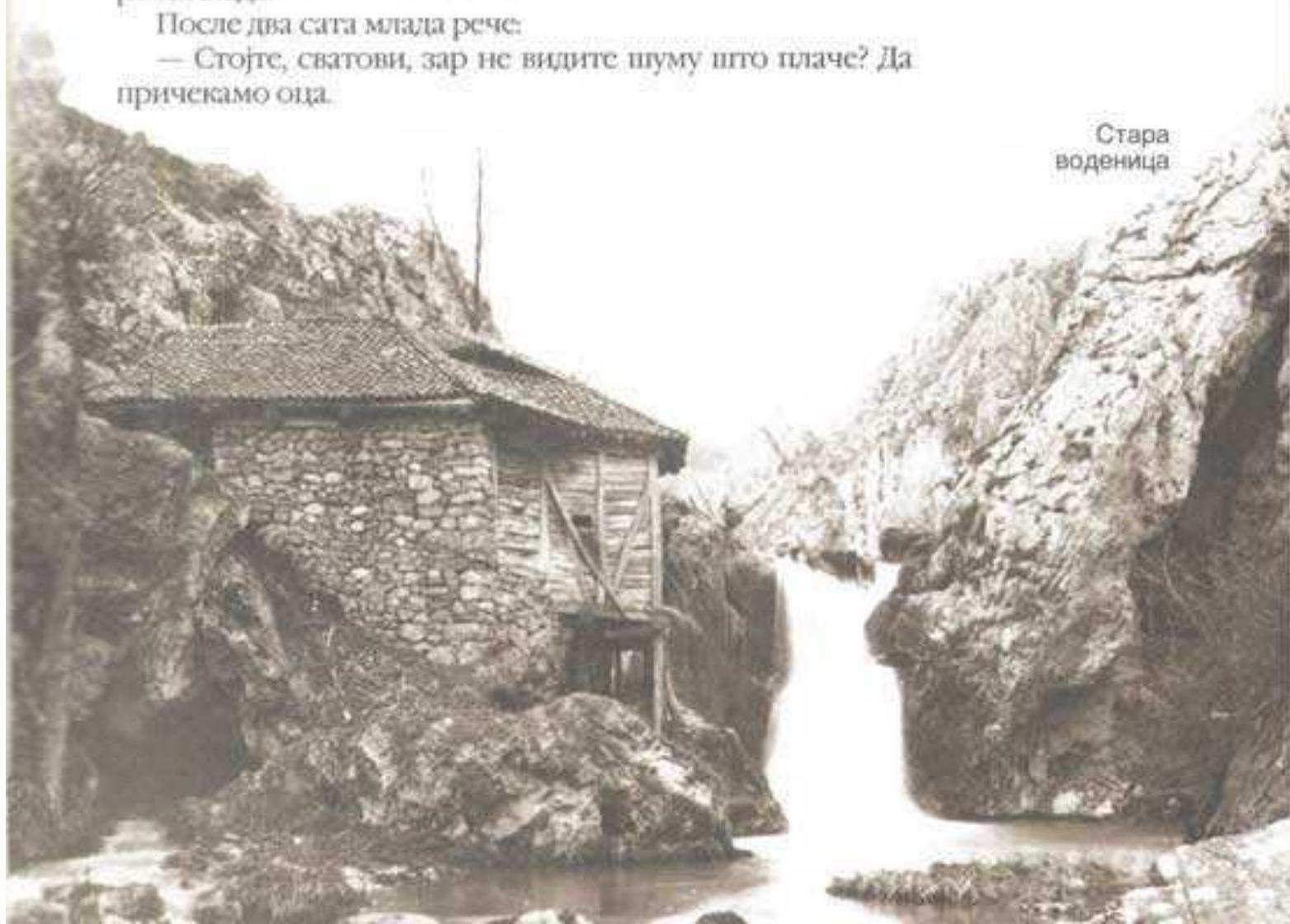
♦ нерода - онај који нема рода, порода.

♦ несплод - оно што није родно.

♦ нениц - оно што не ниче.

♦ орезан виноград - на местима где се лозне гране орежу избијају капи, те изгледа као да гране пуштају сузе.

Стара воденица

МУДРА СНАХА

ио тако неки много богат човек, па имао много стокe и пара, а највише оваца. Једнога дана зими викне он свога најстаријег сина, па му рече:

— А бе, синко, узми пет стотина брaва оваца, па да их целу зиму чуваш и храниш, а на пролеће толико исто да ми на двор дотераш. Не учиниш ли то, ниси мој син; нећу ти дати од имања ни копчу.

Овај му син беше помало глупав, па га је и татко поради тога мрзео и гледао да га шћердоше. Син узме овце, потера их у шуму и ту су пасле све док снег не паде. А кад снег паде, овце стану блејати од глади, а чобанин запевати из свега грла. Чула то нека стара девојка, па искочила пред њега и упитала га:

— Зашто бе, чобанче, плачеш?

— Ето што плачем, скапаше ми овце без сена. — И ту јој исприча како га је отац отерао, како му ни пара ни сена није дао, и како му на пролеће мора сву стоку живу да врати.

— Е, лудо моја, па то је ласно — рече му девојка. — Ти имаш толики мал, а не умеш да се помогнеш. Ја ћу да те научим. Сиђи ти у село, па узимај паре под фајду, на толике овце сваки ће да ти да. Исхрани стоку, а на пролеће ће ти

♦ бе је узвик за наглашавање исказа: бре, море.

♦ шћердосати значи гурнути некога у пропаст, упропастити.

♦ запевати значи кукати, нарицати, плакати.

♦ мал је имовина, иметак (ствари, намирнице, стока).

♦ узимати паре под фајду значи узимати новац на зајам, са каматом.

Тор за стоку, фотографија с почетка 20. века.

♦ жутица,
жутник -
златан
новац,
златник,
дукат.

Невеста
украшена
дукатима,
крај 19. века.

стићи јагањци и вуна. Вуну острижи те продај и плати сено, а јагањце дај те узми паре, а овце пак отерај дома.

Чобанин послуша и учини све тако како му је девојка казала.

Кад беше на пролеће, син отера пет стотина брава оваца и донесе још двеста жутица готових пара. Кад отац виде то, упита сина ко га је на ту мајсторију научио. Син му све исприча.

— Хоћеш ли да ти ту девојку запросим за жену? — упита га отац.

— Ја хоћу, тек не знам шта ће она да каже.

— Не бери ти бригу, синко — рече му татко, па одоше да је просе.

Кад су дошли у њен дом, намерише је саму.

— Помози бог, момо! — рече отац.

— Како на кога — рече девојка.

— А имаш ли оца?

— Може бити да га имам, а може бити да га немам.

— Ако имаш, где је?

— Отишао је, како он мисли, у воденицу, а како бог хоће, то ни он не зна.

— Знаш ли кад ће да се из воденице врати?

— Ако иде правим путем, неће никад ни доћи, а ако врдне кривим путем, зар ће и доћи.

Зачуди се човек оваквом разговору, седе на праг да домаћина чека и више ни о чему није смео да пита. Доцкан увече стиже и домаћин, те се погодише да му он да ћерку за сина.

Кад је било време да воде девојку, дођоше сватови, улеглоше у дом и почеше пити и певати по старом српском обичају. Наједанпут заурлаше пси на дворишту. Млада искочи да види, а кад се врати, свекар је упита:

— На шта лају пси, снашо?

— Па на уста, свекре.

— Море, ја то знам, али те питам на кога лају пси.

Сватови
(фотографија
из околине
Београда, с
почетка 20.
века).

Селска свадба у Србији, крај 19. века,
рад Владислава Тителбаха.

Девојка са села, фотографија из 1891. године.

Сватови се зауставише пред једним орезаним виноградом — то беше шума што плаче. Мало затим, ето ти и њеног оца, сав крвав.

— Шта би с тобом? — запиташе га сви.

— Ето шта је било. Убих медведа, а медведица налете на мене, хтеде ме удавити, те једва главу изнесох. Што улових, то ми остаде, а што добих у шуми, то донесох и вама да видите.

— Право је казала млада - говорили су сви сватови и свуда причали о њеној памети.

Кад су дошли кући, све село је причало да је снаха тога домаћина много паметна, да уме све напред погодити и да је свекру донела небројено благо. Чују то и хајдуци, па један дан дођу кући тога богатога човека, кад ту никога није било до само оне паметне снахе. Затраже од ње паре, а она им рече да је скоро дошла, да не зна где су, но да ће им казати где је њен свекар, па нека њега доведу, он ће им дати новаца. Хајдуци учине тако, нађу свекра у шуми и уцене са хиљаду жутица. Свекар стаде да се брани, па ће им најпосле рећи:

— Вежите ви мене овде, а ви идите код моје снахе, она ће вас лепо почастиги и даће вам све што имам новаца. Само ћете јој ово казати, да би вам веровала: да метне песето под крмачу, а крмачу под кучку.

Хајдуци оду. Снаха им постави у подруму, напоји их вином, па затвори за собом врата и оде да донесе новце.

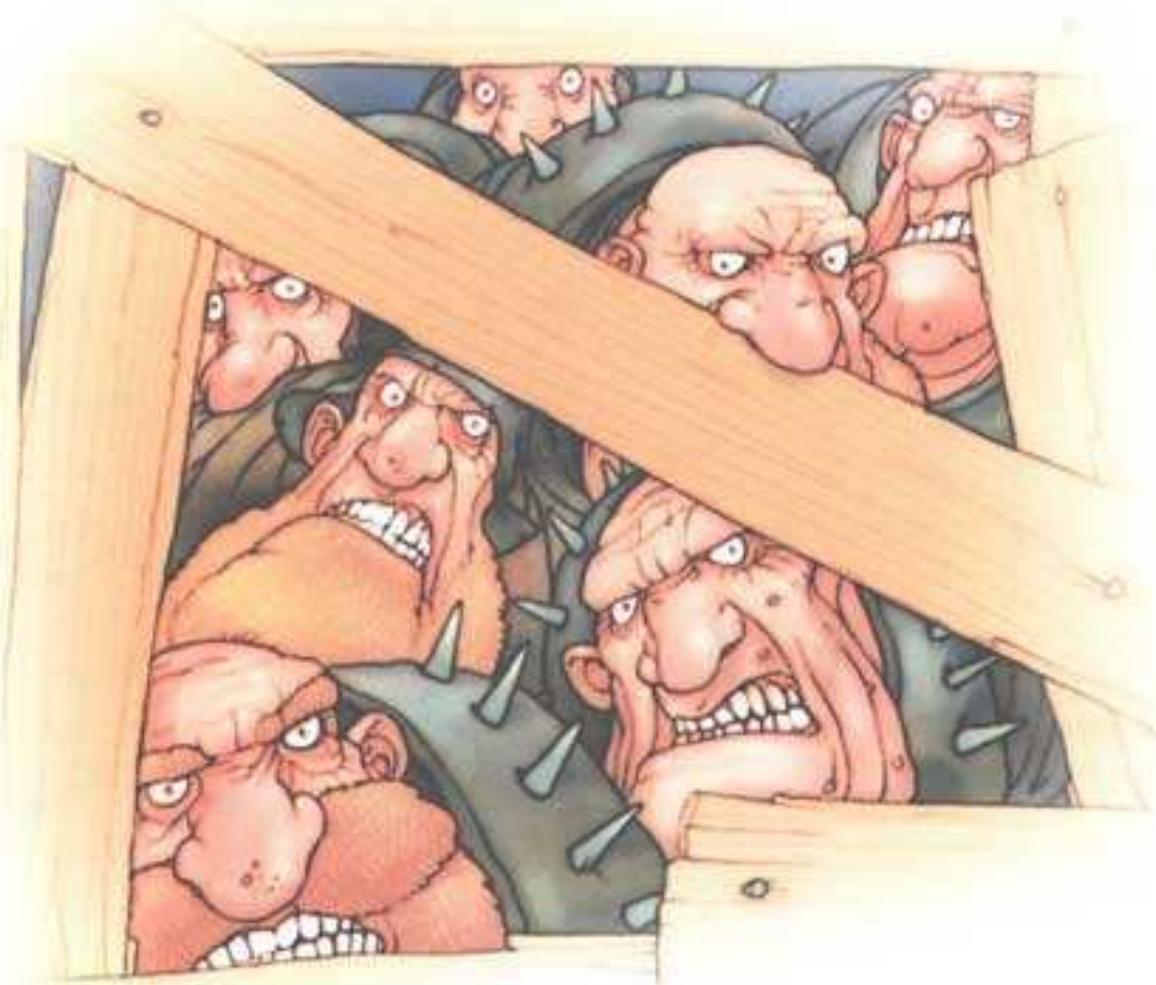
— Шта је најпосле казао мој свекар? — запита она. Они јој рекоше.

— Почекајте мало, ето пара, сад одмах, — рече снаха, па тури резу на врата.

Сад помисли она: "Шта значе свекрове речи? Ништа друго но ово: пси то су хајдуци, а свиње сељаци. Хајдуке ваља затворити у подрум, а сељаке дозвати па их потући." Тако и учини. Кад се свекар врати, хајдуци су били сви мртви, а паметну снаху сви су волели и чак из другог вилајета долазили да их она учи.

♦ уценити значи претњом и застрашивањем изнудити новац.

♦ вилајет - покрајина, крај.

Е ЛИЈО, САД СИ ДОЛИЈАЛА

некаквој земљи огласи се лажни врач. Цар од оне земље дозове га преда се и, изневши у за-везаној врећи лисицу, рече му:

— Ако погодиш шта је у тој врећи, прави си врач и нећу ти ништа; ако ли не погодиш, погубићу те.

Онда он, замисливши се мало, рече сам себи:

— Е, лијо, сад си долијала!

Чувши то цар, одмах повиче:

— Погоди, лисица и јест!

И тако га отпусти као правога врача.

♦ врач је чароб-њак, човек нат-природне моћи који може да утиче на при-родне појаве и људску судбину.

СТРАНАЦ И ЦРНОГОРАЦ

Црногорац у народној ношњи са оружјем, крај 19. века.

П

ошао некакав странац да испитује црногорски народ. Пошто пређе границу, сретне једнога Црногорца, па помисли да одмах отпочне испитивати, те се с њиме поздрави и упита га:

— Знаш ли ми, пријатељу, казати како је име божијој матери?

Црногорац се мало помисли, па му одговори:

— Марија.

Странац му постави још једно питање, али ће овај њему:

— Чекај, чоче, да ја упитам нешто тебе.

Па ће му онда:

— Знаш ли ти како је мојој матери име?

— Богме, не знам.

— Е, онда ти не знаш ништа, јер то цијело село зна.

Странац, видевши да је на првом кораку ограјисао, окани се испитивача и поврати се оклен је и дошао.

♦ **ограјисати** значи настрадавати.

ДОБРА ХВАЛА

астану се двојица сиромаша, два главна пријатеља, који се нису дуго видели. Пошто се најпре за здравље упитају, упитаће један другог:

— Како ми сад животиариш?

— Добро — одговори други. — Што имам пара — све ми је у житу, што имам жита — све ми је у брашну, што имам брашна — све ми је у хлебу, а што имам хлеба — све ми је у трбуху.

Обредни хлеб

ЛАЖ БЕЗ ИСТИНЕ

ивела три брата. Били доста богати, два гола голцата, а трећи без кошуље на телу, без капе на глави. Били добри ловци а пушке не имали.

Пођоше један дан пре зоре у лов и убише три зеца; два не погодили, а трећи им утече. Пролазећи кроз гору дошли у једну колибу, у којој живе душе није, па запитају баку: "Дај нам, бако, три лонца да сваримо три зеца." Даде им три лонца, два разбијена, а трећи без дна.

Расекли ловину, ставили у лонце кувати, ал' не има ватре. Наврх врха дуба угледаше светлост. "Шта је оно, боже мој?", рече старији брат и пође под дуб. Угледа наврх дуба медведа, где је распламсао ватру, натакао на ражањ вола па пече.

Попне се тај брат наврх дуба, а њега шчепала медвед шапом: "Добро ми дошао, и ти ми се хоћеш; тебе ћу за ручак, а вола за ужину!" Дођоше и други и трећи брат. И њих шчепала за врат те им исте речи рече. Није друге, ред је погинути. Ударе сва тројица у плач. Медвед им се смилова па им рече: "Ето, пустићу вас ако ми један од вас каже чудновату лаж."

Отпоче један, прихвати други, а трећи најмлађи овако отчепи: "Ја ћу вам сада једну гачицу причати, а немојте ништа веровати, све је лаж без истине.

Родио сам се петнаест година пре мога оца. Кад ми се отац роди пођох ја по попа да га крсти, а он не хтеде без божјега до-

♦ отчепити значи започети говорити.

♦ гачица је бајка, причаца.

Човек носи печено прасе на ражњу (фотографија из околине Груже, почетак 20. века).

Селјанке у народној ношњи, рад Карола Поп де Сатмарија, крај 19. века.

♦ прегача је кецеља. Припасује се при раду преко одеће ради заштите од прљавштине, да би се у њој нешто понело или ради украса.

Прегача

♦ прегришт овде означава незнатну, малу количину нечега, онолико колико се руком захвати.

♦ коленце - задебљање на стабљици одакле полазе гранчице.

пуштења. Враћам се гладан и жедан путем Једва душа у мени. Сусретнем жену која ме пита шта ми је. Ја јој казах све по истини Она се маши у прегачу и даде ми прегришт боба да гризем путем.

Убило ме сунце, уморих се, легох под један дуб да мало отпочинем, а још ми три сама зрна боба у џепу. Заспим боме добро, па се преврнем с једне на другу страну. У тај час пану три боба на земљу и изникосе. Ја се пробудих, погледах испред себе, а ето боб нарастао до неба. "То ми се — рекох — и хоће!"

Почех се пењати уз боб од коленца до коленца, од гранчице до гранчице, од мошнице до мошнице, ето ме на небу. Видим господина Бога где руча, једе круха и сира, а мени га ни куса не да. Покљоним му се и питам допуст да ступим пред његово лице. Кажем господину Богу све што ми се догодило. Бог одмах разуме шта се мени хоће, узе у руке велико перо и написа, брате мој, велико писмо, у којем наређује попу да ми крсти оца.

Ја весео да ћу натраг, гледам где је боб; нестало боба. Шта се догодило? Козле ишло у пашу, намерило се на онај боб, прегри-

зло и мени не има више пута на земљу. Куд ћу, шта ћу? Опет се вратим господину Богу и кажем шта ми се догодило. Даде ми мекиња, напуним пуне џепове, и рече ми: "Бацај мекињу за мекињом и по њој спусти се доле." Тако ја учиних, али сво ти жалости: не дотекло мекиња.

Шта ћу сад? Срећа од бога, напипах у дну џепа клупко шпага. Почео ја сукати, не може да допре до земље. Мучим се и мислим како ћу; прекидај, донавеж', прекидај, донавеж', никако до тла не може да састави. Пане ми

♦ мошница је махуна.

♦ кус - парче, залагај.

♦ козле је младунче козе, јаре.

♦ шпаг - узица, канап, конопац.

♦ сукати овде значи одмотавати.

♦ донавезати значи надовезати.

♦ перчин - коса везана у реп или плетеницу.

♦ живица стена је камен који је врло чврсто усађен у земљу и који представља део подземне стене.

♦ млат - тучак, гвоздени или дрвени маљ.

♦ сунце запиче главњом значи да се дрво веома загрева, пали под дејством сунчевих зрака.

♦ главња - велики комад дрвета.

♦ мраз значи лед.

Дрвени маљеви

на памет да имам перчин на глави. Одрезах га па истргнух влас по влас, веж', донавеж' никад крају, небо високо а земља ниско, не може, те не може. Ухватила ме мука, а ја стисо срце па с велике висине спустим се доле и прас! Упадох у живицу стену до врата.

"Ајме мени, мајко моја! — стао ја запомагати — куда ћу сад, на које ли стране?" Дрпај се, дрпај, подижи се, измичи, некако се отргао и ослободио стене. Потрчах до куће, узмем велики млат да разбијем стену. Једва је растресках; била страшна врућина, а све се смрзло.

Уморих се и ожедних, да ћу на локву напити се воде, сунце запиче главњом, а вода се смрзла у бунару. Гледам око себе има ли камена да разбијем мраз, аја, нигде ни мрве камена.

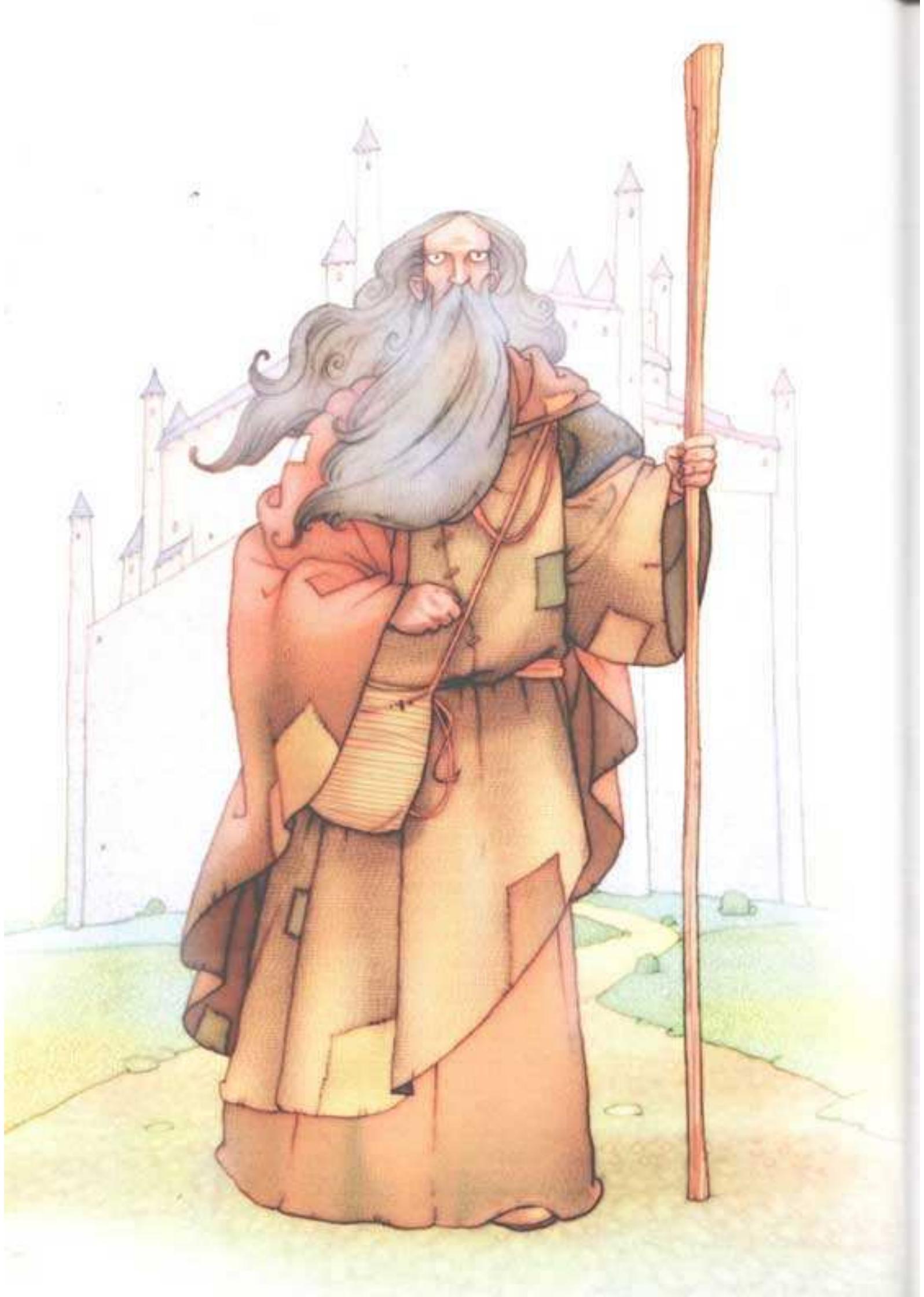
"Знам шта ћу" — помислих, узех ножић, пререзах гркљан, одрезах своју главу, разбијем њоме мраз, лепо се напих воде и пођох напред. Ја кренуо мало напред, погледам на један дуб, видим човека где врше просо, слама пада доле, а зрње проса остаје наврх дуба.

"Шта то радиш, човече божји, како ти слама пада доле а зрње остаје горе?"

Он ће мени на то: "Ти се томе чудиш, а не чудиш се себи што си без главе?" Ударих се ја дланом по челу; а ну збиља, где је моја глава? Паде ми на памет да ће бити остала где сам разбијао мраз. Брзо потрчах до бунара и нађем своју праву главу. Узех је и ставим на њено место, али кад сам дошао дома, спазео сам да сам је ставио наопако: оно што иде напред, натраг; а оно што иде натраг, напред. Ето медведе — доврши најмлађи брат — истините лажи!"

Медвед се ослудио овом причицом и рече му: "Поштено си лагао, 'ајде кући, нећу вам ништа учинити."

СВЕ, СВЕ, АЛИ ЗАНАТ!

ође некакав цар са својом женом и са кћери да се шета по мору на лађи. Кад мало одмакну од брега, онда дуне ветар па га баца чак у некакву земљу где се о његовом царству ништа и не чује (као ни он о овоме што досад ништа није чуо ни знао). Кад изађу на суво, он није смео ни казати да је цар, а новаца нису имали са собом ништа, а не знајући никаквог заната нису се могли друкчије хранити него се он најми да чува сеоска говеда.

Пошто ту преживе тако неколико година, угледа син цара од оне земље његову кћер, која је била врло лепа и већ дорасла до удаје, па каже свом оцу и мајци да се другом никаквом девојком неће оженити до кћери говедара из тога и тога села! Отац и мати и други дворани стану га одвраћати да се прође те срамоте: како би он царски син узео говедарску кћер код толиких других, царских и краљевских кћери! Али све залуд; он каже:

— Ја њу, ја ниједну!

Кад већ виде да друкчије не може бити, онда цар пошаље једнога свог везира да јави говедару да ће цар да му узме кћер за сина. Кад везир отиде и јави то говедару, а говедар га запита:

— Какав занат зна царев син?

Везир се упропасти:

♦ брег овде означава обалу.

♦ везир - високи државни чиновник у турској царевини, министар, гувернер покрајине.

Волујари из Србије, фотографија с почетка 20. века.

Грнчарски занат
(ручно грнчарско
коло).

♦ упропасти-
ти се значи за-
препасти се,
пренеразити се.

♦ рогозина је
асура, покри-
вач, груб саг од
рогоза (врсте
траве).

— Бог с тобом човече! Како ће царев син знати занат? Шта ће занат царевом сину? Занате људи уче да се хране њима, а царев син има земљу и градове.

Говедар каже опет:

— Е, ако не зна никаква заната, ја му не дам своје кћери.

Везир се врати те каже цару шта говори говедар. Сад постане чудо још веће. Они су

мислили да ће то за говедара бити највећа срећа и дика што му царски син узима кћер, а он пита какав занат зна царев син! Цар пошаље другога везира, али говедар каже једно те једно:

— Док царев син — вели — не научи какавгод занат и не донесе ми своју рукотворину, дотле нема ништа од пријатељства!

Кад се и онај везир врати те каже да говедар не да девојку док царев син не научи какавгод занат (само нек је занат), онда царев син зађе по чаршији да гледа какав је занат најлакше научити. Ходајући од дућана до дућана и гледајући како различни мајстори раде, дође на дућан где се плету рогозине и то му се учини најлакши занат, па га почне учити и научи за неколико дана, па онда оплете сам једну рогозину, те је однесу говедару и кажу му да је царев син научио занат и да је то његова рукотворина. Говедар узме рогозину у руке, те је загледа са свих страна, па онда запита:

— Колико то вреди?

А они му кажу:

Дућан у Новом
Пазару, почетак
20. века.

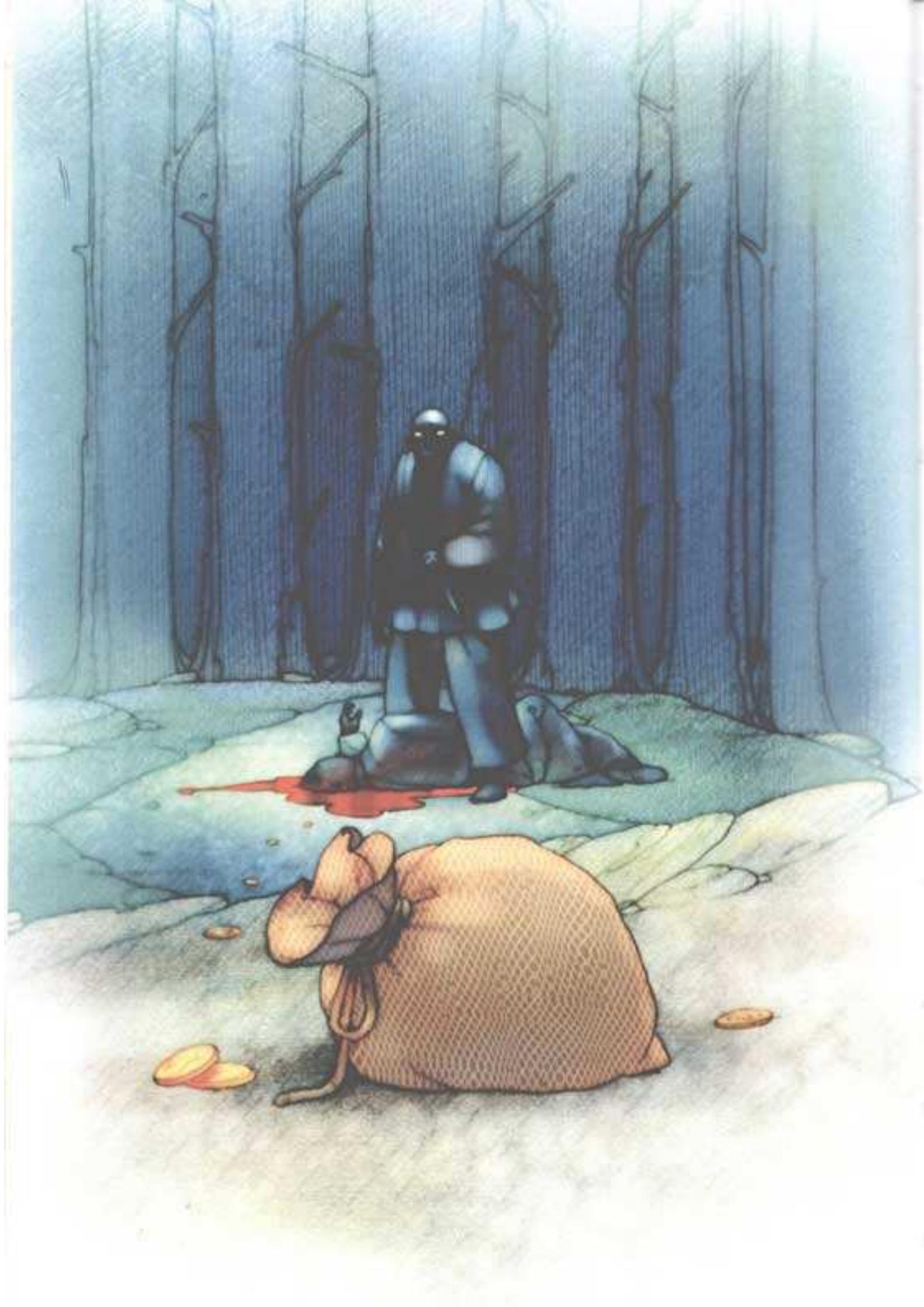
— Четири паре.

— Е — вели — добро! Четири паре данас, четири сутра, то је осам, а четири прекосутра, то је дванаест и тако сваки дан. Да сам ја тај занат знао, не бих данас чувао сеоска говеда.

Па им онда каже ко је он и како је ту дошао; а ови се онда обрадују још већма што узимају девојку од цара, а не од говедара и с највећим весељем венчају момка и девојку и проведу свадбу; па онда даду овоме цару лађе и војску, те отиде преко мора и нађе своју земљу.

Ткаља из Бујановца (ручна израда предива за тканине).

НОВАЦ ДУШОГУБАЦ

шао неки човек путем, па удари кроз једну шуму. Идући тако сам кроз шуму, говорио је наглас овако:

— Боже мој, вољени! Сиромах сам човек, па ти се молим да ми помогнеш у мојој тешкој невољи. Али шта год ми мислиш дати, дај ми, све ћу примити из твоје руке, само те молим, немој ми новац дати, јер је новац душогубац.

То чује неки пуштахија из шуме, па се насмеје; затим, крадући се кроз шуму, испредњачи пред човеком, и на путу којим ће овај проћи остави пуну кесу новца, а он се мало даље сакрије да види шта ће бити кад сиромашак нађе кесу с новцима. Кад човек дође до онога места где су лежали новци, опази кесу и подигне је. А кад завири у кесу и види онај силни новац, а он кесу опет спусти на пут и рекне:

— Новци ми не требају, нек иду бестрага; новац је душогубац.

Па оде својим путем даље. Малочас тим истим путем ударе друга четири човека, па нађу ону исту кесу с новцима. Кад је подигну и виде шта има у њој, а они се јако обрадују и овако се договоре: двојица од њих да узму нешто новца из кесе, па да оду у град да купе мяса и вина и да донесу овамо у шуму, па ту да се почасте и провеселе и онда братски да поделе онај нађени новац. Тако и буде. Двојица оду у град, али се тамо мало поднапију, па се договоре да купе отрова у вино и кад отрују ону двојицу што су остала

♦ душогубац је онај који упропашћава душу.

♦ пуштахија је хајдук, разбојник; обестан човек, насилник.

Сељак поред оgrade, око 1875. године, рад Ђорђа Миловановића.

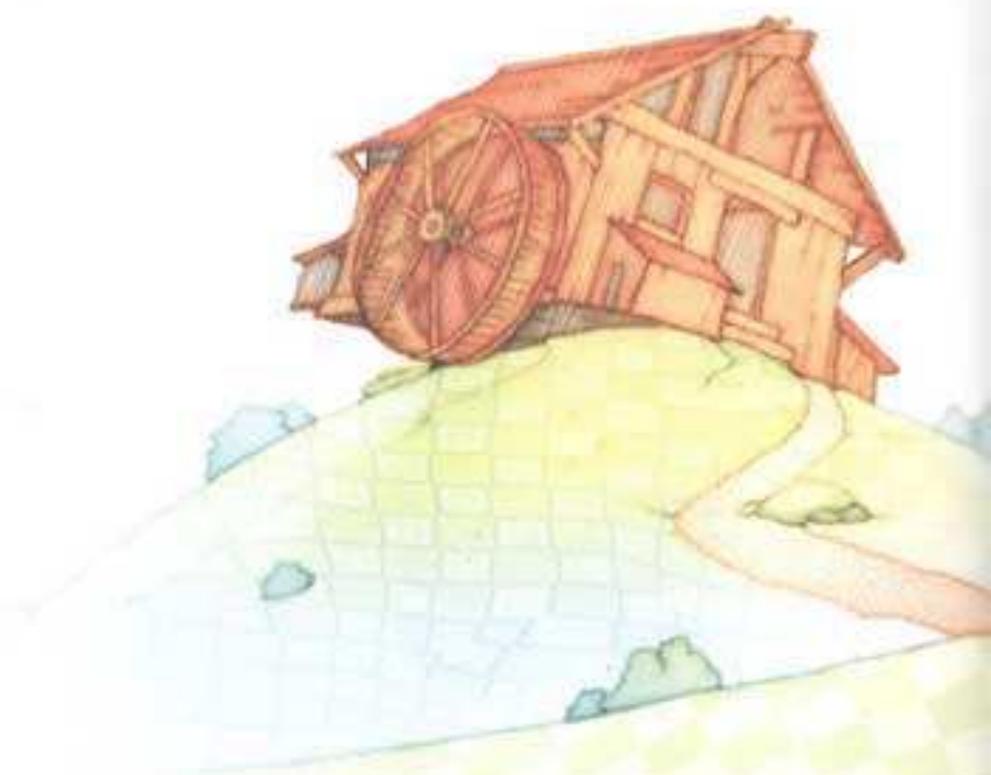

у шуми, онда само њима да остану сви новци. Што сми-
сле, то и учине. А она двојица у шуми, видевши их изда-
лека где иду накресани, рекну међу собом:

— Хајд', ми ову двојицу да смлатимо, па ће само нама
остати сви новци.

Па онда окрешу добре батине и кад ови онако напи-
ти прилегаше да се мало одморе док јело не буде гото-
во, а они навале на њих батинама, па их поубијају. Затим
стану јести месо и пити вино; замало попадаше и по-
мреше обојица. Тада пуштахија, који је из прикрајка све
гледао и слушао, изађе из заклона, па узме своју кесу с
новцима говорећи:

— Е, хвала буди Богу! Заиста је онај сиромашак право
рекао да је новац душогубац, јер где шта новац учини од
ова четири човека!

ГРАДИЛИ ВОДЕНИЦУ, А ВОДЕ НИЈЕ

екакво село није имало брашненог млина, него у друго далеко село носили да своје жито мељу.

Договоре се једнога дана:

— 'Ајдемо, браћо, да и ми градимо воденицу, да се не мучимо више носећи млииво у туђе село, а имаћемо и користи од онога што стекнемо од ујма.

Сви пристадоше, добаве клак и камење, наруче доњи и горњи жрвањ, те на сву прешу доврше сву нужну радњу наврх једне главице посред села. Кад га сасвим оградe и плате мајстора, донесе свака кућа по време жита, а кнез сеоски рече:

— Хајте, децо, у име божје, пуштајте јажу, ја ћу први сасути моје жито да се меље.

Потрчаше онамо и вратише се говорећи кнезу да у јажи нема ни једне капи воде и припиташе га:

— Од куда ћеш, кнеже, навести воду на јажу?

— Како јадноме човеку — рече кнез — вазда мањка понешто памети! Ја, право вам браћо рећи, ништа се за воду спазивао нисам.

Стара воденица

♦ млииво је оно што је самлевано (брашно) или оно што је за млевање (зрневље жита).

♦ ујам - накнада у брашну за млевање у воденици.

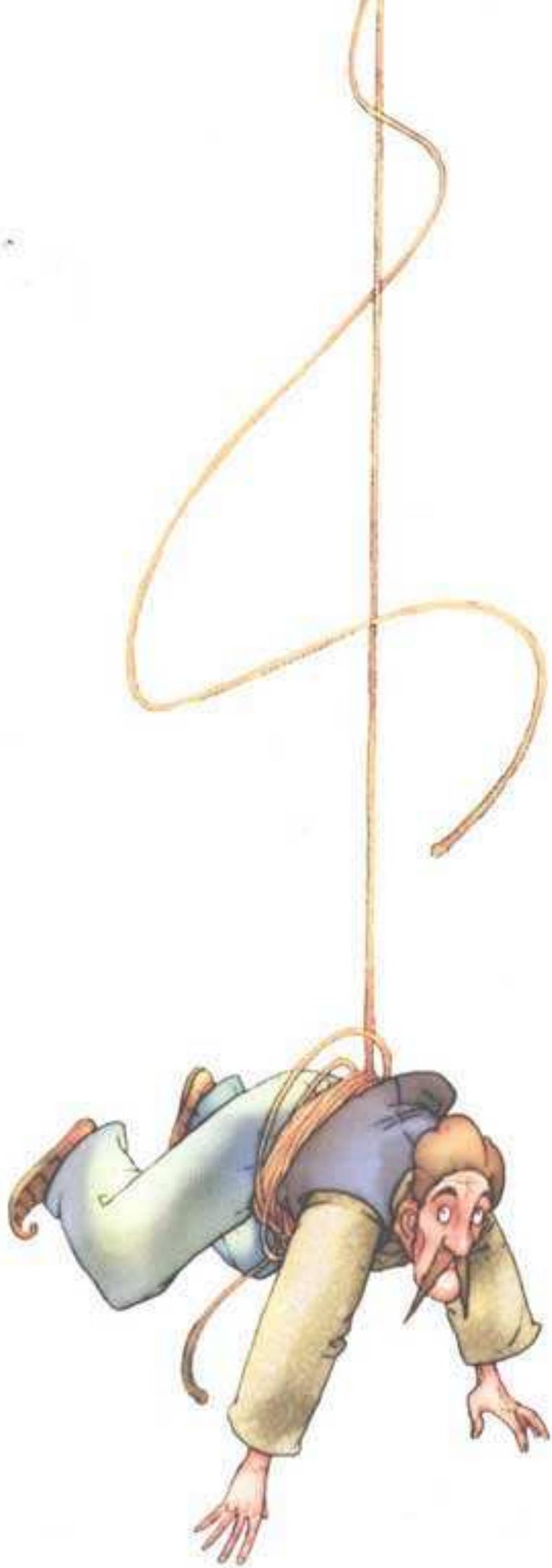
♦ клак - креч.

♦ жрвањ - воденични, млински камен.

♦ на сву прешу значи у журби, брзо, хитно.

♦ јажа - јаз, резервоар заустављене воде пред воденичном уставом.

♦ спазивати се - досећати се.

♦ хеспан - турски назив за разну робу за трговину.

♦ прида је додатак (кад се нешто продаје или купује).

♦ најам - служба, рад за уговорену награду, плату.

♦ обрећи значи обећати, дати реч.

♦ опленити значи опљачкати.

це не да прида ништа, него хоће онако да пазаре једно за друго, он помисли да су бољи и ораси него маховина.

И тако, после дугог ценкања, погоде се да онај што је имао шешарице да онеме другоме два новца прида, али, не имајући ни њих код себе, остане му их дужан, и као потврду да ће му их заиста вратити, побратиме се. Променивши сад вреће, побегне један на једну а други на другу страну, мислећи сваки да је другог преварио; а кад дођу сваки својој кући и изруче хеспан из врећа, онда виде да ниједан управо није преварен.

После некога времена дигне се онај што је имао маховину да тражи свога побратима и да иште два новчића и нашавши га у једном селу код попа у најму, каже му:

— Ти, побратиме, превари ме.

А он му одговори:

— Ваља, побратиме, и ти си мене.

Потом онај стане искати два новца, говорећи да оно ваља платити што је обречено и побратимством потврђено. И овај пристане да ваља платити, али се стане изговарати да нема два новца, "него", вели, "у мога попа за кућом има велика јама у земљи, у коју он често силази, и по свој прилици биће у њој новаца или каквих других скупоцених ствари: него хајде довече спусти ти мене у јаму, па кад је опленимо, онда ћемо добит поделити и ја ћу ти платити два новца."

Овај на то пристане. Кад буде увече, попов најамник нађе врећу и уже, па отишавши с побратимом над јаму, уђе у врећу и побратим га свеже преко среде, па спусти у јаму. Кад овај доле изађе из вреће и по јами туц тамо, туц амо не нађе ништа до жита, помисли: "Ако ја побратиму сад кажем да нема ништа, он може отићи и мене у јами оставити, па шта ћу сутра од попа кад ме нађе у јами?" Па онда опет уђе у врећу и добро се свеже ужетом, па повиче побратиму:

— Побратиме, вуци врећу, пуна је свачега!

Вукући побратим врећу, помисли: "Што да ја ово делим с побратимом? Боље је да ово носим сам, а он нека гледа како ће изаћи из јаме." Па упртивши врећу с побратимом на леђа, побегне преко села, а за њим пристане много паса лајући и гонећи га. Кад мало посустане, а врећа му се низ леђа пониско обеси, онда побратим из вреће повиче:

Сребрни новац на ђердану. Косово, почетак 20. века.

— Джи, побратиме, уједоше ме пси!

Кад овај то чује, а он баци врећу на земљу. Онда онај из вреће рекне:

— Тако ти, побратиме, хтеде мене да превариш?

А онај му одговори:

— Вала, и ти си мене преварио.

И онда, после дугог разговора, обрече онај што је дужан два новца да ће их јамачно платити кад му побратим други пут дође, па се растану. После много времена онај што је био у попа у најму стече своју кућицу и ожени се, и један дан, седећи са женом пред кућом, опази поиздалека побратима где се упутио управо к његовој кући, па повиче жени:

— Жено, ето мога побратима! Дужан сам му два новца. Сад се већ нема куд камо, јер сам му обрекао платити их кад ме нађе. Него ја идем лећи у кући, а ти ме покриј, па се пренемажи и јаучи и кажи да сам умро, те ће се он онда вратити натраг.

Па онда легне у кући на леђушке и прекрсти руке, а жена га покрије и стане јаукати. Утом побратим пред кућу, и назвавши јој "помоз' бог" запита је ли то кућа тога и тога; а жена му пренемажући се одговори:

— Јест, куку мене кукавици, ево га у кући где лежи мртав.

Онда побратим рекне:

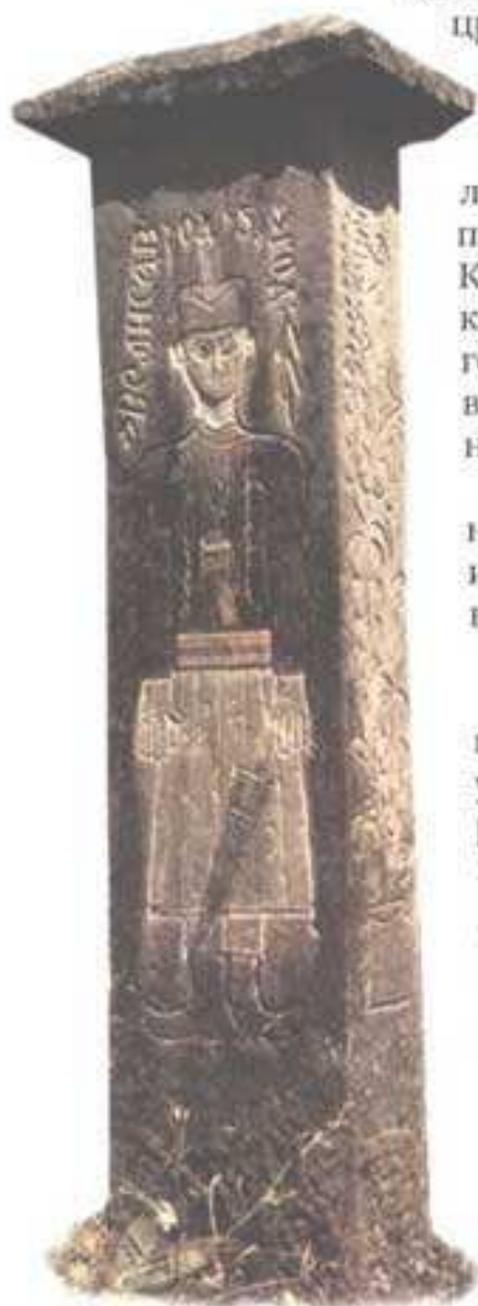
— Бог да му душу прости! Он је био мој побратим. Ми

Пијаца у Пожеги,
цртеж Феликса
Каница.

Српска црква у
Осечини,
почетак 20. века.

Надгробни споменик
из Србије.

смо заједно радили и трговали и кад сам га тако нашао, барем ћу чекати да га отпратим до гроба и да бацам земље на њ.

Жена му рекне да ће му бити дуго чекати докле га стану сахрањивати, већ нека иде.

Али он одговори:

— Боже, сачувај! Како бих ја оставио тако свога побратима.

Чекаћу, макар било три дана док га не сахране.

Кад жена у кући каже то мужу полако, муж јој рече нека иде попу да му каже да је он умро и нека га носе у цркву, око које је по брду било и гробље, неће ли побратим онда отићи. Кад жена оде и то попу рече, поп са неколико људи дође, те онога назовимрца метну на носила, однесу га у цркву онако на носилима и оставе га наспред цркве да онде по обичају преноћи, па ће га сутрадан опојати и сахранити. Кад поп с осталим људима пође из цркве, побратим каже да он побратима свога, с којим је толико много трговао и соли и хлеба јео, нипошто неће оставити сама, него да ће га сву ноћ чувати. И тако остале у цркви.

Ону ноћ ударе онуда некакви хајдуци, који су нечије дворе били похарали и много благо, и рухо и оружје били задобили; и кад буду поред цркве и виде унутра свећу где гори, рекну међу собом:

— Хајдемо у ову цркву да поделимо своју добит.

Кад побратим види где људи с оружјем улазе у цркву, он се сакрије у један угао; а хајдуци, ушавши унутра, поседају и благо поделе све калпацима, а рухо и оружје како се могло. Око свега се погоде и намире, само остане једна сабља, за коју су гдекоји од њих мислили да вреди много новаца. Онда један, узевши је у руке, скочи на ноге говорећи:

— Стани да је о овога мрца огледамо је ли таква као што је хвалите: ако му одједном одсечем главу, баш је добра.

Па онда пође к носилима, али се назовимртвац уједанпут усправи и седне вичући:

— Мртви, камо те се?

А побратим иза угла:

— Ево нас, сви смо готови.

Кад хајдуци то зачују, онај баца сабљу, а они други оставе своје делове на гомилама, па ско-

че и побегну без обзира. Пошто далеко отиду, онда рече харамбаша:

— О, браћо, забога, ми ходисмо по гори и по сваким местима и дању и ноћу, бисмо се с људима и ударасмо на куле и дворове, а ни од чега се не поплашисмо до ноћас од мртвих људи! Има ли који јунак међу нама да се врати натраг да види како је сад у оној цркви?

Један вели:

— Ја нећу.

Други вели:

— Ја не смем.

Трећи вели:

♦ похарати - одузети силом, отети туђу имовину, опљачкати.

♦ поделити благо калпацима значи разделити благо, новац, захватајући га капама.

♦ бити готов значи бити спреман, приправан.

♦ харамбаша - хајдучки старешина.

♦ аратос ти два новца - проклета ти била два новца, ђаво да их носи!

♦ изаћи овде значи имати довољно, доста, бити у довољном броју.

— Више бих волео ударити на десет живих него на једног мртвог.

Док се најпосле не нађе један те рече да ће он ићи. И он, вративши се натраг, привуче се полагано под црквени прозор еда би што чуо, а у цркви побратими поделили све хајдучко благо и рухо и оружје, пак се најпосле око два новца посвађали и готово почупали. Хајдук испод прозора ништа друго није могао чути до вику: "Камо мени два новца? Дај моја два новца!" у томе онај што је био дужан опазити хајдука под прозором, па брже-боље руком кроз прозор те му зграби капу с главе, па је пружи побратиму:

— Аратос ти два новца! Ево ти два новца.

Кад хајдук виде шта од њега би, он побеже без обзира, и дошавши у дружину пола мртав, повика:

— Браћо, хвала богу кад живи побегосмо! Ми благо делисмо калпацима, а сад устали сви мртви, па свакоме једва по два новца допало, а једноме ни то није могло изаћи, него узеше моју капу те му дадоше за два новца.

ЗАПАЛИО КУЋУ ДА ИЗГОРЕ МИШИ

Имао човек тикава (лубеница) и дрењина у кући о јесени, те је хранио за пријатеља, кад би му у кућу дошао, па однекуд навру миши и једну му лубеницу начну, а нападну на суве дрењине. Кад он то види, почне се бити шакама по глави, а не знајући како би мише похватио, а још мање како би их из куће изгнао, завиче:

— Чекајте, чекајте, сад ћу ја вама показати поганови и погански синови!

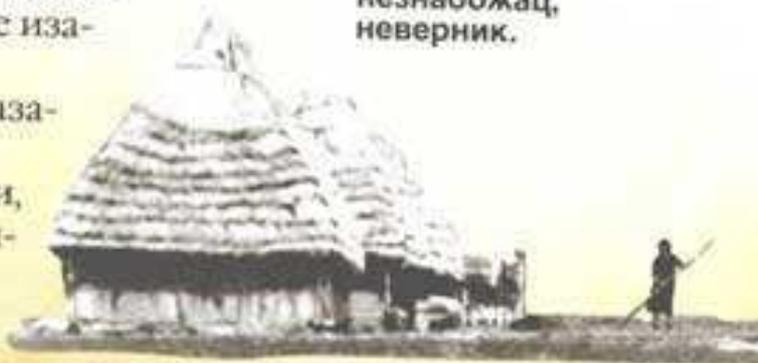
Па унесе у кућу бреме сламе па зажди, а затвори врата. Почне кућа у плам, а миша цијукање, а домаћин:

— Ха, ха, тако ћу ја вас, да знате коме штету чините!

♦ хранити значи чувати.

♦ заждићи значи запалити.

♦ поган (паган, паганин) значи незнабожац, неверник.

Обављање свакодневних послова. Колибе у Гатачком пољу почетком 20. века.

ПУТНИК И ДОМАЋИН

♦ софра значи трпеза, сто.

утовао зими један човек кроз некакву велику шуму, па га још ухвати мрак, а он мртав прозебао и наиђе напоследку на нечију кућу усред шуме. Ту залупа у врата и замоли домаћина да га прими на конак, прозебао је, вели, и платиће колико му буду тражили и што буде поштено. Домаћин га пусти у кућу и не хтеде му узети ни паре, само му каже:

— Пустићу те да се огрејеш, даћу ти вечере и конака, али ми мораш одговорити на све што те будем питао, па што будеш знао, добро, а што не будеш, ударићу ти по један шамар, па се држи!

Путник шта ће, куд ће, пристане, а домаћин га онда одведе вечерати за богату софру, па кад су вечерали и разговарали о свему и о свачему, онда упита домаћин госта:

— Е, хајде сад да ми кажеш шта је ово? — па му покаже руком на мачка испод стола.

— Мачак! — одговори путник, мислећи у себи: шта ме пита оно што и деца знају?

— Није мачак! — рече му домаћин, па му одвали добар шамар — то је, пријатељу, *чистиоџија!*

Пођуће затим неколико времена, гост се чуди у себи шта му је, па ће му

Дрвена врата на старој српској кући.

домаћин рећи показујући на крчаг воде:

— А шта је ово?

— Вода! — одговори гост.

— Није! — вели домаћин, па му пљусне још један шамар — то је *доброћа!*

Опет оћуте, па му онда домаћин покаже на ватру и запита онда:

— А кажи шта је оно тамо?

— Ватра! — вели гост.

— Није! — и опет шамар њему — то је, пријатељу, *дивоћа!* Хајд, то ниси знао, да видим сад знаш ли шта је оно горе! — па му покаже таван.

— Таван! — одговори гост, а домаћин њему звизне и четврти шамар:

— Није, него је то *висоћа!*

Види путник да неће бити краја, па устане од стола и замоли домаћина да га часом пусти у двориште да се размисли мало, па ће после знати да му боље одговара и домаћин га пусти. Онда он изашавши из куће ухвати великог мачка, па му привеже запаљену зубљу луча за реп, па полети за њим. Мачак од страха утече право на таван,

а путник се врати домаћину па му рече:

— *Чисоћа* узме *дивоћу* и однесе на *висоћу*, него брже дај *доброћу* да убијемо *дивоћу!*

Збуни се домаћин не знајући шта овај хоће да каже, јер није ни пазио шта му је малочас говорио, па се љутне на госта.

— Људски ми казуј! — вели, а овај кад то чује, тек се сада наљути, па викне:

— А! — тако ли ти знаш! — и врати му прво још боља четири врућа шамара, па му онда растумачи:

— Гори ти кућа, пријатељу! — и онда га остави и оде.

♦ крчаг - висок суд с дршком, обично глинени, из кога се пије, врч.

♦ зубља луча је бакља од суве боровине.

Дочек гостију у Буљану, цртеж Феликса Каница.

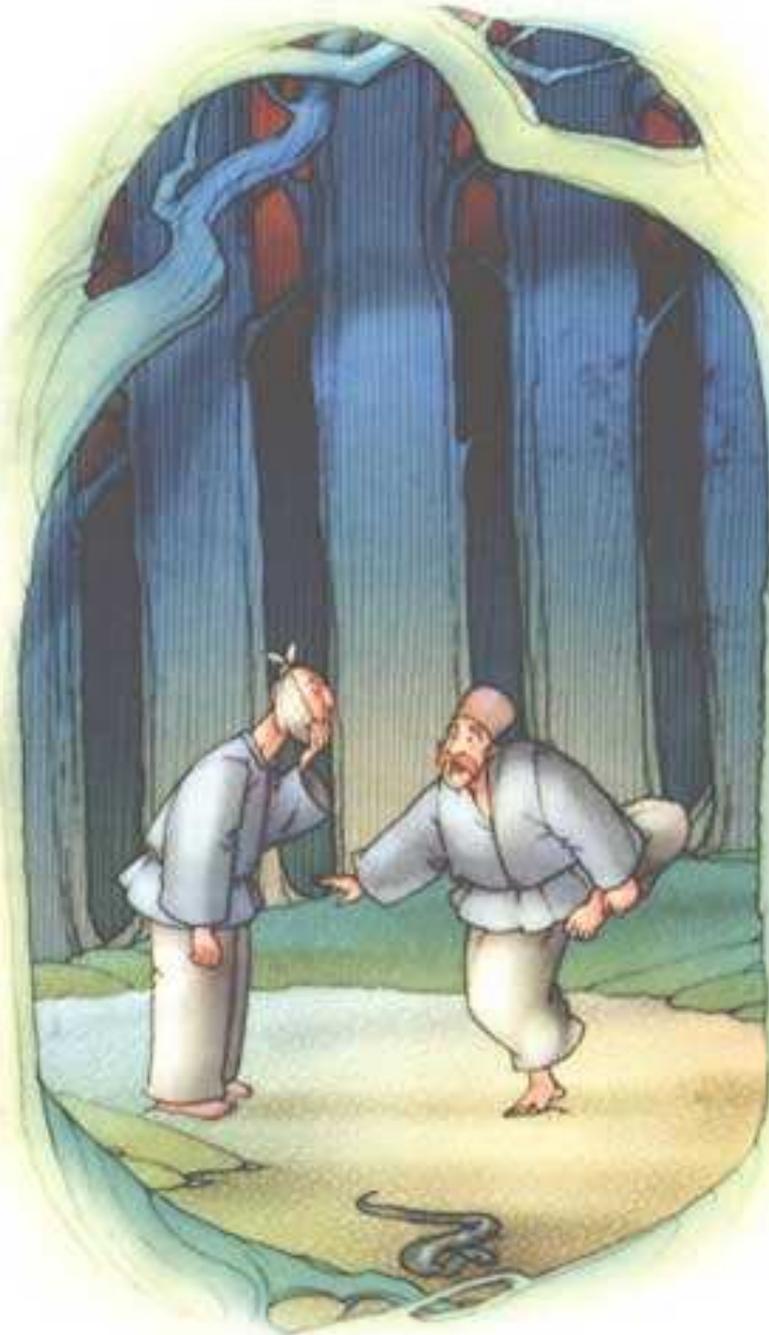

А ШТА ТИ ЈЕ?

едан човек кога је болоо зуб, сrete другог човека који јауче из свег гласа, па га запита шта му је, а кад му онај одговори да га је ујела змија, он му рече:

— Е, а ја мислио — тебе зуб боли!

НЕШТО ШУШНУ

Некакав човек казао да је негде видео десет курјака. Кад га они којима је казивао закупе с доказивањем да то не може бити истина, онда спусти на девет, па на осам и тако дотера до једнога; а кад му ни то нису поверовали него му рекоше да му се причинило — откуд онде курјак итд. — онда он рече:

— Нешто шушну! Мени се учини — има десет курјака.

ИМА ЈУНАКА НАД ЈУНАКОМ

једном селу живео неки јунак, али пошто није знао никаква заната, пасео је говеда.

Изјутра, кад је изгонио говеда на пашу, бацао је свој топуз у висину, а дочекивао га у руке чак увече, кад су се говеда враћала кући. Толико га је бацао увис да је требало читав дан да прође док се топуз попне у висину и натраг се врати. Осилио се говедар, па ће једнога дана рећи мајци:

— Драга мајко, да ли има бољег јунака но што сам ја? Видиш шта само топузом радим?!

Мајка се само насмеја, па му рече:

— Е, мој сине, има људи који те могу у чакширама понети.

Син се расрди што га мајка тако потцењује, па се реши да иде и да испита своје јунаштво. И пође на пут да тражи бољег јунака од себе.

Путовао је дуго док не дође до једне реке. Вода је набујала, те јунак није могао прећи. На другој страни реке виде неке људе где вршу жито, па позва једнога од њих да му покаже где у близини има мост, јер и он жели прећи на другу страну.

Један од људи узме лопату којом је вејао жито, па отиде право јунаку да види шта хоће. Кад виде шта жели јунак, пружи му лопату која достиже чак до друге стране, па рече јунаку да седне на њу. Јунак седе и овај га човек пренесе на

♦ топуз је оружје за наношење тешких повреда, штап са масивном куglom на једном крају (на слици).

♦ чакшире су панталоне.

♦ врћи жито - некада се жито врхло тако што би се ударало лопатама или би коњи газили по наређаним сноповима класја. Потом се зрневље помешано са плевом бацало лопатама на ветру и тако вејало, то јест ветар је одвајао пlevу од зрневља. То се радило на равном месту које се звало гувно (на фотографији је вршидба у пољу).

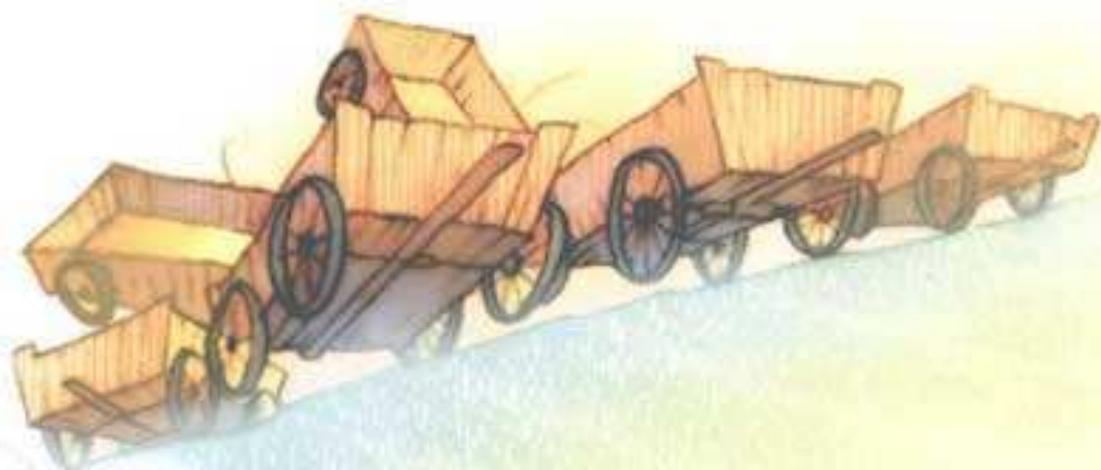
лопати на другу страну. Кад јунак пређе реку, упути се право оној гомили људи на гувно и угледа старца који је једну ноздрву запушио прстом па је дувао на другу, а њих четири човека веју жито.

Јунак упита овога старца зашто на обе ноздрве не дува. Људи му објаснише: ако би старац дувао на обе ноздрве, онда би ветар однео не само жито и сламу него и њих све са гувна.

Виде сад јунак да је у средини јунака и да му је сад прилика да опроба своје јунаштво. Поче сад јунак причати зашто је пошао у свет, а старац један, који је био слеп, кад то чу, рече јунаку:

— Пружи, младићу, руку да видим какав си јунак.

Присутни рекоше јунаку да не пружа руку, већ да

му пружи гвоздену држаљу од лопате, те старац притисну палцем и направи малу рупу.

Старац рече:

— Јеси јунак, али не тако велики, него, кад си дошао, ето сада је један делија отео старцу што веје жито кћер, а овим људима сестру, појури за њим, па ако отмеш девојку, узми је за жену.

Сав радостан јунак што ће имати зашта да се бори, потрча и сустиже код извора делију са цуром. Девојка седи крај извора, а делија легао на њен скут те задремао. Чим стиже наш јунак, потеже

Жене поред бунара, фотографија с почетка 20. века.

♦ делија је јунак.

Гајдаш из
Сврљига.

♦ бискати - пребирати прстима по коси и требити, обично ваши.

♦ рабација - турска реч за оног ко се бави превозом робе теретним запрежним колима.

топузом и удари јунака три-четири пута по глави. Трже се делија, па поче корити девојку што га је по глави бискала те га је разбудила, али кад се усправи, виде да га неко туче по глави. Скочи и појури јунака да овај није знао где да се сакрије.

Насупрот му је ишао један човек који је завезао дванаест натоварених кола за појас, надувао гајде те свира и вуче сва кола. Кад јунак сретне овога човека, замоли га да га негде сакрије, јер га неко гони. Овај ни пет ни шест, одреши широке чакшире, па га сакри у њих. Повезе кола, засвира у своје гајде и продужи пут даље.

Кад мало затим стиже делија и стаде пред овога човека, заустави кола и поче питати шта би са човеком који је бежао путем. Рабација стаде уверавати делију да није видео човека, а овај упорно захтеваше да му изда, јер га је он сакрио.

Реч по реч, па се ови заваде и делија поче да прети колару, а овај као из шале удари делију по челу и овај паде мртав на земљу. Продужи колар да вуче своја кола, па и заборави на јунака у чакширама. Кад би вече, хтеде колар да седне, а поче јунак из чакшира да виче:

— Полако, побратиме, да ме не пригњечиш.

Колар ослободи јунака чакширине тамнице, а јунак застиђен отиде кући и више се никоме није хвалио о своме јунаштву.

Гајде из околине
Јошаничке бање.

Дрвена кола из околине Ивањице.

КАКО СЕ КРАЉЕВИЋ МАРКО ЈУНАШТВУ НАУЧИО

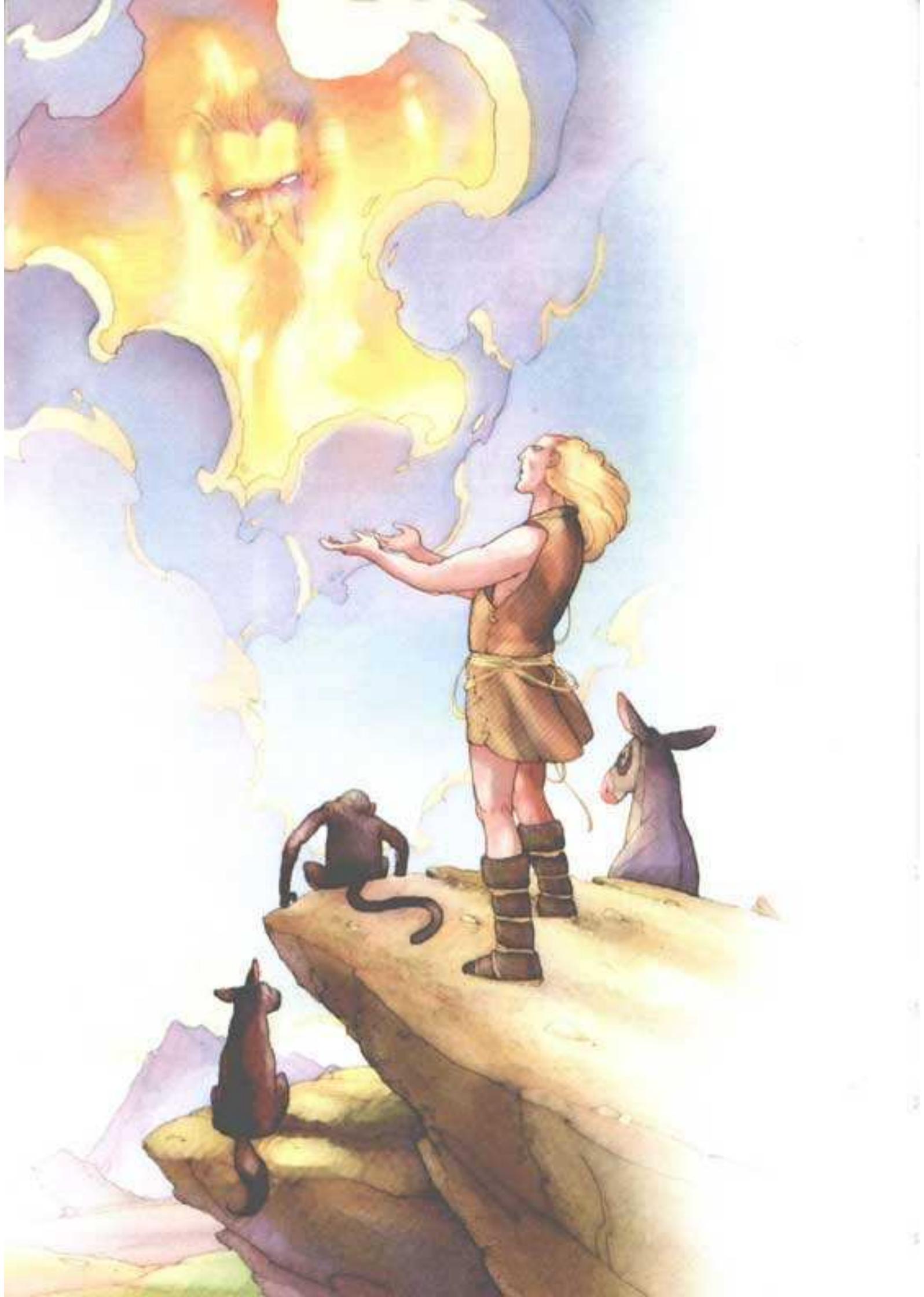

Итали Краљевића Марка како је постао јунак, а он одговори да се јунаштву научио од паса и од деце. Како једно псето, макар било највеће и најјаче, побегне, онда сва остала пашчад, и најмања и најслабија, трче за њим; тако исто и дете кад побегне, деца трче за њим. А кад се какво псето или дете, макар било најмање и најслабије, испречи и стане да се брани, онда слабо ко сме на њ ударити.

Краљевић Марко,
рад Ђуре Јакшића.

ОТКУД ЧОВЕКУ ОСАМДЕСЕТ ГОДИНА

К

ада је Бог стварао свет, хтео је дати човеку само тридесет година да живи.

— Ти ћеш бити цар међу свима мојим твар'ма — рекао је он човеку — бићеш млад, здрав, леп, јак, уман и живећеш само тридесет година!

Човеку би врло мило царство у свету, али му не би мио кратки век, тек ипак не рече ништа.

После човека створи Бог магарца и рече му:

— Ти ћеш се хранити најгором храном, па и ње нећеш свакад бити сит, име твоје биће брука међу људима, којима ћеш ти вући најгоре терете и чинити добре услуге, које им нико други не би учинио, а као награду за то примићеш од њих батине уздуж и попреко. А живећеш тридесет година!

— Господе — одговори магарац — кад ћу бити на таквим мукама, много ми је тридесет година. Може ли бити да живим десет?

— Може, нека ти буде по жељи твојој!
— рече му Бог.

На то се човек промешкољи, прокашља се и рече:

— Господе, дај мени тих двадесет година које магарца неће.

— Узми их, такве какве су! — одговори Бог.

Човек се обрадова у срцу свом што је стекао још двадесет година.

♦ твар - ствар, створење, биће.

Призор из Овчег Поља (деталј са фотографије, почетак 20. века)

♦ отурати - гурати, одгуривати, одбацивати.

♦ рашта - зашто, из каквог разлога.

♦ тећи - стварати, стицати.

♦ ратосиљати се - ослободити се некога или нечега нежељеног, отарасити се.

♦ изанђати - од дуге употребе постати излизан, отрцан, истрошен.

Српски сељак, фотографија с краја 19. века.

Иза тога створи Бог пса и рече му:

— Што се год назове твоје, бранићеш док те траје; лајаћеш на сваку опасност чим је осетиш, а осећаћеш је свакад издалека; нећеш имати ни сна ни одмора; нећеш никад ни доручати ни довечерати. И све то чинићеш више за другог него за себе. Живећеш и ти тридесет година!

— Господе — рећи ће пас — кад ми је живот тако немиран, може ли бити да живим само десет година?

— Драге воље, живи десет, кад волиш — рече Бог.

Човек се опет прокашља и приступи:

— Господе — проговори он — дај мени тих двадесет година које пас отура.

— Дајем ти их, онакве какве су, — рече Бог.

И човек се опет обрадова у срцу своме што је век свој тако продужио.

Најпосле створи Бог мајмуна и рече му:

— Личићеш много на човека, али нећеш бити човек него мајмун. Пузаћеш се уз дрвеће и скакати с гране на грану; што видиш да раде други, радићеш и ти, не знајући рашта то радиш. Живећеш и ти тридесет година!

— Господе — рече мајмун — таквога живота мени је доста двадесет година; тридесет ми је много.

— Нека ти буде по жељи твојој! — одговори Бог.

Али се човек и овде узе чешати по потиљку, стаде се наклањавати и облизивати, а најпосле рече:

— Господе, дај мени и тих десет година које мајмун неће.

— Дајем ти их, онакве какве су — рече Бог.

И човек се радоваше као мало дете што је набрао себи целих осамдесет година живота. И тако сада, док је човек у својим годинама, од рођења до тридесете, он је млад, здрав, леп, јак, управо он је цар свим божјим тварима на земљи. Од тридесете до педесете, оженивши се, изродивши децу, навали радити и мучити се да би што стекао, те зато живи онако као онај за чије се године прво пограбио. Од педесете до седамдесете мање тече, али тврђе чува оно што је дотле стекао; зато пасји лаје на сваку опасност коју предвиди, а предвиђа много штошта. Зато и живи онако како би живео онај који се тих година ратосиљао. Од седамдесете до осамдесете руке се тресу, ноге клецају, очи не виде, уши не чују, памет изанђа; човек обично подетињи и тада одиста врло често личи на онога у чијих се десет година најкасније беше загледао.

КЛИН-ЧОРБА

ошао солдат некој баби у кућу и заискао да му да штогод да једе, а баба му казала да нема ништа у кући за јело. Онда солдат рече:

— А ти ми дај бар лонац и мало воде да начиним клин-чорбу.

Баба му то да, а солдат узме лонац и метне у њега гвоздени клин, па налије воде и стави на ватру. Кад се вода угреје, он заиште од бабе мало соли и баба му да, те је посоли. Кад вода узаври, солдат заиште мало брашна — баба му и то даде, само да види од чуда каква ће то бити клин-чорба. Солдат саспе брашно у ону воду и добро промеша, а потом заиште једно јаје, те и њега разбије и стави у лонац. Онда још заиште мало масти, којом чорбу замасти, па скине лонац с ватре, клин извади напоље, а клин-чорбу у сласт поједе.

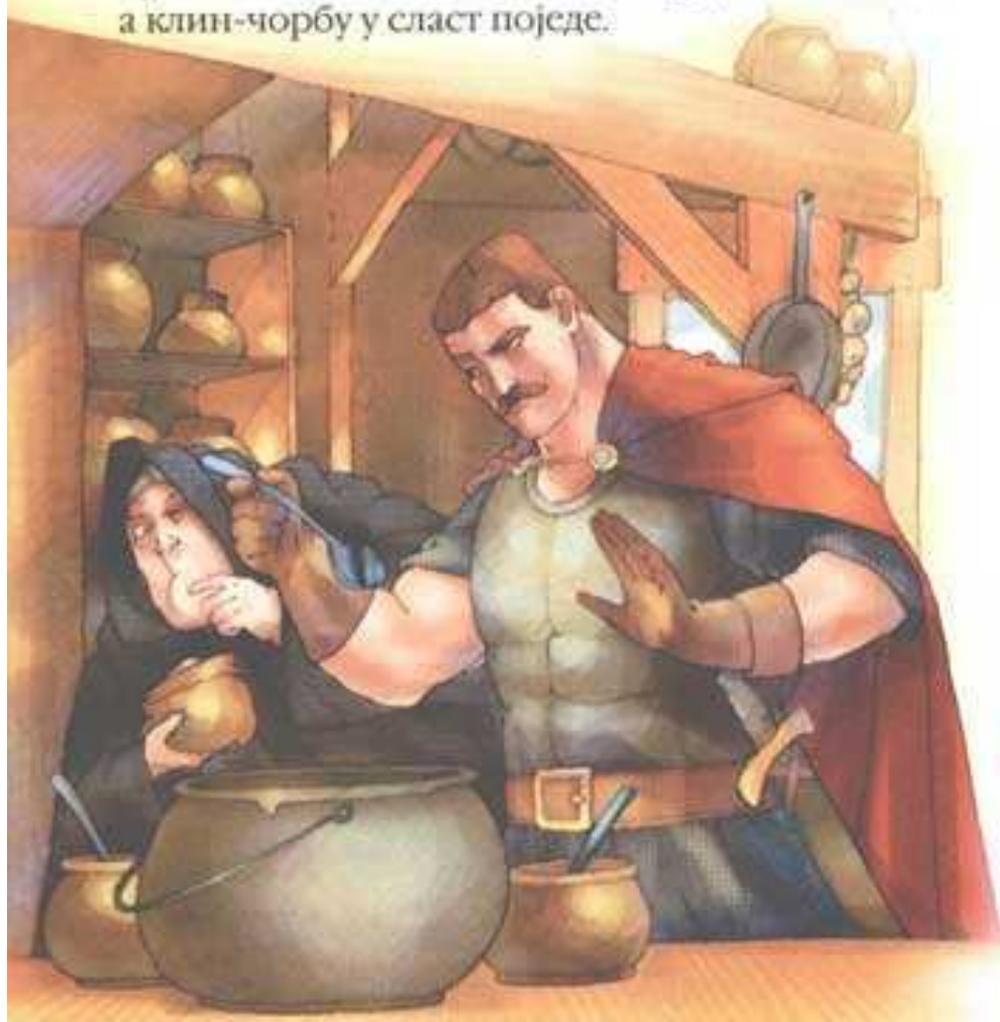
Српски војник, детаљ са цртежа Феликса Каница.

♦ солдат - војник. О сналажењу војника у разним невољама постоје многе народне приче.

♦ клин-чорба - чорба од клина.

♦ клин - већи или мањи комад дрвета или гвозђа, заострен с једног краја, који се употребљава за вешање нечега, при цепању дрва или сл.

♦ сасути (саспем) - сипајући изручити у нешто, усути, излити, истрести.

УТОПИО СЕ ПОП ШТО НИЈЕ РУКУ ДАО

♦ чун - мали
плитки чамац.

♦ простак -
прост, необра-
зован, нешко-
лован човек.

♦ блато - језеро
с глибовитим
дном.

♦ једногрлице
- у један глас,
једногласно,
сложно.

♦ скапулати -
спаси се, сачу-
вати се, избави-
ти се.

Чун

Вожња чуном

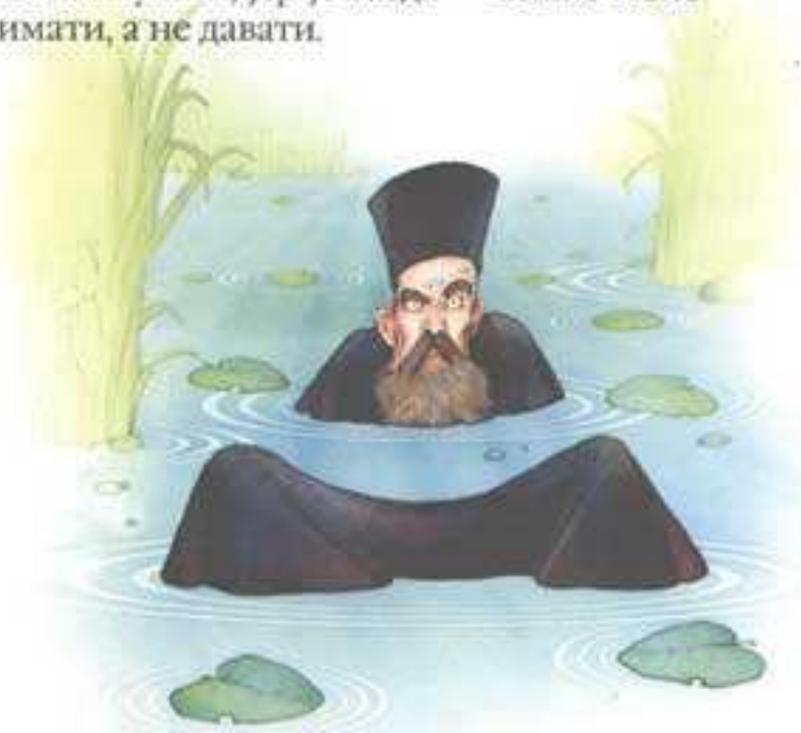
У крицају се у један чун пет-шест простака и један поп да се превезу преко неке реке илити блата, док на један мах пухне жестоки ветар и изврне се чун, те сви у блато. По срећи сви су знали пливати, до самога попа; док начну се топити, те се сваки од њих ухвати за чун и препливају на другу страну. Кад се врате кући, кажу и попадији све како је било и да се поп без памети и без потребе утопио. Стане у сав плач попадија кукати, као коме је невоља, па их запита:

— Како се утопи?

А они јој одговоре:

— Кад се изврну чун, а ми сви у воду панусмо, сви једногрлице завикасмо: "Дај, попе, руку! Дај, попе, руку!" И он могаше ласно дати, тек да хоћаше, ма не даде и утолико се утопи.

— Знам ја, кукава кукавица — рече попадија — да је тако. Ма да сте му завикали: "На, попе, руку!" хоћаше скапулати, јер је вазда — тешко мене — научио узимати, а не давати.

ЧОБАНЧЕ ПРЕВАРИЛО ПОПА

утовао некуд поп подаље из своје нурије, па дође у незнано село. Изнад села нађе једно чобанче, па желећи да у добру кућу дође на конач, упитаће чобанче:

— Ко у овоме селу најбоље стоји, дете?

— Петар ковач — одговори дете — поваздан је уз наковањ.

— Не питам те то, но ко је у овоме селу најјачи.

— У мога стрица: во Зимоња. Нема у целом селу ни једнога вола да му море добости ја утегнути.

— Ама, не питам те ни то, но ти мени кажи ко је најстарији у овом селу.

— Дуб насред села, што се пода њ искупљају сеоска говеда — одговори му дете.

Поп се на то наљути, па ће детету:

— Хајде, дете, с ђаволом!

— И ти попе, с богом! — рече му дете.

Пошто се поп одмаче од детета, предомисли се, па ће му довикнути:

— Не било ти, дете, оно што ти рекох!

— Ни теби, попе, оно што ја теби рекох! — довикну му дете, а поп се угризе за губицу.

♦ нурија - црквена жупа, парохија.

♦ стајати - заузимати неки положај у друштву.

♦ наковањ је тешка гвоздена направа која служи као постоље на коме се кује.

♦ добости - победити у борби рогате стоке тј. боденју, надбости.

♦ утећи - бити бољи од некога, претећи, превазићи некога.

♦ губица - уста и ноздрве животиње, њушка; уста (шаљиво или погрдно).

ЕРА И ТУРЧИН

♦ Ера - човек из Херцеговине или из ужичког краја; духовита и мудра особа која се прави глупа, шерет.

♦ Њуприја - мост.

♦ перпер је златни или сребрни новчић.

рао Турчин ралицом по страни изнад некакве њуприје, а Ера путем терао неколико натоварених коња. Кад се Ера приближи, стаде Турчин викати:

— Ба, шароња, ђа! И ти имаш памет, а Ера је нема!

Уто Ера дође пред њуприју, па натера коње да иду преко ње, а он почне запомагати:

— Јао, мени, добога! Шта ћу сад?

А Турчин, кад то чује, брже-боље устави волове, па стрчи к њему:

— Шта је, море, Еро? Шта је?

— Јао, мени, добога! Одоше ми коњи, а ја остадох за водом.

— Хајде, море, и ти за коњима.

— Не смем ја туда за живот прећи, господару, вере ми!

— Бе, море, хајде, не лудуј! Како не смеш прећи преко њуприје куда иде толики свет и коњи натоварени прелазе!

Аја, неће Ера нипошто, него једнако јауче и лелече.

Онда Турчин:

— Хајде, море, шта ћеш дати да те пренесем ја на леђима?

— А шта иштеш, господару?

— Даћеш ми дванаест перпера.

— Хајде-де!

Упрти Турчин Еру и пренесе га преко њуприје, а кад га спусти на оној страни, Ера се стане пипати по недрима:

Стари мост у Милошевом Дољу, почетак 20. века.

— Немам, господару, ни перпера, вере ми!

А Турчин:

— Како немаш, бре! Зашто лажеш? Ходи опет на леђа!

Ера опет узјаше Турчина, те га још једном прејаше преко ђуприје, а онда га Турчин збаци на земљу.

— Ето, цркни ту кад немаш чим да платиш — па оде својим воловима и опет почне орати. А Ера онда скочи — па преко ђуприје:

— Еј, Турчине! Гледај како и твој шароња има памет, а Ера је нема! Прејаха он тебе двапут преко ђуприје!

Човек из Чајетине на
Златибору, фотографија
из 1906. године.

♦ буквик - букова шума.

♦ савити шипке - покуњити се, па отићи необављена посла.

же за нашега Мују да се мучи без ашлука: нема за шта да купи дувана, нити има чим да плати каву у друштву, те сам му ја дала оно новаца што је било у твојој кеси, да му понесе.

А Турчин:

— Па куд оде? Куд оде?

А кад му жена каже да је отишао уз поток, онда он брже-боље скочи на гола коња, па потерај уз поток. Кад се обазре Ера и виде Турчина где трчи за њим, а он онда бежи! Кад дође под брдом у једну воденицу, а он утрчи унутра, па повиче воденичару:

— Бежи, јадна ти мајка! Ето Турчина да те посече, већ дај мени твоју капу, а на теби моју, па бежи узбрдо туда око воденице.

Воденичар, видевши Турчина како јури на коњу, поплаши се и немајући кад питати зашто ће да га посече, да Ери своју капу а Ерину баца на главу, па изнад воденице бежи узбрдо. Ера метне воденичареву капу на главу, па још узме мало брашна те се поспе и начини се прави воденичар. Уто и Турчин дотрчи пред воденицу, па сјаше с коња и улети у воденицу:

— Камо, море, такав и такав човек, што је сад ту ушао у воденицу?

А Ера му каже:

— Ено га, видиш, где утече узбрдо. Онда Турчин:

— Држи ми, море, коња.

Ера узме коња, а Турчин узбрдо за воденичаром овамо-онамо по буквику. Кад га већ стигне и ухвати, а он:

— Камо новци што си преварио моју жену, те узео да понесеш Муји на онај свет?

Воденичар се стане крстити и снебивати:

— Бог с тобом, господару! Ја нити сам видео твоје жене, ни Мује, ни новаца.

И тако им прође читаво по сата, док се освесте и виде шта је. Онда Турчин потрчи наврат-нанос ка воденици; кад тамо, али хоћеш! Ера узјахао коња, па отишао без трага, а Турчин савије шипке, па пешице к жени. Кад га жена опази без коња, а она повиче:

— Јао, човече, шта уради?

Вели (тамо њој матер!):

— Ти си му послала да купи каве и дувана, а ја сам му послао и коња, да не иде пешице.

Сељак из ужичког краја, фотографија из 1906. године.

ЕРА И КАДИЈА

чувао Ера кадијина говеда, а имао и једну своју краву, која је ишла с кадијином стоком. Једанпут се догоди да се кадијина крава пободе с Ерином, па Ерина крава на-мртво убоде кадијину. Онда Ера брже-боље отрчи кадији:

— Честити ефендија! Твоја крава убола моју краву!

— Па ко је крив, море? Је ли их ко натерао?

— Није нико, него се поболе саме!

— Е, вала, море! Марви нема суда!

Онда Ера:

— Ама, чујеш ли ти, ефендија, шта ја кажем: моја крава убола твоју краву.

— А, а, море! Стани док погледам у Њитап — па по-сегне руком да дохвати Њитап, а Ера њега за руку:

— Нећеш, вала! Кад ниси гледао мојој у Њитап, нећеш богме ни твојој!

*Мидхат-паша и његов секретар
Џилицијан-ефендија,
цртеж Феликса Каница.*

♦ кадија - у доба турске власти, нижи судија који суди по корану.

♦ ефендија - међу муслиманима, титула за учене људе, судије или свештенике; господин, господар.

♦ марва значи стока.

♦ Њитап је књига која садржи муслиманске верске догме и правне норме.

ПРАВЕДНА ПРЕСУДА

Кадија, детаљ са цртежа Феликса Каница.

♦ телал је турска реч за објављивача, извикивача разних саопштења власти.

♦ грош је ситан новац.

♦ сокак је мања улица, пролаз.

Један богаташ у Сарајеву изгуби зашивену кесу новца, па пусти телала да виче кроз град, обећавши сто гроша ономе ко кесу донесе. Пошто телал вичући прође по сокацима, мало после наиђе један сељак, носећи кесу:

— Ево, трговче, ваљда су ово твоји новци које си изгубио.

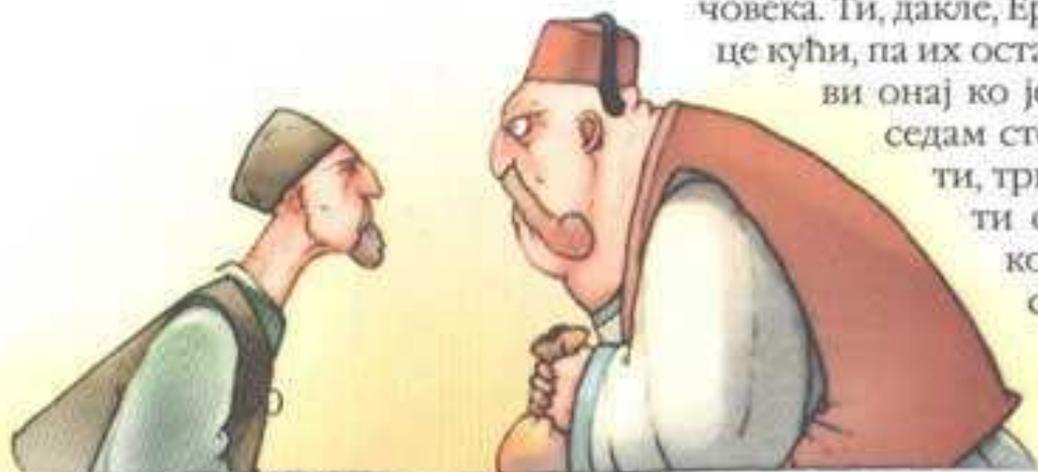
Пун радости, богаташ спопадне кесу, па је отвори и стаде бројати, али му се одмах радост окрене на жалост кад се сети да ваља сељаку дати сто гроша, јер је кесу нашао, па стане мислити како би то избегао. Пошто изброја новац, рече сељаку:

— Ти си, дакле, побратиме, извадио твојих сто гроша, јер је у кеси било осам стотина, а сад нема више од седам стотина. Добро си учинио, хвала ти!

Сиромашни сељак се запрепасти кад то чу, па му више би жао што га богаташ набеђује, него за обећаних сто гроша. Зато се стане кleti да он новац није ни дотакао, него да је донео онако како је и нашао. Богаташ пак остане тврдо при своме. И тако се мало-помало посвађају и дођу кадији на суд. Пошто се обојица закону: богаташ да је у кеси било осам стотина гроша, а сад има само седам стотина, а сељак да он новац није ни дотакао, него је донео онако како је нашао — онда мудри кадија, разабравши шта је и како је, пресуди овако:

— Обојица имате право: ти си, трговче, изгубио осам стотина гроша, а ти си, Еро, нашао само седам стотина. Тако то нису новци овога трговца, него некаквог другог

човека. Ти, дакле, Еро, носи те новце кући, па их остави док се не јави онај ко је изгубио само седам стотина гроша. А ти, трговче, чекај док ти се не јави онај ко је нашао осам стотина гроша!

ПУСТИО БИХ ЈА ЊЕГА

Некакав Турчин сврне с пута у поток да се напије воде, па га ухвати хајдук, а он онда стаде дозивати свога друга који је остао на путу:

— Ходи, ухватио сам хајдука!

Друг му одговори:

— Кад си га ухватио, а ти га доведи овамо.

Онда му он каже:

— Али неће да иде!

Друг му на то рече:

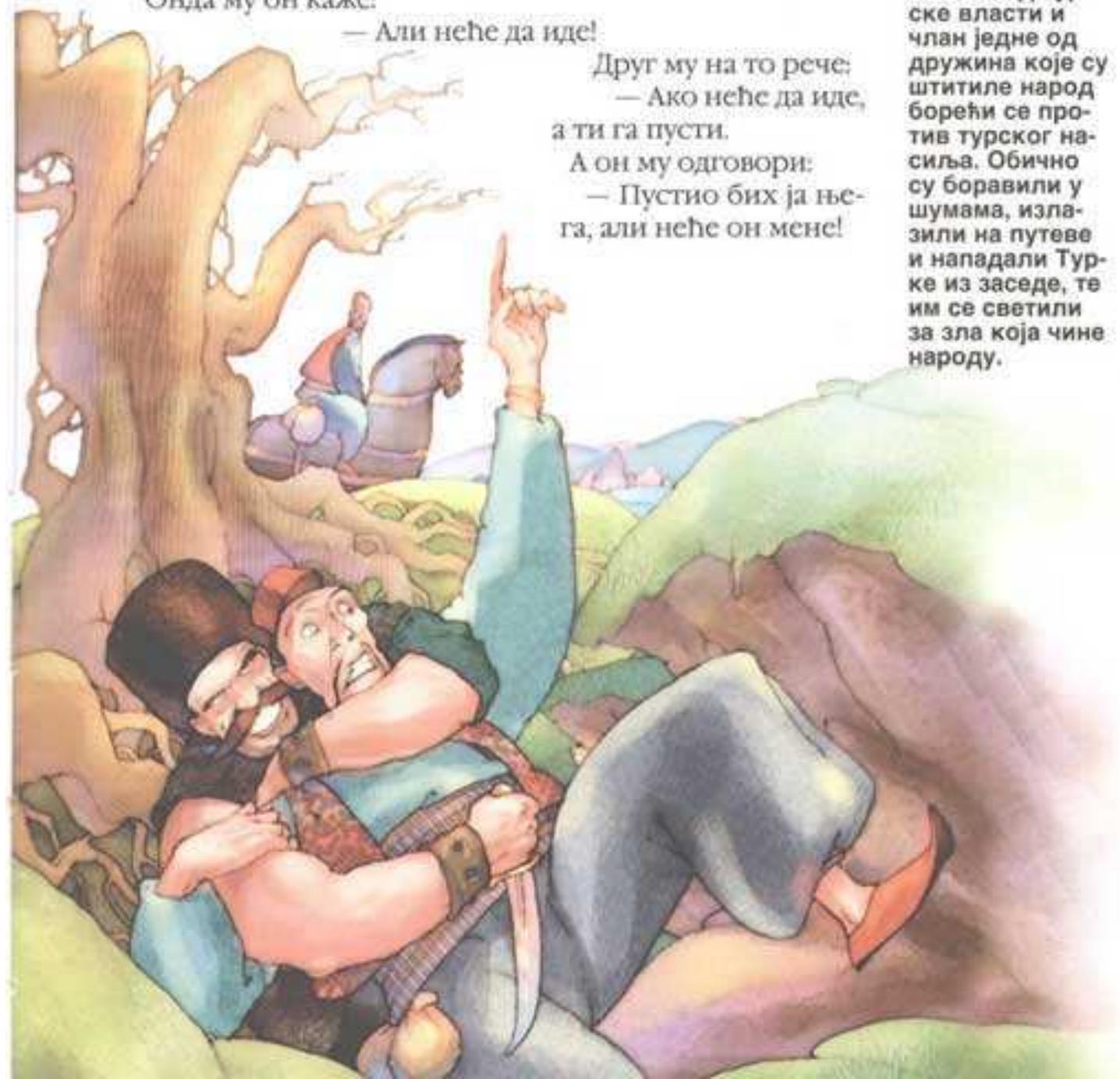
— Ако неће да иде,
а ти га пусти.

А он му одговори:

— Пустиио бих ја њега,
али неће он мене!

♦ хајдук - одметник од турске власти и члан једне од дружина које су штитиле народ борећи се против турског насиља. Обично су боравили у шумама, излазили на путеве и нападали Турке из заседе, те им се светили за зла која чине народу.

ЦИГАНИН И ДИЊА

родавао човек диње, кад наиђе један Циганин. Човек се хтеде нашалити, па му рече:

— А, бре, Циго, ако ме одмах брзо слажеш, даћу ти једну дињу!

— Шта ће ми две диње, молим те, газда, доста ми и једна! — одговори Циганин.

— Па, једну сам ти и казао.

— Богами, казао си да ћеш дати две!

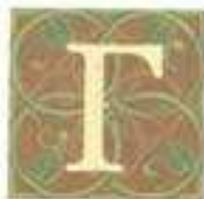
— Лажеш, Циго!

— Е, кад лажем, дај ми ту једну дињу што си обећао за лаж! — рече Циганин и однесе дињу.

ЦИГАНСКА ПОРОДИЦА

рејала се зими покрај ватре циганска фамилија. Рекне домаћица:

— Ех, да имамо масла, као што немамо брашна, па бисмо узајмили у селу таву, те

бисмо начинили господску питу.

Онда једно Циганче рекне:

— Ја бих је однео у пећ, да се испече.

А друго мичући руком, као да нешто испред себе граби:

— А ја бих је, мамо, овако јео.

Кад Циганин, отац му, то виде, удари дете шаком говорећи:

— Полако, враг ти матери! Зар ћеш ти сву сам појести?!

♦ тава је тигањ.

Цигански оркестар, фотографија из 1860. године.

ЦИГАНСКИ ИЗГОВОР

Циганин пролазећи поред чичина врта спази млад бели лук порастао као бујад и не могавши одолети срцу скочи преко ониског плота у врт, па држи, чупај лук и трпај у шару торбетину. Чича, десивши се ту, ступи к плоту и повиче на Циганина:

— Шта ту радиш?

Држећи се за лук оберучке, гледаше Циганин чичу као штрк што гледа у јаје, а не проговори ништа. Чича упита Циганина:

— Који те је враг донео у мој лук?

— Ветар, куме! — одговори Циганин.

— Ветар? — вели чича — нек' би било, ал' што се држиш за лук?

— Држим се, куме, да ме даље не однесе ветар — вели Циганин.

— Нек' би и то било — вели даље чича — ал' што трпаш лук у торбу?

— Не знам већ од страха шта радим — одговори Циганин — збунио сам се.

♦ бујад је коров, а овде се мисли на лук који је бујно, високо порастао, баш као коров.

♦ шара торбетина - шареница, торба начињена од шарене поњаве, тканине.

♦ штрк - бела рода.

КАКО ВРШИ НАРЕДБУ

♦ паша је високи достојанственик у турском царству.

♦ фењер је застакљена светиљка у којој гори свећа или петролеј.

Издаде неки паша једном наредбу да нико по ноћи без фењера не хода. Мало затим једне ноћи ухвати ноћна стража неког старца без фењера, па га упита:

— Зар ти не знаш за пашину наредбу да се ноћу не сме без фењера ходати?

— Знам — одговори старац.

— Па камо фењер?

— Ево га! — одговори старац и показа им фењер, али без свеће.

— А камо свећа?

— О свећи није ништа речено, већ само да ваља с фењером ходати.

Стара
разгледница
Београда.

Они га пугте, рекавши му да треба и свећу да има у фењеру.

Друге ноћи ухвате га опет без фењера.

— Зар опет без фењера? — продеру се на њ.

— Јок — вели старац — ево фењера!

— А свећа?

— Ево и свеће!

— Па што ниси запалио?

— Није ништа речено да се запали!

Фењери

СВЕТИ САВА И СИРОМАХ СЕЉАК

♦ кровињара - колиба покривена кровином, тј. лошим сеном које се не може користити за исхрану стоке.

утовао свети Сава за велики манастир Хиландар, па га на путу задеси зло време, те сврати на конак једном сељаку који је био убоги сиромаш. Сељак га лепо прими, па му да вечеру и постељу за починак. Кад је било око пола ноћи, а оно прсне жишка са ватре, те се запали и у пламен букне сељакова кућа, која је била кровињара. Сељак брзо пробуди из сна светог Саву, те се овај једва спасе од пожара. Сутрадан, при поласку, рекне свети Сава сељаку сиромашу:

— Хвала ти, брате, што си ме примио и што си ми ноћас живот спасао; тражи од мене што год хоћеш, даћу ти, и не заборави ме кад год будеш у невољи.

— Засада ти ништа друго не тражим, већ да ми даш скромну кућицу, те да ми деца не помру од студени — одговори сељак.

Свети Сава прекрсти руком и сељак доби бољу кућу но што је имао.

После некога времена сељак се сети да му требају волови и рало за орање, па се попне на једно брдо, које му је свети Сава показао још на првом ви-

Кровињара

Ђењу, па викну:

— О светитељу, о светитељу!

А свети Сава му се јави из облака:

— Шта си рад, брате?

— Дај ми рало и волове, јер немам чиме да орем, те да децу хлебом храним.

Свети Сава прекрсти руком и рекне:

— Нека ти и то буде!

Кад се сељак врати дома, а оно тамо у двору лепа волова и јако рало. Сељак је сад имао рало и волове, али није имао доста земље за рад, зато поново отиде на брдо и викну:

— О светитељу, о светитељу!

А свети Сава му се из облака одазва:

— Шта си рад, брате?

— Дај ми доста земље за обрађивање, јер немам скоро нимало. Свети Сава прекрсти руком и рекне:

— Нека ти и то буде!

Сад је сељак имао доста земље за рад, али није имао довољно радника. Зато ускоро за овим отиде поново на оно брдо и викну:

— О светитељу, о светитељу!

А свети Сава му се из облака одазва:

— Шта си рад, брате?

— Дај ми доста слуга и слушкиња, јер имам доста земље, али немам ко да ми је ради, па муку мучим.

— Иди, па и то нека ти буде! — рекне свети Сава и прекрсти руком.

Када се сељак вратио дома, а оно пуно имање радника: једни жању, други косе, трећи врху, четврти пласте, пети дену. Виде сељак да је већ газда, па се застиде оне првобитне мале и тескобне кућице, те зато поново изађе на брдо и викну:

— О светитељу, о светитељу!

Свети Сава му се јави из облака и рекне:

— Шта си рад, брате?

— Дај ми бољу и већу кућу, јер ми је она мала и тескобна, па у њу не могу сву чељад да склоним.

♦ **Свети Сава - Сава Немањић (1174-1235)**, оснивач српске цркве и први српски књижевник, најмлађи син Стефана Немање. Звао се Растко и као младић отишао је у Свету гору и закалуђерио се под именом Сава. Много је допринео развоју српске државе и културе. (Свети Сава, детаљ са фреске из манастира Грачаница.)

♦ **Хиландар - српски манастир на Светој гори, у Грчкој.** Основали су га Стефан Немања и његов син свети Сава, а онда су га дограђивали каснији српски владари. Хиландар има велики значај за српску историју и културу.

Манастир Хиландар

♦ жети (жњети) - косити житом српом.

♦ косити - резати, сећи траву, жито косом.

Свети Сава прекрсти руком, па рекне:

— Нека ти и то буде!

Кад се сељак вратио дома, а оно тамо, место оне мале и тескобне кућице, велика и пространа палата. У двору пуно дворкиња, које му држе жени скуте кад се туда шета или кад се гдегод, на златним кочијама, извезе ван двора.

— Жено — рећи ће сељак својој жени — хоћу да идем светитељу да ми да да будем краљ, а ти да будеш краљица; досадило ми се да будем газда и ништа више.

— Море немој, човече — одговори му жена — доста нам је дао светитељ, па да причувамо ово што имамо; не треба нам више: веће богатство — већа главобоља.

Не хтеде сељак да послуша жену, већ опет изађе на брдо и викну:

— О светитељу, о светитељу!

А свети Сава му се из облака одазва:

— Шта си рад, брате?

— Дошао сам још за једно да те молим. Не допада ми се земаљска власт: зато те молим да ми даш да будем краљ, па макар за кратко време и видећеш како ће под мојом управом све боље бити.

На ово се свети Сава мало замисли и поћута, па најпосле прекрсти и рекне:

— Нека ти најпосле и то буде!

Кад се сељак вратио дома, а оно се његова кућа претворила у сјајну и раскошну палату. Ту слуге, ту слушкиње, ту војска, велике старешине, те свога краља радосно дочекаше и на рукама у двор унеше. Виде краљ да му се жена снуждила, да је погрубела и да се није лепо обукла, па омрзну жену и зажелe лепшу краљицу; зато се брзо врати на брдо и викну:

— О светитељу, о светитељу!

А из облака му се свети Сава одазва:

— Шта си рад, брате?

— Жена ми је ослабила, те не може да ме слуша; зато те молим да ми поклониш млађу и лепшу краљицу.

Помисли се свети Сава, помисли се дуго и поћута, па ће најпосле рећи:

— Е, нека ти, најпосле, и то буде!

Косац са Хомоља.

Плашћење сена, фотографија с почетка 20. века.

♦ **пластити** - садевати у пласт, а пласт је већа или мања количина сена, сламе или снопова, сложена око стожера у облику купе.

денути - слагати сено, покошено жито или сламу у пластове или слагати снопове у крстине или пластове.

И кад се краљ врати с брда, а оно му по двору шета лепа и млада краљица, баш онаква какву је он желео.

Тако је краљ живео краљевски дуго и за много, па нај-после његовој краљици падне на памет и зажеље да види тог светитеља; зато посла краља да га позове, да ступи код њих у најам. Краљ послуша жену. Попе се на брдо и викну:

— О светитељу, о светитељу!

А свети Сава му се из облака одазва:

— Шта си рад, брате?

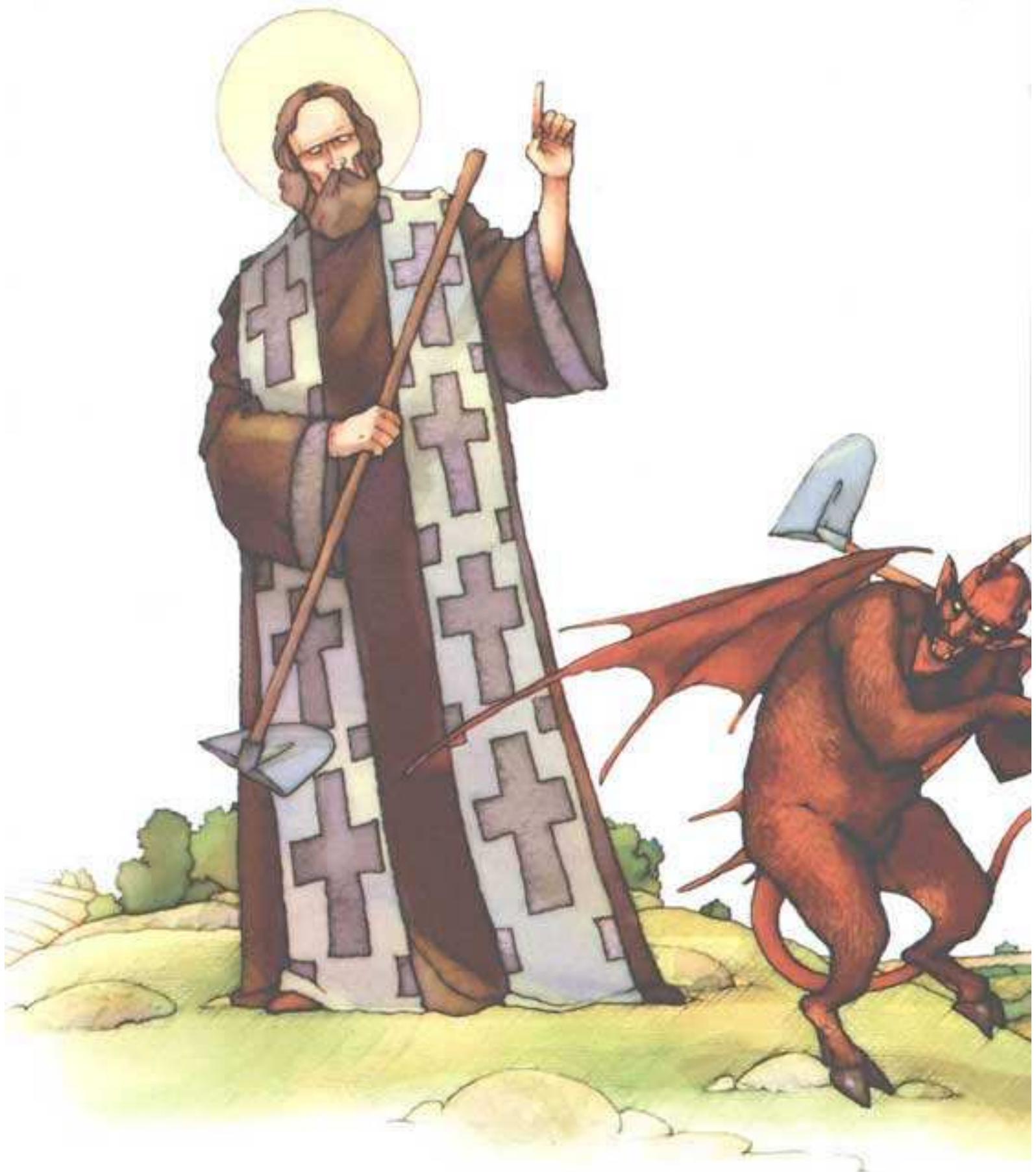
— Пратила ме моја краљица да те позовем да код нас ступиш у најам, јер је рада да те види и да те упозна.

Свети Сава прекрсти руком, па рекне само:

— Као први дан — и замакне за облаке.

И кад се краљ вратио дома, а оно тамо — место његове краљевске палате, стоји она првобитна раздрта и чађава кровинара, у којој се крај ватре греје његова прва жена у поцепаном руху са босоногом децом. Чим га је жена опазила да иде, рекла му је:

— Не рекох ли ти ја, ненасити човече, да се једном заставиш с тим твојим жељама. Ти ме не послуша, па ево шта смо данас.

СВЕТИ САВА И ЋАВО

Пошао свети Сава преко једне планине, па сретне ђавола. Кад га ђаво угледа, уплаши се и хтеде да побегне, али није могао, па се сретну на путу. Свети Сава рече ђаволу:

— Помози бог!

А овај одговори:

— Није ти за тим стало.

— Како си? — рече свети Сава — а ђаво му одговори:

— Шта је тебе брига како сам?

— Куда ћеш? — упита га свети Сава — а овај одговори:

— Ни за тим ти није стало.

— Шта би радио? — рече свети Сава — а овај му одговори:

— Радио бих баштованлук, кад бих имао мршаве земље и таквог ортака.

Онда свети Сава каже ђаволу:

— Чујеш, побратиме, баш ако хоћеш да радиш баштованлук, сво сам ти ја ортак, но да се договоримо како ћемо и шта најпре радити и сејати и ко ће семе набављати.

А ђаво му одговори:

— Вала, ако ме и мрзи с тобом радити, и опет ти се покорити нећу, али само хоћу да начиним уговор, па да отпочнемо радити.

Тад се договоре да посаде најпре мрки лук. Ово и учине. Кад лук почне да расте, дошао би ђаво па гледао како су лепа и добра пера у лука, а не гледаше шта је у земљи. Кад лук у највећој снази буде, онда свети Сава позове ђавола те дођоше.

— Е — рече сад свети Сава ђаволу — пола је моје, а пола твоје, па бирај сам које волиш.

♦ **Ђаво** - враг, бес - митско биће с ликом човека и са малим роговима, длакав по целом телу, црн у лицу, са шиљатом брадом, ретким брковима и дугачким повијеним носем. Млађи ђаволи имају реп, а старији су куси, јер им је отпао. Ђаволје уши и ноге су као у козе, прсти на рукама имају орлове нокте. Народ каже: "Ружан као ђаво." Живе дуго и за то време стекну многа искуства и знања. Воле да кваре послове људима и да их наводе да чине разна зла.

♦ **баштованлук** - гајење поврћа и воћа у баштама.

♦ **мрки лук** - црни лук, врста поврћа.

♦ чвонга - главица (купуса или неке друге биљке).

♦ арата - весеље, игра, забава.

♦ цимина - лишће лука, кромпира или другог поврћа.

♦ бобе - жуте бобице су плодови кромпира који се не једу, али се зато једе подземно стабло у облику кртоле.

♦ трап - јама ископана у земљи у којој се чувају кромпир, јабуке и друго поврће и воће.

♦ стрн - стрниште, стрњика (остаци житних стабљика после жетве на њиви, слама).

♦ густиж - оно што остане кад се течност оцеди, талог.

♦ каца - обао дрвени суд, опасан обручима, отворен с горње стране, а шири при дну.

Видевши ђаво силна пера у лука, превари се и узме оно што је на земљи, а свети Сава узме оно што је у земљи. Кад лук стане зрети, долазаше ђаво почесто да га обиђе, али му не беше мило кад виде да пера труну и суше се. Лук сазри, пера сва увену, а свети Сава поведи лук и однесе га. Ово ђавола врло ражалости, па се реши те још један уговор са светим Савом учини, да посеју и посаде купус, па ђаво рече:

— Ја ћу оно што је у земљи, а ти оно што је на земљи.

И тако буде. Купус, мој брате, посаде и овај је растао и развијао лист, док се и главице указаше. Видевши ово, ђаво мишљаше:

— Кад је оволика чвонга на земљи, то колика мора бити у земљи! — па се врло радоваше. Кад у јесен буде, свети Сава дође те купус посече, а ђаволу остави корење. Мало затим ево ти и ђавола. Ту су гајде, ту су свирале, хука, бука, песма и арата велика. Па чим један корен извади и виде да нема ништа, пренемогне се од муке, па онда умоли светога Саву те још један уговор начине, да посеју кромпире. Па онда што је у земљи, то нека буде светога Саве, а што је на земљи, то да њему остане.

Овако и учинише. Посеју кромпире. Кромпир изникну, укаже се најпре цимина, па онда цвет, а за њим бобе. Видевши ово ђаво, стане се смејати и светом Сави пркосити. Но, кад буде у јесен, онда цимина опадне и иструне, а свети Сава поведи кромпире па у трап.

Надимаше се ђаво да пукне од зла гледајући овако себе преварена, кајаше се што је са попом имао посла, па опет умоли светога Саву те посеју пшеницу и уговоре што је на земљи, нека буде светог Саве, а што је у земљи, то да буде ђаволу. Кад пшеница порасте и укласа, а ђаво дође над ограду па гледаше колико је израсла и говораше:

— Из малог зрна нарасте оволика стабљика!

Кад буде у јесен, онда свети Сава позове жетеоце, те пшеницу пожању, а ђаволу стрн.

Сад ђаво стане плакати, па од љутине рече:

— Вала, попе, баш хоћу још с тобом да посадим виноград, па шта буде, и ако ме још и овде превариш, онда од нашега ортаклука нема ништа.

И тако посаде виноград. Кад виноград треће године роди и покаже се врло лепо грозђе, онда стану да опет бирају шта који воли.

Сад свети Сава упита ђавола:

— Шта волиш, ортаче, или чорбу или густиж?

А ђаво одговори:

— Вала, ја ћу густиж, а теби цаба чорба.

♦ **цибра** - исцеђен остатак грожђа, шљива или другог воћа, комина.
(Владислав Тителбах: *Јесен, берба грожђа и његова прерада.*)

Кад виноград сазри, онда свети Сава обере грожђе, метне у кацу, па после источи вино, а ђаволу остане **цибра**. Сад се, мој брате, домисли ђаво те у **цибру** наспе воде, начини казан и препече ракију, а свети Сава тек њему, па му рече:

— Шта је то, ортаче? А овај му одговори:

— Печем ракију, побратиме.

А онда свети Сава рекне:

— Дајде, ортаче, да видим ваља ли.

А овај му наточи у чашу. Сад свети Сава сркне једном, другом, па трећи пут благослови и прекрсти се, а ђаво побегне и рече:

— Вала, баш то је стару лек, а младоме бес! — па тако ишчезне и више га нема тамо где чује да је поп.

СВЕТИ САВА, СТАРАЦ И ПРАВДА

♦ калуђер - свештеник који припада црквеном реду и живи у манастиру, монах, редовник.

♦ врело - јак извор воде.

♦ оглобити значи опљачкати.

Врело

Био један побожан човек, па већ и остарео и свашта се у животу нагледао, само никад није видео правде. Што је год знао, што је чуо и видео, све му се чинило неправдо, па се једнако молио богу да му једном да да и правду види. Бог му испуни жељу. Једном пође он некуд, а то искрсне пред њега један калуђер (то је био свети Сава), па рече:

— Старче, шта би најволео видети на свету?

— Правду — рече старац.

— Добро — рече свети Сава — погни се на оно дрво, па ћеш је видети.

Старац се погне на дрво и угледа пред собом велико поље и у том пољу лепо, бистро врело и још некакву воду што тече пољем.

Док уто, ето иде некакав човек на коњу, одевен да не може лепше бити. Кад дође до онога врела, сјаше с коња да се напије воде, па му дође воља да се у оној води окупа, јер је била велика врућина.

Премишљао је: купао би се, а и не би, јер је са свих страна била шума, па се страшио да га ко ту не нађе и не оглоби. Најпосле се свуче и поставља ствари све далеко једну од друге. Коња је везао за грм: хаљи-

не је оставио на једном крају; ђемер с новцем скинуо је и закопао на другом крају. Оружје је ставио најближе до себе; ако би ко насрнуо, да све не однесе, а да би се могао и сам бранити.

Окупа се, изађе из воде и обуче се. За то време није нигде никога ни чуо ни видео. Уседне на коња и оде, а ђемер заборави да понесе.

Замало, а прође туда чобанин гонећи козе и једна коза, верући се тамо-амо, дође до онога места где је ђемер био закопан. Стаде коза копати и рогом и ногом док не извади ђемер. А када то виде чобанин, он брже-боље тамо, зграби ђемер, потера стоку, па бежи оданде. Таман чобанин замаче у луг, а уз поље се помоли један стари просјак. Издрпан је, јадан је, нема га за шта пас ухвати-ти. Приђе врелу и седе да се мало одмори и умије. Седећи тако извади из торбе неколико корица хлеба, па их стане у води киселити и јести.

Сетио се онај коњаник да је заборавио ђемер, па се врати натраг. Кад дође врелу, затече просјака, назва му бога и запита га кад је стигао на извор.

— Ја, вала, овај час — одговори просјак.

Онда коњаник потрча брже-боље на оно место где је ђемер закопао, ал' јест, ни ђемера ни од ђемера трага.

Мушка ношња,
рад Карола Поп
де Сатмарија.

♦ ђемер - муш-ки појас с пре-градом за но-вац.

♦ луг - шума са ниским дрве-ћем и жбуњем, шумарак, гај.

Копај, тражи — нема, па нема. Одмах се врати просјаку и опет запита:

— Ама, јеси ли ма кога видео кад си овде дошао?

— Никога — вели просјак.

— Е, онда ти знаш куд се део мој ћемер, ево овде сам га оставио!

Зачудио се просјак што овај говори, па рече:

— Остави ти мене, добри човече, доста ми је моје муке и сиротиње! Шта ти ја знам за некакав твој ћемер! Кад сам дошао, овде сам сео и одавде се нисам померио.

Неће коњаник за то ни да чује, већ навали на просјака:

— Јали паре на среду, јал' ћеш сад погинути!

А кад се просјак стане правдати и кети да он о тим парама ништа не зна, нити их је очима видео, наљути се коњаник, па га стане тући говорећи:

— Казуј где су паре, јер ако не кажеш где су, нећеш одавде жив отићи, удавићу те у овом истом врелу.

Просјак се опет правдао и бранио, а кад овоме то додија, скочи на њ и удави га.

Онда опет оде на оно место па стаде копати, али не нађе ништа. Зађе по пољу, али ни тамо ништа.

Преврне просјака и његову торбу, али ништа ни тамо. Најпосле се поплаши, не смеде више у овом пољу остати: може ко наићи и видети да је убио човека. Зато брже-боље баца се коњу на рамена, па оде својим путем.

Гледао све то старац с дрвета, па кад коњаник побеже, он се побоја да може ко отуда наићи, па кад види мртвога човека, може помислити да га је он убио, те да пострада ни крив ни дужан. Зато брже-боље сиђе с дрвета, па побеже у планину. Пут је водио преко онога поља, ал' он не смеде путем, већ удари шумом и тако заобиђе убијеног.

Таман он мало одмакне, а свети Сава изађе пред њега, па га запита:

— Е, старче, виде ли шта у пољу?

А старац му одговори:

Свети Сава,
детаљ са
фреске из
манастира
Милешева.

— Ама, духовниче, ти ми рече да ћу видети данас правду, а ја што видех неправду, никад је више у животу нисам видео.

— Ниси ти видео неправду — рече свети Сава — већ правду, само још не знаш.

Старац се уплаши, па рече:

— Иди, бога ти, црна ти је ово правда, кад погибе човек ни крив ни дужан!

— Е, слушај, па онда реци да је неправда — рече свети Сава. — Јеси ли видео онога коњаника, одевена, наоружана, што јахаше пољем и што се окупа у оној води? Отац онога коњаника је отмичар (хајдук), па је покрао једног сељака и тако се обогатио. Онај чобанин, што је онуд са стоком наишао и ћемер ископао, то је син онога покраденог сељака, те је тако чобанин однео своје паре, иако ни сам за то не зна. Отац удављеног просјака био је хајдук, па је на правди бога убио оца коњаникова, а сад се, ето, на његову сину вратио зајам. Сад реци: је ли то правда?

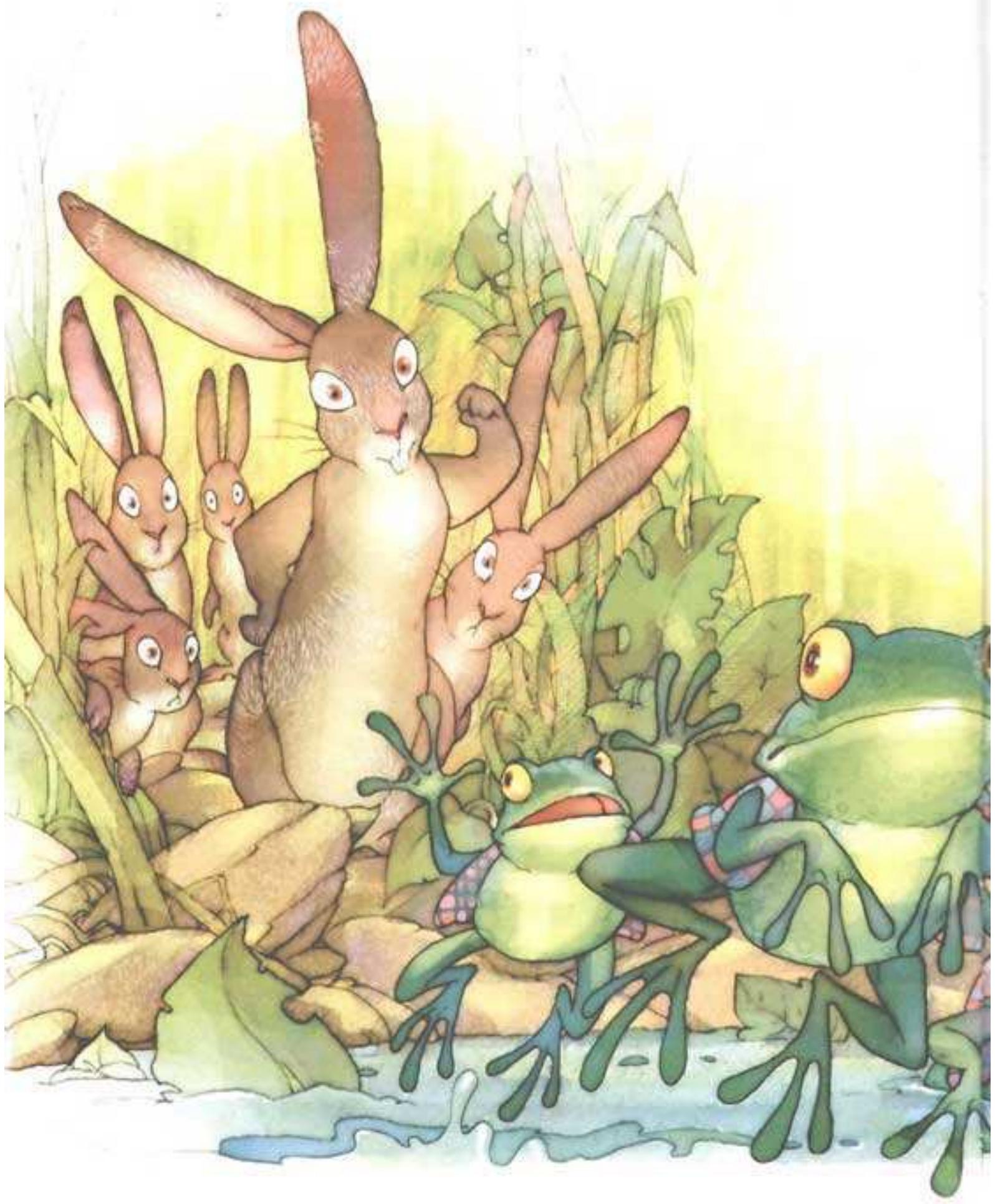
— Јесте, правда је! — рече старац.

— Зато не узajмљуј никада зло, јер ће ти се кад-тад вратити — рече старцу свети Сава, па га у часу несташе.

♦ отмичар - онај који отима, краде, разбојник, лопов.

♦ хајдук - хајдуцима су називани и људи који су били разбојници и пљачкаши.

ЗЕЧЕВИ НИСУ НАЈСТРАШЉИВИЈИ

чине негде састанак сви зецови по заповести њиховог старешине, те им старешина рече:

— Браћо моја, срце ми се радује кад на вас погледам и толику силу око мене, али нам није више живовања на овоме свету од укора свих људи и сваке четвороножне животиње. Ругају нам се да смо страшљивци и да се од свакога бојимо, а од шушња плашимо, а и јесте тако. Ја заиста под овом срамотом нећу више живети, него се идем утопити у оно језеро. Сад, ко има образа и ко је мој — за мном!

Он потече, а сви једанак за њим; али кад дођу до воде, почну жабе на сву прешу скакати од страха у воду. Кад то виде старешина, повиче на зецове:

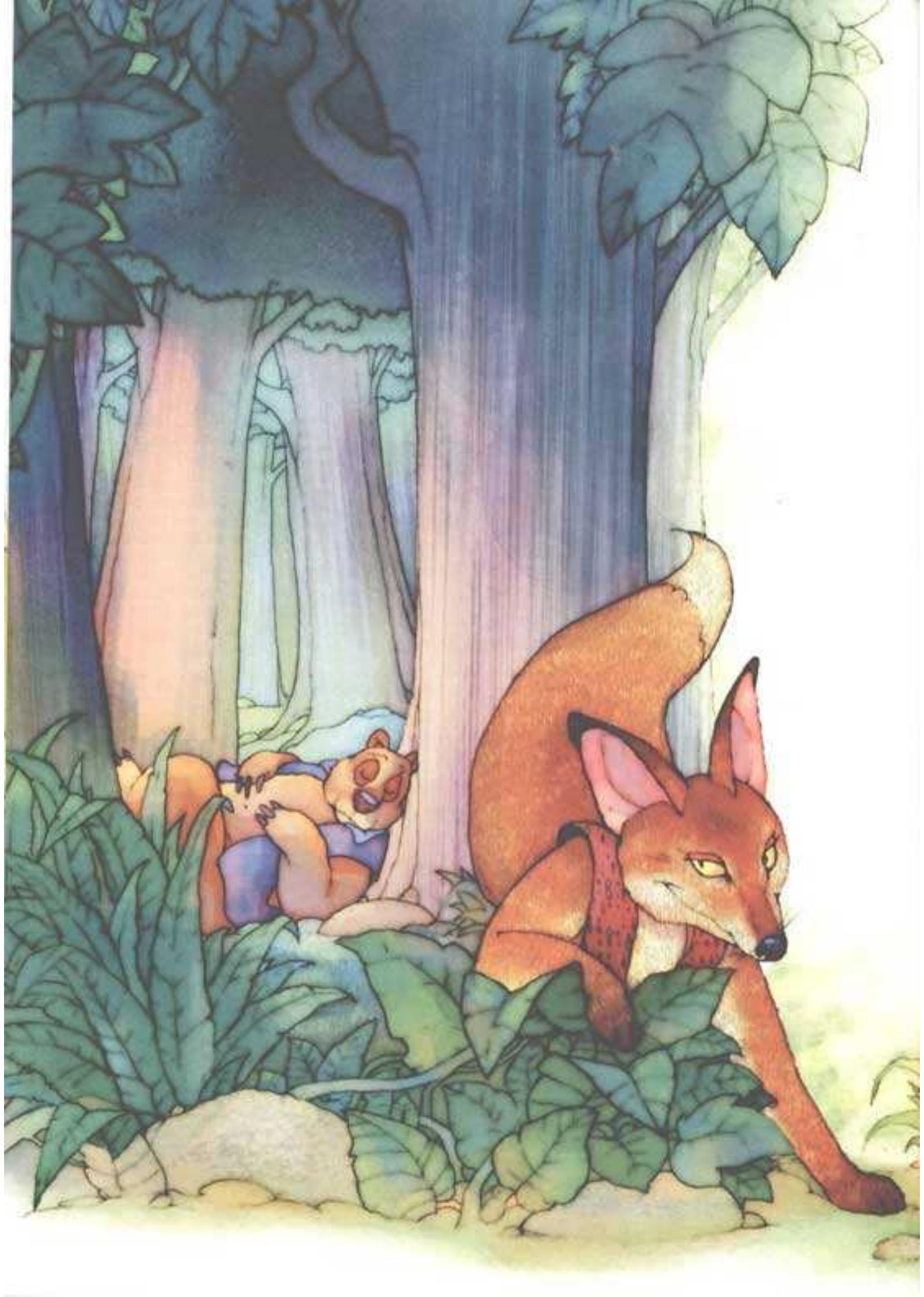
— Стојте, не топите се! Лажу људи и свак други ко говори да смо ми најстрашљивији на овом свету; јер видесте ли како поскакаше жабе у воду од нашега страха! Него, хајдемо сваки одакле је ко и дошао, те причајмо по свету; па ко не верује — попасите му сву пшеницу пре месних поклада.

♦ укор - замерка, прекор, приговор.

♦ покладе су домаће гозбе свих укућана уочи великих постова; месне покладе су уочи Беле недеље - од тада се не једе месо до Ускрса.

Покладна маска из Војводине.

МЕДВЕД И ЛИСИЦА

Нека лисица пође из свог брлога да штогод улови за свој трбух. Путем сусретне медведа, којег упита:

— Докле ћеш ти то, стриче?

— Идем у оно село, што се ено тамо види,

јер су ме позвали да им коло водим.

— Могу ли и ја с тобом? — упита га лисица.

— Па хајде — рече јој медвед.

Они дођу у село, ту их лепо приме и дају им да једу, али њима беше то мало, па оду у кухињу и стану тражити по судовима да нешто поједу. То маје опазе, а нека за секиру а нека за биљу, те медведа и лисицу протерају из села.

Они су једнако бежали не обазирјући се и мислећи да их још увек гоне и тако у сами мрак дођу до једног села. Медвед тад повиче:

— Ох, што сам изгладнео бежећи.

— Бе, ако си ти, и ја сам — рече лисица — него иди у село, па нам донеси једно улишће меда, а ја ћу те дотле овде чекати.

♦ брлог је легало неке звери, јазбина, лога.

♦ водити коло значи бити на челу, бити главни, предводити, предњачити.

♦ маја је жена која води домаћинство, кува храну и обавља остале кућне послове, домаћица.

♦ биља је облица, цепаница.

♦ улишће је пчелиња кошница.

Улаз у једну сеоску кућу.

Кошнице

♦ баба је жена која породиљи донесе прву повојницу (дар за новорођенче у повоју).

Медвед оде у село, украде једну кошницу меда и донесе је лисици. Лисица му рече:

— Ми нећемо овог меда сада јести, него је боље да га за сутра оставимо.

Медвед на то пристане, те легоше и заспаше. После неког времена лисица се пробуди, јер јој је на ум пао мед

па почне викати:

— Шта је, шта је?

Медвед се пробуди на ту њену вику и упита је:

— Ко те то зове?

— Ено у селу родила једна жена, па ме зову да јој будем баба, а ја не знам шта бих јој понела.

— Па понеси јој мало меда из оне кошнице — рече јој медвед.

Лисица оде тад до оне кошнице и, пошто се наједе меда, врати се натраг:

— Како си детету име наденула? — упита је медвед.

— Површина — одговори лисица и заспаше.

Око поноћи лисица се опет пробуди, јер јој на ум падне још меда, па стане викати:

— Шта је, шта је?

Медведа пробуди та њена вика и упита је:

— Ко те то опет зове?

— Ено у селу — рече му лисица — породила се друга једна жена, па ме зову да будем детету баба, а ја не знам шта бих јој понела.

— Понеси јој мало оног меда — рече јој медвед.

Лисица оде до кошнице, те кад се наједе меда, врати се медведу.

— Како си наденула име детету? — упита је он.

— Посредина — рече лисица и леже да спава.

Пред зору лисица се опет пробуди, јер јој на ум падне да докрајчи онај мед. Она се дигне и стане као и пре викати:

— Шта је, шта је?

Медвед се опет на то пробуди и викне јој љутито:

— Ама, ко те то опет зове?

— Ено у селу породила се још једна жена, па ме зову да будем баба детету, него бих ли јој понела мало оног меда?

— Па понеси! — нареди јој медвед.

Она оде до кошнице, те поједе остатак меда и сувише огребе кошницу, па се врати медведу.

— Како си томе детету име наденула? — упита је он.

— Погребљина — одврати му лисица.

Жена са дететом,
фотографија
с почетка
20. века.

♦ правдало - онај (оно) који пресуђује, суди, дели правду.

♦ гвожђа су направа за хватање дивљачи, клопка, кљуса, замка.

Кад буде сутрадан, али медвед беше јако огладнео, па каза лисици да донесе ону кошницу с медом. Лисица оде и донесе је празну. Медвед, кад спази да нема нима-ло меда у кошници, повиче јој:

— Камо мед из кошнице?

— Не знам ја, шта мене питаш? — одговори му лисица.

— Ти си га појела!

— Шта говориш, кад ниси видео? Нисам ја, него си га ти појео! — рече му лисица.

И тако се посвађају. Медвед пође да лисицу раздере, а она му рече:

— Хајдемо овамо, има једно правдало, па ћемо видети ко је појео мед.

Лисица доведе медведа до једних гвожђа, која је била већ пре опазила, па ће рећи медведу:

— Де се закуни на овоме правдалу да ниси појео мед.

Он јој рекне:

— Де ти прва, па ћу онда ја.

Лисица тад дигне своју десну ногу и полако је спусти на гвожђа и ситно рече:

— Нисам ја појела мед, тако ми овог правдала!

Медвед тад дигне своју ногу и крупно рекне к'о медвед:

Соба у једној сеоској кући, почетак 20. века.

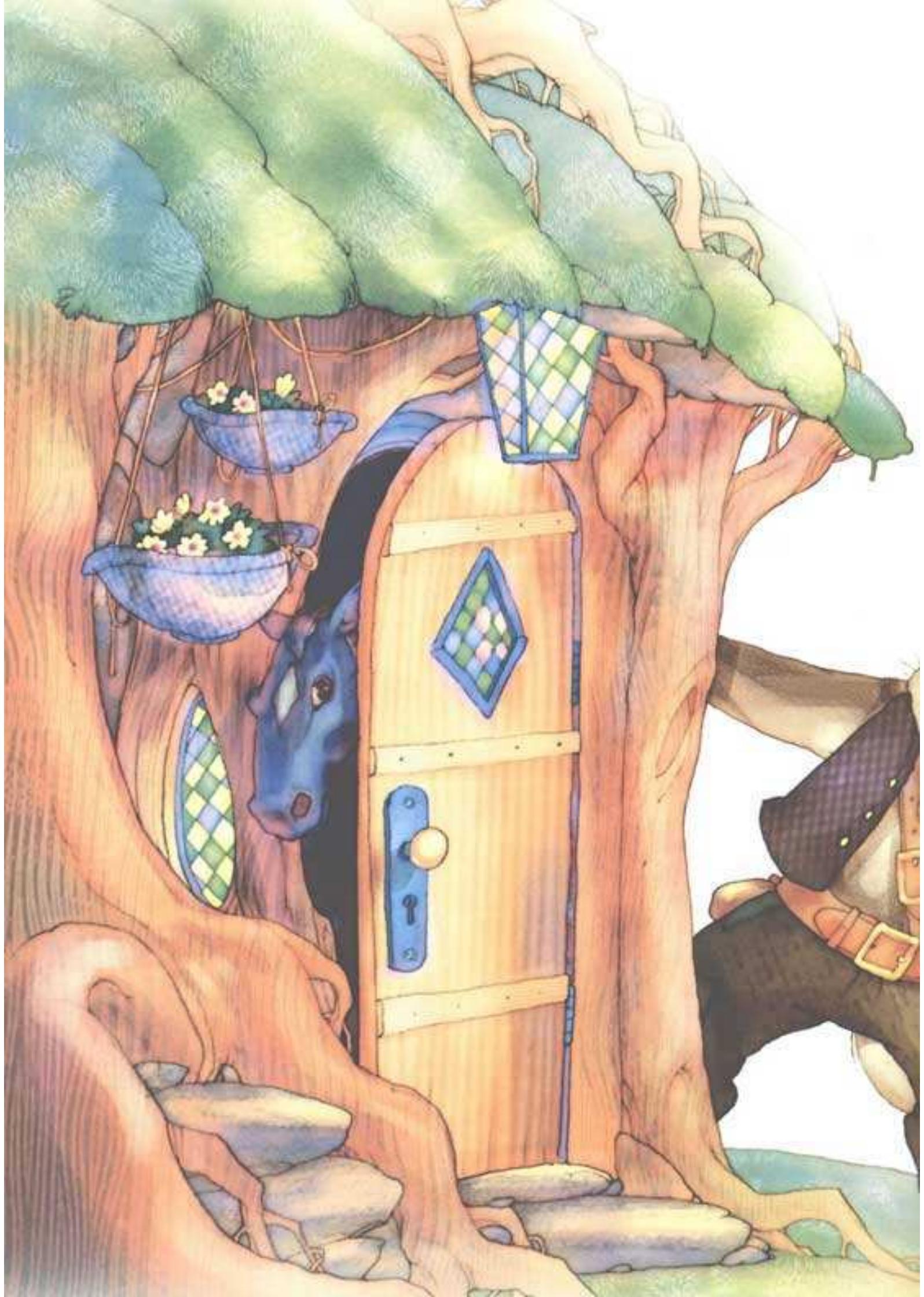

Гвождја

— Нисам ни ја, тако ми овог правдала! — па лупи стопалом по гвождјима што игда могаше.

Сад хтеде да извади ногу из гвождја, али не могаше, јер му је беху ухватила. Кад то опази лисица, трчи од медева и бежећи му довикне:

— Е, мој медо, залуд што ти је голема глава, кад у њој памети нема.

ЛИСИЦА СЕ ОСВЕТИЛА ВУКУ

една лисица умеси од земље колаче и испекавши их намаже их медом, па онда с тим колачима дође к тучарима и заиште једно туче од њих, а она њима да да медених колача. Тучари јој не дадоше туче, него јој рекоше да иде к свињарима, да ће јој они дати прасе.

Онда она оде к свињарима и заиште од њих једно прасе, а она њима да да медених колача. Свињари јој не дадоше прасе, него је послаше говедарима да јој они дају теле. Онда она оде говедарима и заиште једно теле, а она њима да да медених колача. Говедари јој не дадоше теле, него је оправе коњушарима, да јој они дају ждребе.

Онда она дође и коњушарима, па заиште једно ждребе за медене колачи-

♦ тучари - они који чувају туче, ћурке.

♦ туче - младунче ћурке, ћуре.

♦ оправити значи послати, отпремити, упутити.

Двориште једне сеоске куће.

♦ прикричати значи гласно, оштро рећи да се нешто учини или изврши.

♦ кошара овде означава примитивну зграду од грања, испреплетеног прућа, облепљену блатом, која служи за држање стоке и коња. (На фотографији је кошара покривена сламом из околине Врања, почетком 20. века.)

♦ тимарити - чистити чешагијом и четком длаку (најчешће коња).

♦ студен значи хладан, леден.

♦ сек означава ограду од сече-ног дрвета, у овом случају око кошаре, стаје за коње.

ће. Коњушари јој дају једно ждребе, а она њима колаче, али им добро прикричи да нипошто не ломе колач док она не пређе преко оног брда. Они је послушају, али кад после преломе и загризу виде да су колачи од земље и да их је лисица преварила, па онда одмах крену за њом у потеру, али она већ далеко умакла на својој добити, те се они врате празни и уморни натраг.

Лисица, дошавши својој кући, метне ждребе у кошару и стане га тимарити. Сваки дан му је доносила травице зелене и водице студене, али кад би год полазила по траву и по воду, свагда би прикричила ждребету да пази на њен глас и на њене речи: "Кобо, кобилице, отвори ми врата; носим ти студене водице и зелене травице", па ни на какав други глас да не отвара врата на кошари. Једном дође вук, који је више пута слушао како лисица ждребету виче да отвори врата, па стане и он својим крупним гласом викати:

— Кобо, кобилице, отвори ми врата; носим ти студене водице и зелене травице.

Али ждребе позна да то није онај танки глас лисичин, па му не хтеде отворити; а вук, кад то виде, сакри се за сек од кошаре.

Мало времена затим постоји, ал' ето ти лисице с водом и са травом. Кад дође пред кошару, стане по обичају на вратима танко говорити:

— Кобо, кобилице, отвори ми врата; носим ти студене водице и зелене травице.

Ждребе, познавши њен глас, одмах јој отвори, и стане приповедати како је неко долазио и говорио као она да му отвори врата, али крупним гласом, и како оно није хтело отворити. Онда лисица рече:

— Не отварај нипошто на крупан глас, већ на врло танак.

Кошара

— Стара запрежна кола са цртежа Крушевца из 1876. године (Бојарски).

Сутрадан, кад лисица опет оде по воду и траву, дође вук који је за секом слушао сав њихов разговор, па се стисне што је више могао и почне врло танким гласом:

— Кобо, кобилице, отвори ми врата; носим ти студене водице и зелене травице.

Јадно ждребе превари се па отвори врата, а вук њега за врат те га ували и свега поједе, само главу и реп остави, па онда оде, а врата се на кошари за њим затворе као што су и била.

Кад после дође лисица, по обичају стане звати:

— Кобо, кобилице, отвори ми врата; носим ти студене водице и зелене травице.

Али нити се ко јавља нити врата отвара. Онда она провири кроз брвна и кад опази у кошари само главу и реп ждребета, одмах се своје јаду досети, те обије врата и стане ридати и нарицати над мртвом главом ждребећом, а на крају од тешке туге и жалости оде па се умртви на путу.

Мало затим удари онуда један човек с колима и, наставши лисицу на путу, дигне је и баци у кола мислећи, кад дође кући, да је одере. Овај је човек имао у колима у торби три сирца. Лисица, која се била угајила, дигне се полако, извуче сва три сирца из торбе, па побегне с њима. Кад подобро умакне, а она поједе два сирца одмах, а трећи натакне на врат, па онда пође даље.

Идући тако, сукоби се с вуком који јој је ждребе појео, а вук, кад виде у ње сирац, запита откуда јој, а она му одговори да га је из локала из воде.

♦ брвно овде означава грубо истесана стабла, дебље даске којима је зидана кошара, стаја.

♦ ридати - гласно плакати, јецати.

♦ нарицати - жалити, оплакивати, кукати, тужити.

♦ сирац - грудва сира у облику погаче.

Два начина лова на лисице: на каменицу и на тргло (почетак 20. века).

♦ уштап је пун
месец.

♦ излокати ов-
де значи извући
нешто са дна
неке воде испи-
јајући воду.

♦ тргнути зна-
чи нагло поте-
ћи, поцурити,
ударити.

— А где је та вода? — запита опет вук, а лисица му рече:

— Ходи, ја ћу ти показати.

Било је око поноћи о уштапу и небо беше ведро. Ли-
сица доведе вука на једну воду и, показавши му у води
месец, рече:

— Ено, видиш колики је сирац у води, него лочи, па
ћеш га излокати као и ја свој што сам излокала.

Онда сиромах вук лочи, лочи, док му тргне вода на-
зад. Лисица му онда јаму затисне, па му рече:

— Лочи, вујо, сад ћеш излокати. А вук сиромах опет
лочи, лочи, док му вода тргне и на уши. Лисица му зати-
сне и уши, па му опет рече:

— Лочи, вујо, сад ћеш излокати.

А вук сиромах опет лоче, лоче, док му тргне вода на
нос и уста. Онда му лисица затисне и нос и уста, па узја-
ше на њ и рече да је болесна и да не може ићи, већ да је
он носи. Јадни вук почне је носити, а она стане певати:
“Болан здраву носи, болан здраву носи”. И кад је она ово
једнако понављала, запита је вук:

— Шта ти, тето, говориш?

А она му каже:

— Ништа, вујо, бунцам.

Па опет удеси: “Болан здраву носи, болан здраву носи”; и тако једнако до пред једну кућу у којој су били сватови.

Кад су чули сватови шта лисица говори, изађу пред кућу и почну хвалити њену песму, а она им каже да би и боље певала да их хоће пустити у кућу а затим и на таван. Сватови их пусте.

Пошто вук с тешком муком изнесе лисицу на таван, који је био од лесе, она онда отвори све јаме вуку и излије се сва вода из њега те полије доле сватове. Сватови полете на таван, лисица скочи с тавана и утече, а једног вука свега испребијају.

Кад се после састану вук и лисица, запиташе једно друго како утекоше. Вук одговори да је сав испребијан и да је једва побегао; тако и лисица рече.

Сад лисица позва вука да прескакују преко једне стојине сена, која је онде близу била. Вук је и то послушао наопако по себе. Пошто неколико пута прескочише, рече лисица вуку да добро не прескакује, да превише на страну скаче, а не управо изнад стојине. Онда он пође да прескочи управо изнад стојине, те се на њу набодде. Лисица, видевши то, обесели се врло и рече вуку:

— Мичи, вујо, мичи, сад ћеш саћи.

А вук мичући дотера до дна стојине. Онда га она остави светећи му се:

— Одавно ја око тебе дерем опанке; јер си ти моје ждребе појео.

♦ лесе - оплетено пруже; овде означава даске које служе за грађење.

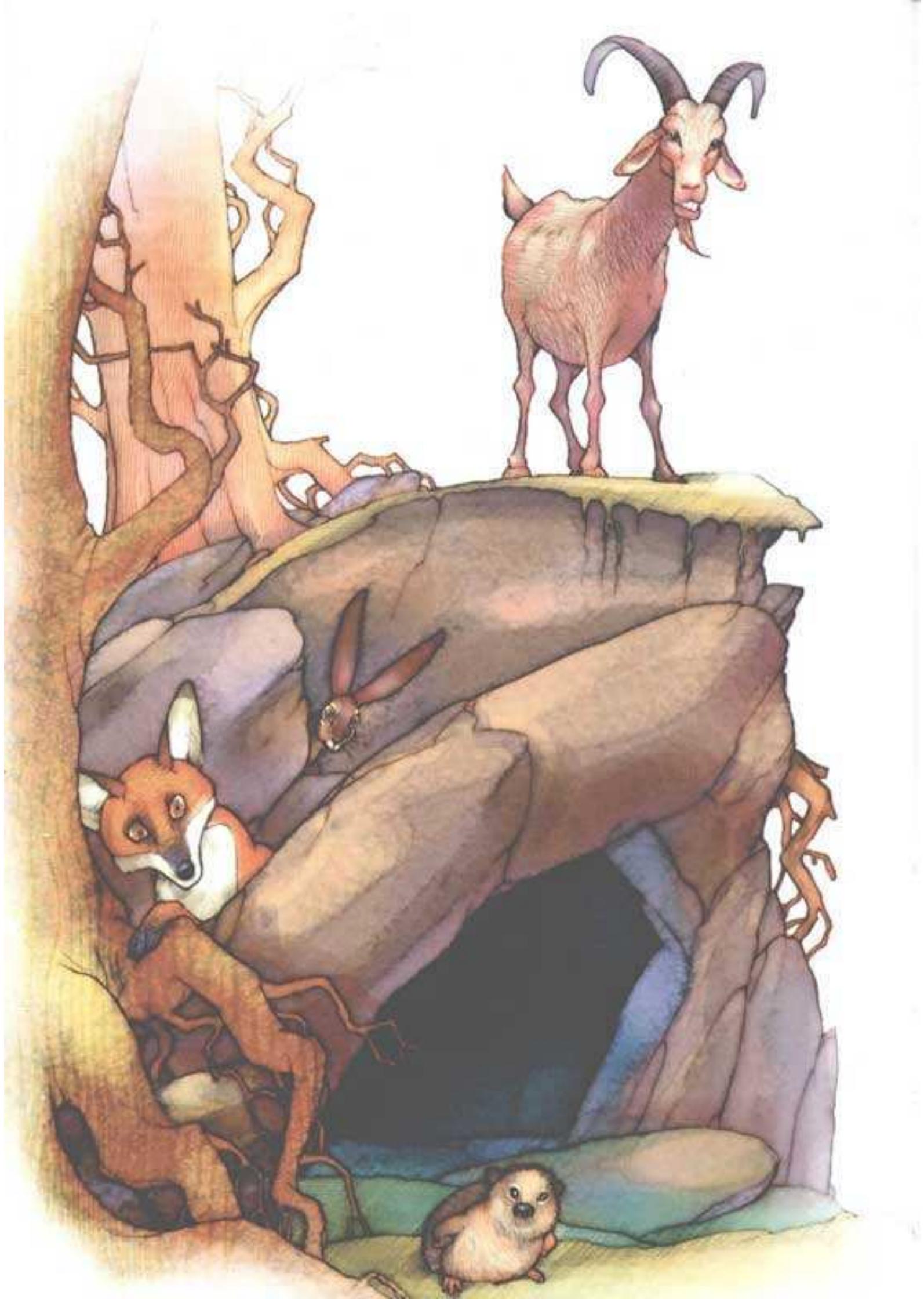
♦ стојина - пласт сена, стог.

♦ обеселити се значи развеселити се, орасположити се.

♦ дерати опанке значи мучити се, оптерећивати се неким, нечим, око некога.

Стојине
(стогови) сена

ЈАРАЦ ЖИВОДЕРАЦ

или старац и баба, па имали два сина и две снахе. Они су били врло сиромашни и нису ништа имали, до једнога јарца. Један дан пошаље старац млађу снаху да води јарца у шуму, да му накреше да не би крепао од глади. Она по заповести отиде с јарцем, али мало час ето ти јарца кући, па се стане дрекењати око куће:

— Мехехе!

Старац изађе и запита га шта му је и што је дошао кући. А он одговори:

— Послао си снаху да ми креше да брстим, а она ми натакла гужву на губицу, па не могу.

♦ **накресати** значи нарезати, насећи (грања, траве), исећи.

♦ **брстити** - откидати устима и јести лишће са грана, жбуња.

♦ **гужва** - смотуљак, клупко нечега, обично згњеченог и безобличног.

♦ **губица** је део животињске главе на коме су уста и ноздрве, њушка.

Породица из Херцеговине, фотографија из 1903. године.

Овако је изгледало двориште једне сеоске куће на почетку 20. века.

Онда старац пошаље другу снаху, али јарац онако уради и код ње. Пошаље старац сина млађег, али јарац онако уради и њему; пошаље старијег — и старијему учини јарац онако. Сад пође бака, узме у рукавицу осевина и стане просипати за собом, вабећи јарца:

— Јац, јацо, јац јацо!

Ишао је јарац за бабом док су из њене рукавице текле осевине, а кад нестане, он се онда врати кући по своме обичају и стане да дречи око куће:

— Мехехе!

Опет га старац запита шта му је, а он одговори:

— Послао си бабурину да ми креше да брстим, а она ми натакла гужву на губицу, па не могу.

Старац, мислећи да је истина што јарац говори, пође сам с њиме; а јарац исто онако уради и њему. Тада се старац разљути и како дође кући, одмах јарца закоље, а мој ти јарац скочи с ражња, па бежи, бежи, те у лисичју јаму, а лисице не беше код куће.

Кад лисица дође, учини јој се да је неко у њеној кући и није смела ући унутра, него пође од своје куће, невесела и жалосна. Идући тако, ето ти пред њу зеца, па је запитала шта тражи туда тако невесела. А она му рече да се неко увукао у њену кућу, па сад не сме унутра. Онда јој зец каза:

♦ осевина - мекиње, трице.

— Хајдемо нас двоје да видимо ко би то био. И тако пођу.

Кад дођу пред јаму, повиче зец:

— Ко је у тетиној јами?

А јарац изнутра одговори:

— Ја сам јарац живодерац, жив клан недоклан, жив сољен недосољен, жив печен недопечен, зуби су ми као колац прегришћу те као конац.

Кад то чују зец и лисица, поплаше се па побегну без обзира. Бежећи тако, наиђу на вука, медведа и лава, па их ови запитају шта им је, што беже. Кад лисица и зец виде овакво друштво, они се зауставе па им испричају шта је и како је. Онда се дигну сви заједно, еда би како увели тету у њену кућу; али им залуд беше мука, јер им јарац свакоме одговори као и зецу.

Ходајући тако невесели по пољу и бринући се с тетом, сретну јежа и он их запита шта раде у друштву толики, а они му кажу све шта је и како је.

Онда рече јеж:

— Хајде да и ја срећу покушам; да видим ко је то.

Кад дођу пред јаму, повиче јеж:

— Ко је то у тетиној кући?

Јарац одговори:

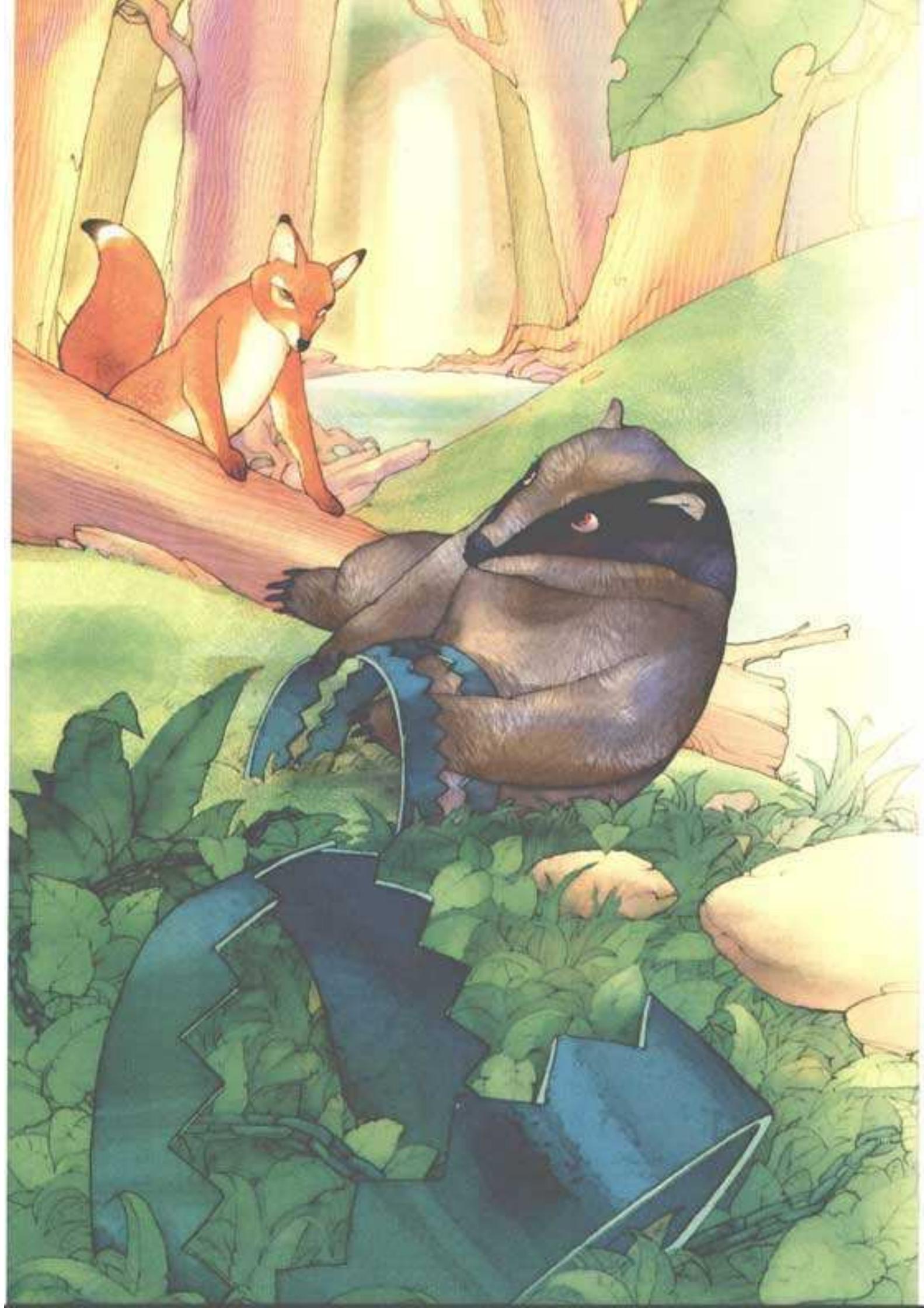
— Ја сам јарац живодерац, жив клан недоклан, жив сољен недосољен, жив печен недопечен, зуби су ми као колац прегришћу те као конац.

На то му јеж рече:

— Ја сам јеж, свему селу кнез, савићу се у трубицу, убошћу те у губицу.

А мој ти јарац бежи!

НЕВЕРА СТРАДА

астали се јазавац и лисица да заједно иду у чету. Запитаће лисица јазавца:

— Колико имаш вештина, ти јазо?

Одговориће јазавац:

— Имам три вештине,

— Ја имам седамдесет и седам вештина — рећи ће лисица.

Елем, како му драго, пођу својим путем и наиђу на једну стрвину, где су била и гвожђа ловачка запета. Јазавцац и лисица употребише сву своју вештину да се наједу а да се не ухвате у гвожђа, али се некако лисица ухвати.

— Шта ћу, мој јазо? — запитаће лисица.

Јазавцац ће јој рећи:

— Добро! Кад дође ловац, а ти се умртви и ничим немој макнути; ловац ће помислити да си мртва, па ће пометнути струку и пушку, те одапети гвожђа, а ти онда бежи!

Тако и буде. Пошто сване, ловац пође да обиђе гвожђа; лисица га опази, па се умртви. Ловац дође код гвожђа и турне ногом лисицу, но лисица се не помаче. Ловац потури пушку и струку, те одапе гвожђа и поче наново запињати, а лукава лисица утече. Опет се састаше лисица и јазавац. Рећи ће лисица смејући се:

— Добру ти вештину показасмо, мој јазо!

Јазавцац:

— Баш добро!

Пођу лисица и јазавац даље и, шуљајући којекуда, наиђу опет на стрвину, где беху и гвожђа запета. Несрећна се лисица опет ухвати у гвожђа.

— А сад, јазо, шта ћу од живота? — запита лисица јазавца.

♦ **чета** - већи број животиња окупљених заједно.

♦ **стрвина** - тело угинуле животиње у распадању, цркотина.

♦ **пометнути** значи ставити на страну, поред себе.

♦ **струка** - огртач.

♦ **турнути** значи додирнути некога кратким ударом, гурнути, мунути.

♦ **потурити** у овом случају значи одгурнути од себе, одбацити.

Чобанин
с пушком,
рад Ђорђа
Крстића (детал).

Јазавац јој одговори:

— Ти кажеш да имаш седамдесет и седам вештина, па само једну употреби, избавићеш се.

Лисица:

— Кажи, јазо, и твоју вештину, биде ми штогод боље.

Јазавац јој рече:

— Кад дође ловац, ти се играј око њега, увијај му се око ногу и радуј се уза њ; он ће мислити да си ти однекуд питома лисица па те неће убити. Па када те пусти из гвожђа, а ти бежи!

Јазавац оде, зора се укаже, ловац се приближи гвожђима, опази лисицу ухваћену у гвожђа, па брзо дође до гвожђа. Лисица се стане радовати око њега. Ловац, збиља, помисли да је то однекуд питома лисица те почне и он лисицу руком мазити, одапне гвожђа и лисицу ослободи. Лисица се, и ослобођена гвожђа, око ловца радоваше, док ловац поче поново запињати гвожђа. Лисица, чим виде своју згоду, утече. Опет се лисица састаде са јазавцем и пођоше на свој пут.

Идући тамо-амо, набасају опет на стрвину, где су и гвожђа била запета. Еле, тамо-амо, несрећом ухвати се јазавац у гвожђа.

— Шта ћу, лијо? — питаше јазавац лисицу.

Лисица му одговори:

— Ту сад! Ја сам то и тражила!

Јазавац ће опет:

— Немој тако, моја лијо! Знаш како смо ухватили веру да једно другом у невољи помажемо; покажи ми и твоју коју вештину, можда ће ми помоћи.

— Ја немам за тебе ништа; оно што имам вештине, то је за мене — рећи ће лисица.

Јазавац опет рече:

— Ја имам само још једну вештину, али ко зна хоће ли ми помоћи, него те молим, примакни се да се пољубимо и да се опростимо.

♦ ухватити веру значи договорити се, обавезати се, држати се задате речи.

Лисица се примаче, а јазавац ђап лисицу за гушу. Лисица запомаже:

— Пусти, јазо, шта учини?

Јазавац вели:

— Заједно ћемо овде чекати ловца, лијо.

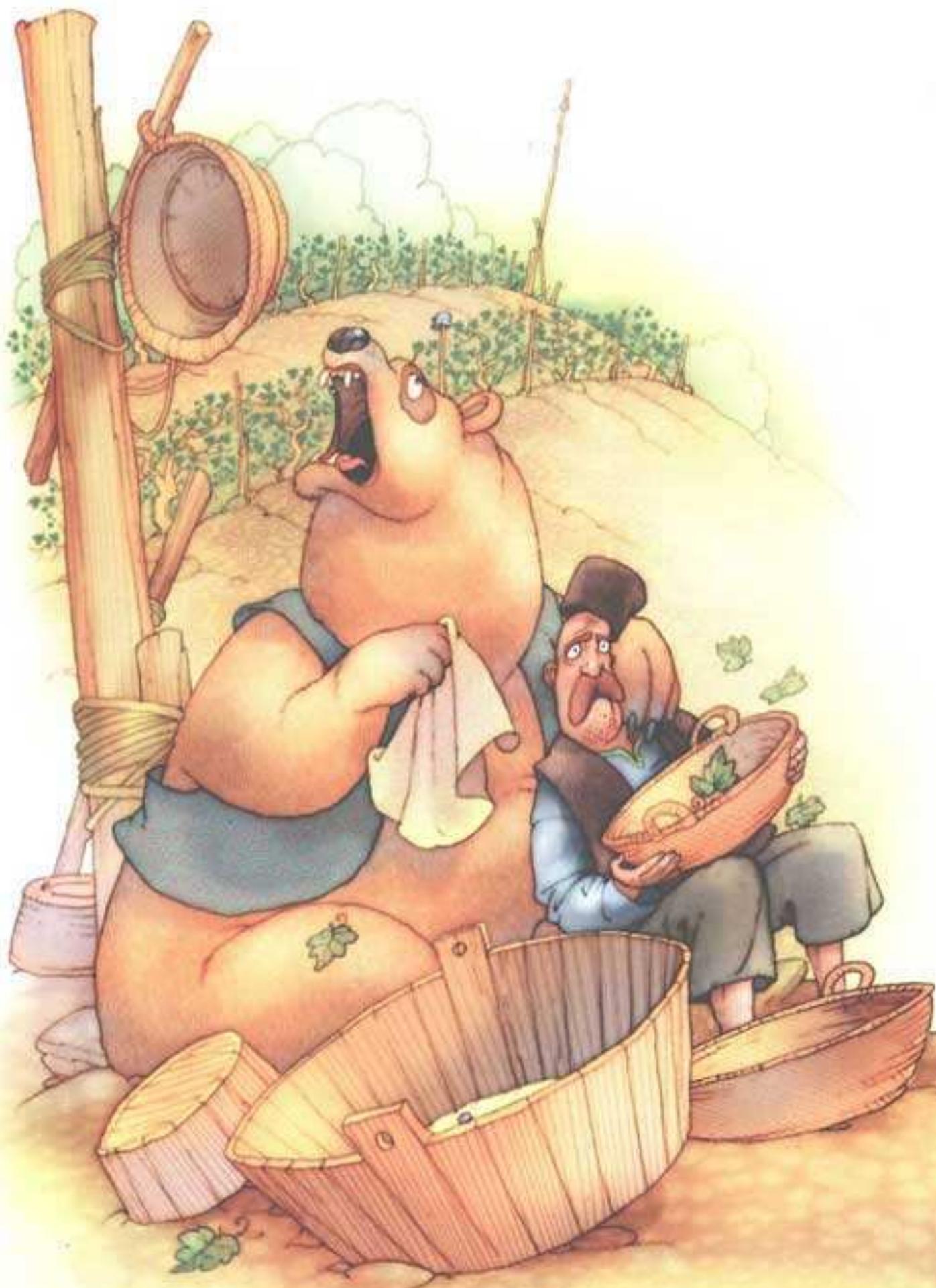
Ујутру рано дође ловац и виде где држи јазавац лисицу, па повиче:

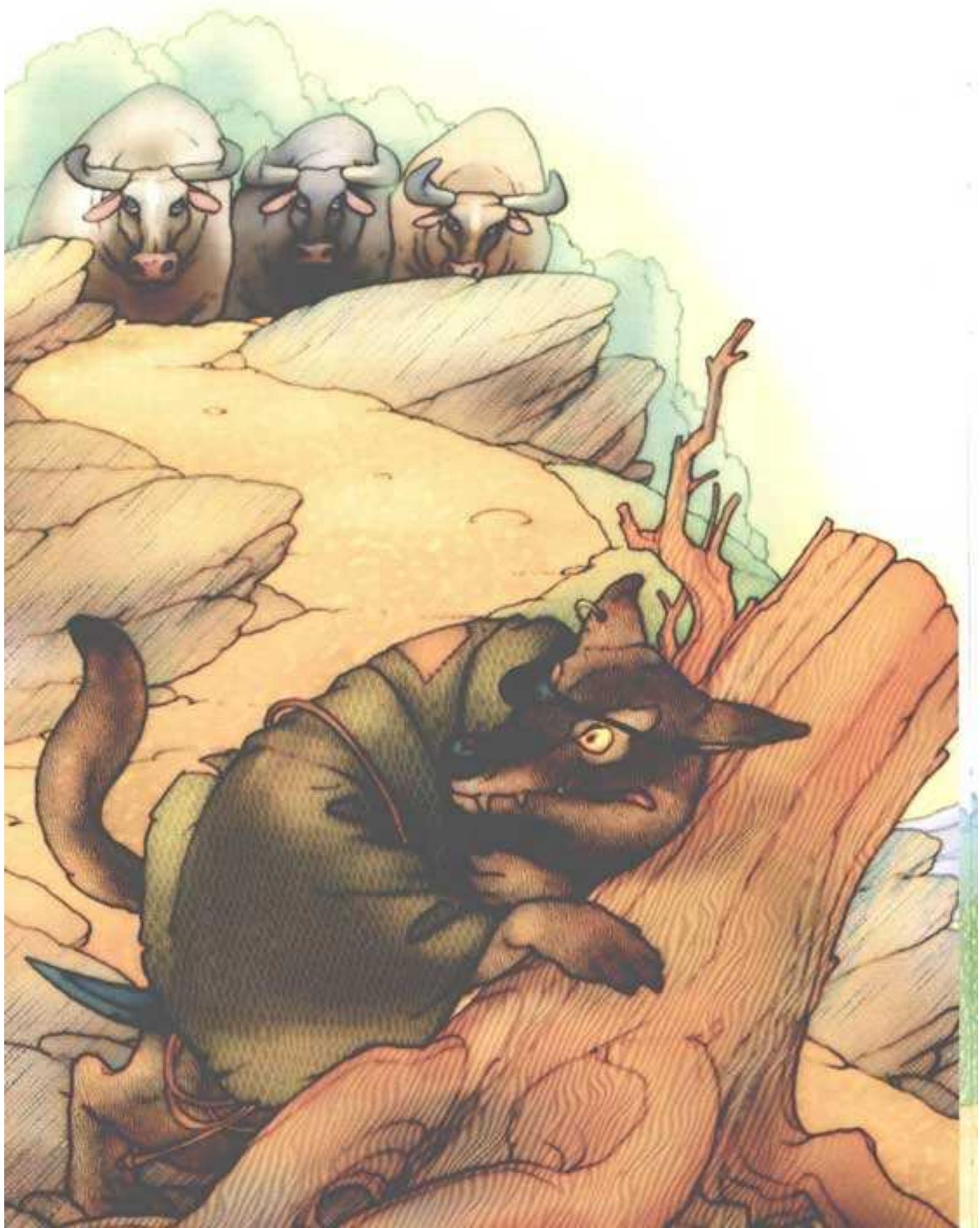
— Држи, јазо, соколе! Ловачку ти веру дајем, тебе ћу ослободити!

Дотрчи ловац те лисицу уби пушком, а јазавца опрости гвожђа и пусти га на слободу.

Гвожђа

НИЈЕ ВЕРА ТВРДА У ЈАЧЕГА

друже се три вола, те се договоре и оду у велику планину где су доста траве и воде нашли. Ту се настане. Дође вук да их покоље, али они се прибију један уз другог па дочекају вука на рога-ве, те им вук није могао ништа. Вук се до-мисли, па употреби лукавство. Привуче се близу Белоње, зовну га и рече му:

— Договорите се ти и Рудоња, те ми издајте Галоњу, немојте га бранити, а то је и за вас корисно, јер ће остати сва паша вама двојици.

Белоња пристане на вуков савет, па још и Рудоњу на-говори, те вуку издају Галоњу.

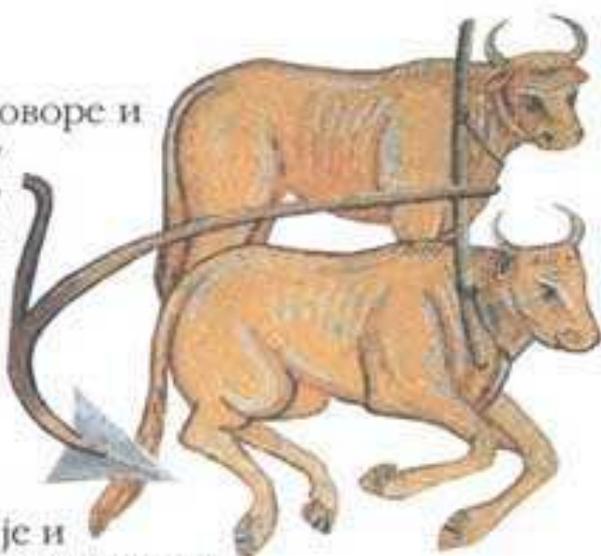
Пошто вук смири Галоњу, опет призове Белоњу и по-саветује га да му овај изда Рудоњу, па да за њега самога сва паша остане. Белоња пристане и вуку изда Рудоњу.

Пошто вук и Рудоњу смири, онда кидише пут Белоње. Белоња му рече:

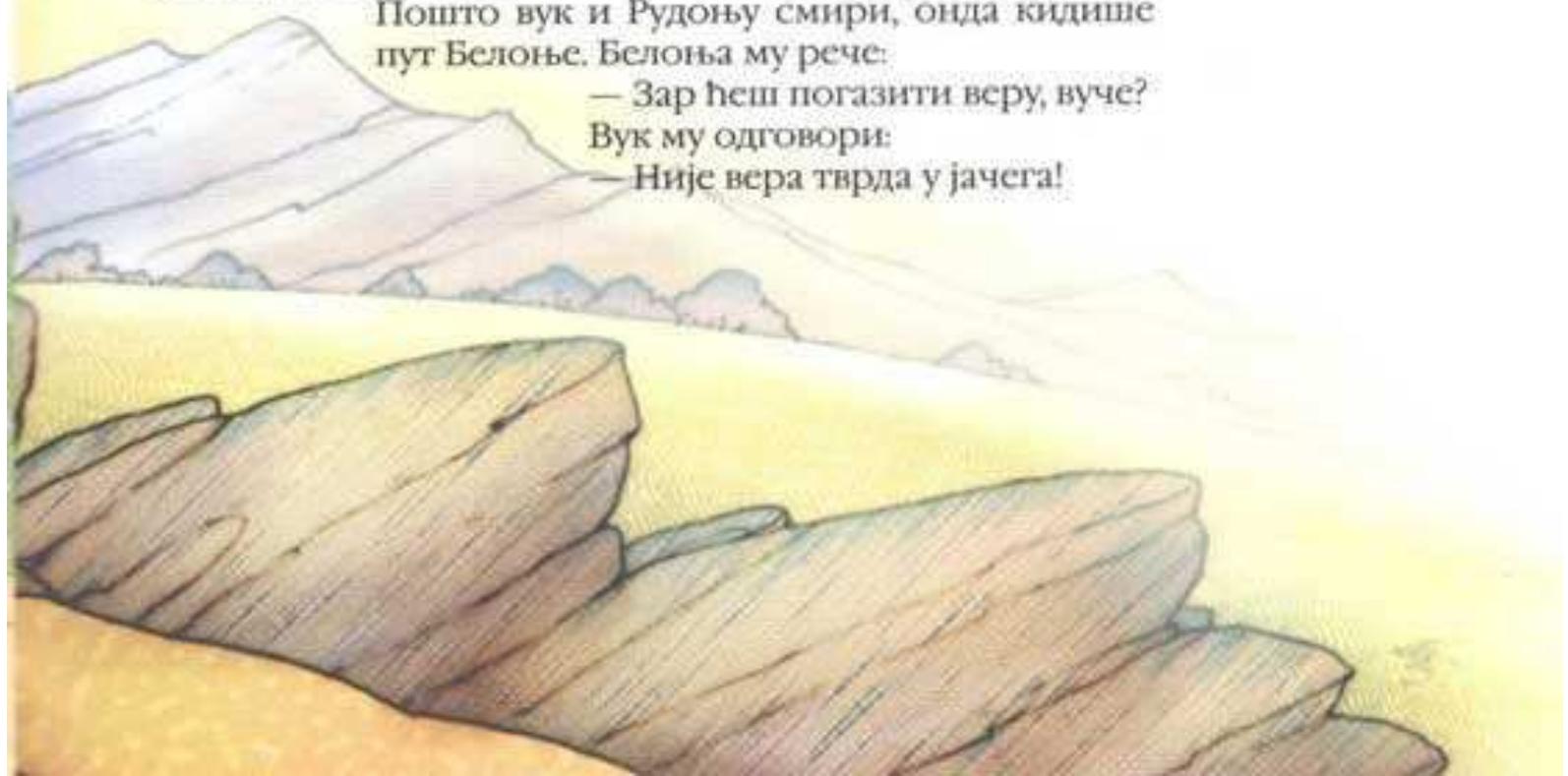
— Зар ћеш погазити веру, вуче?

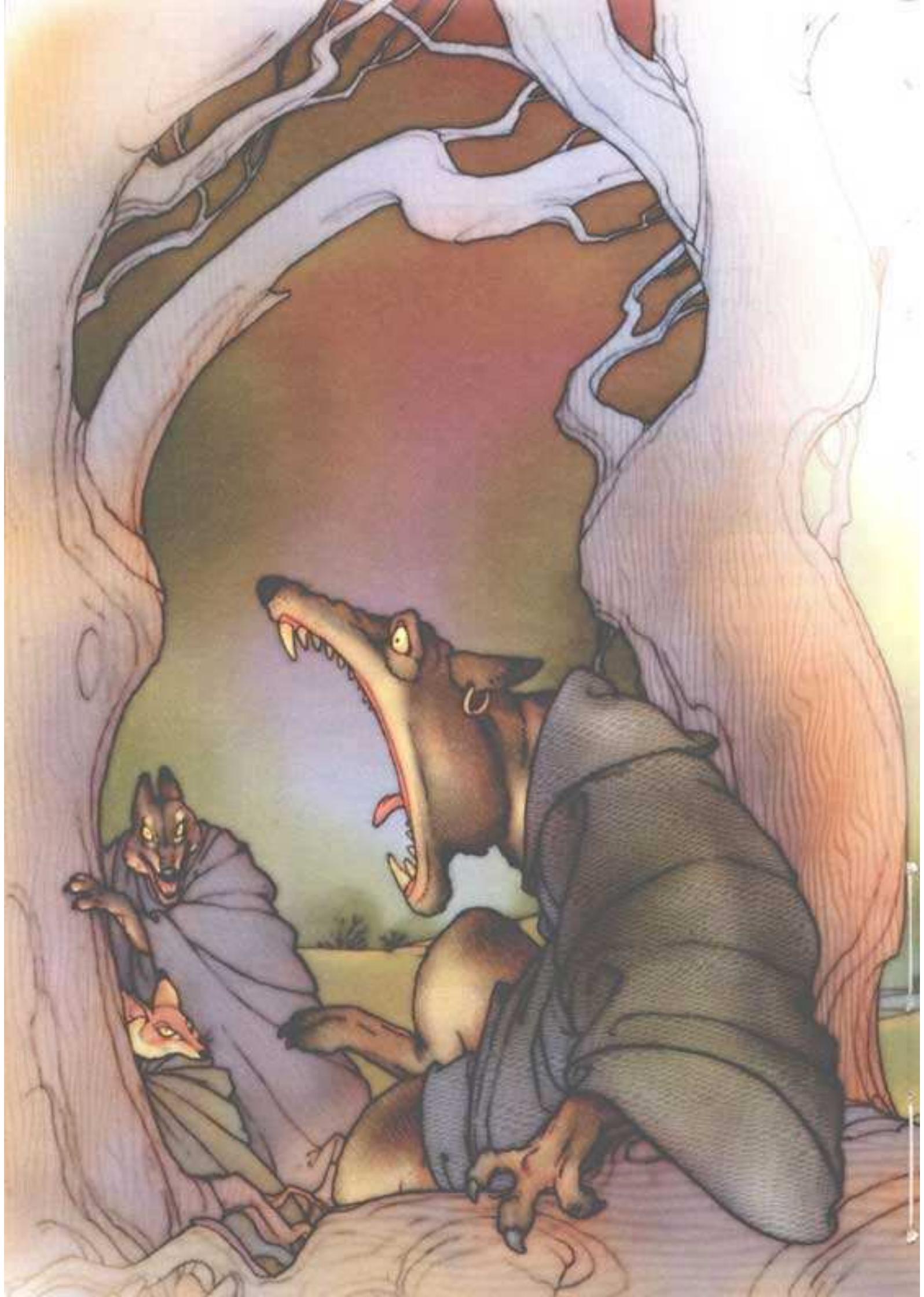
Вук му одговори:

— Није вера тврда у јачега!

Волови са фреске из манастира Оплепац.

БОЛЕСТАН ВУК И МАЈКА МУ

З апане вуку кост у гркљан и, не могавши ништа прождрети, разболе се и хтеде да умре. Нико други код њега не беше осим мајке му, па јој рече:

— Ма, јадна мајко, што ми не тражиш каква лека или некога да ми извади кост из гркљана? Свак би нам дошао, пошто му веру задамо.

— Е, мој синко, тражила сам и звала сам многе, па нигде не нађох пријатеља, но свуда душмана, и нико не пожали, но свак рече: "Богу хвала", јер многе си чобане уцвело и многе овце ојадио, па те свак куне.

Вук јој рече:

— 'Ајде потражи посестриму лисицу; она ће чисто доћи, кад чује. Ако не може помоћи, она ће доћи да се пре смрти опростимо.

— Богме сам је звала.

— Па шта ти рече?

— Дошла бих — вели ми — али је кост у дубоко и на страшном месту, па се бојим — вели ми — да га не увредим, а он је љут.

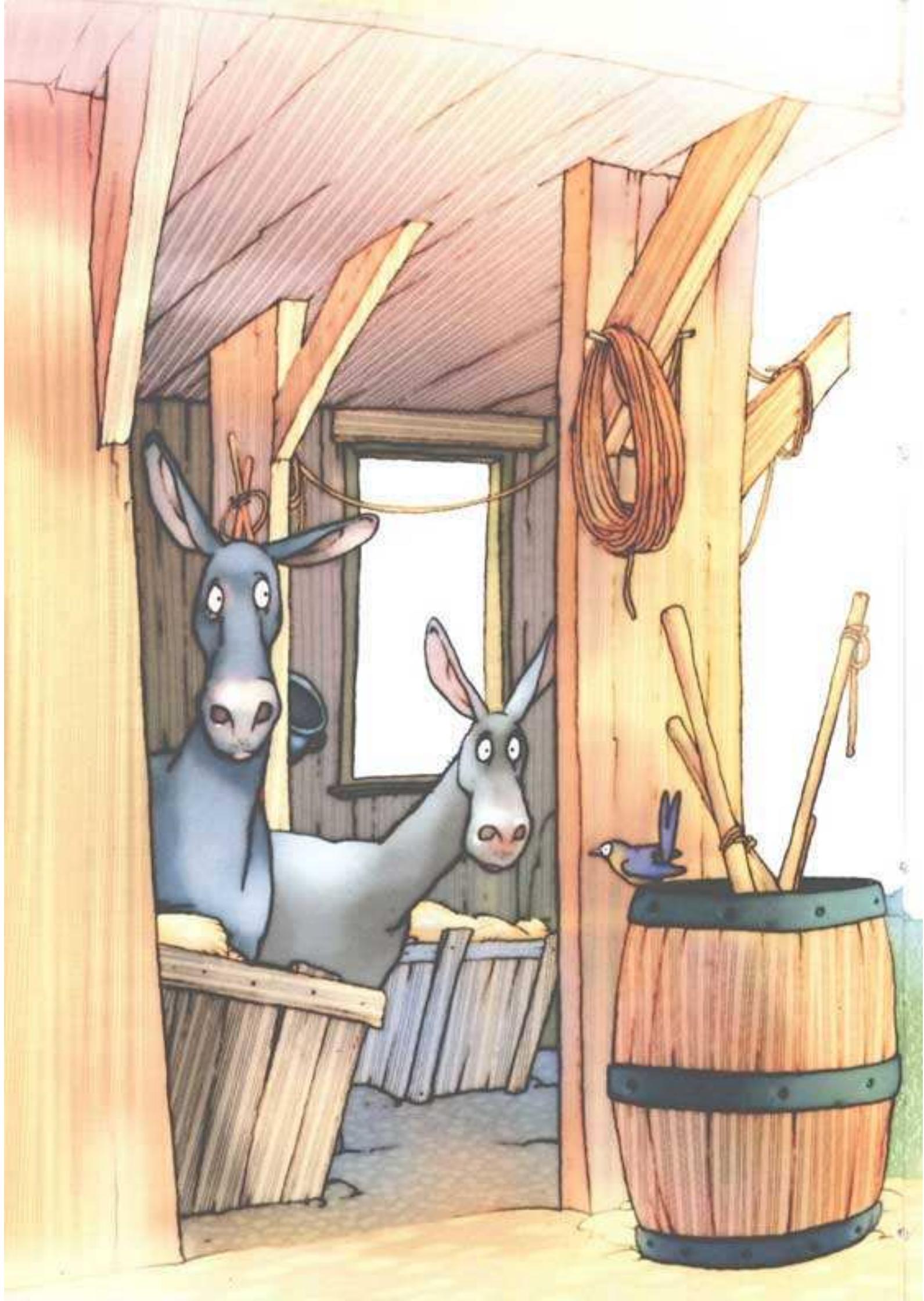
Онда вук

— А да ну ти, мајко, обиди, не би ли је извадила.

— Душе ми, синко, боље је, да ти сам главом туђу мук платиш, него и ја после твоје смрти да грдна без ноге по планини храмљем.

♦ чобанин је онај који чува стоку на паши. (Чобанин из Сврљига, почетак 20. века.)

ЗВАЛИ МАГАРЦА НА СВАДБУ

ремао магарац над празним јаслама, док неко закуца на врата од штале. Кад ли ко је — долетела ластавица на брзину, те рече магарцу:

— Пожури, да идемо; послали су ме по тебе на свадбу.

Упита га син:

— Што ли тебе зову стара а мене млада не, кад бих ја боље и запевао и поиграо од тебе?

— Ваљда им је нестало дрва или воде — одговори магарац.

♦ јасле - дрвени сандук причвршћен уза зид у који се ставља сточна храна.

Штала, фотографија с почетка 20. века.

МЕДВЕД, СВИЊА И ЛИСИЦА

друже се медвед, свиња и лисица, па се договоре да ору земљу и да сеју пшеницу да се хране. Запитају једно другога шта ће ко радити и како ће семе наћи. Свиња рече:

— Ја ћу провалити кош и украшћу семе, па ћу својом сурлом узорати.

Медвед рече:

— Ја ћу посејати.

А лисица рече:

— Ја ћу својим репом подрљати.

Узораше, посејаше. Дође жетва. Сташе се разговарати како ће пожети. Свиња рече:

— Ја ћу жети.

Медвед рече:

— Ја ћу снопље везати.

Лисица рече:

— Ја ћу класје купити.

Пожеше и снопље повезаше. Сад се сташе договарати како ће врећи. Свиња рече:

— Ја ћу гумно начинити.

Медвед рече:

— Ја ћу снопље снети и ја ћу и врећи.

Свиња рече:

— Ја ћу претресати и раставићу сламу од пшенице.

Лисица рече:

— Ја ћу својим репом тринити плеву са пшенице.

Свиња рече:

— Ја ћу овијати.

А медвед рече:

Кош за кукуруз

♦ кош је врста амбара, спремиште за жито са зидовима од плетера, преплетеног прућа, или летава.

♦ гумно је место на коме се врше и млати жито.

♦ тринити - трновом метлом одстрањивати сламу и пlevу из овршеног жита на гумну.

♦ снети значи носећи скупити на једно место.

♦ овијати - развејавати, распршивати.

Мушки кожух

♦ бумбашир
је изасланик.

♦ ђурак - огртач
постављен кр-
зном, кожух.

— Ја ћу жито разделити.

Оврхоше. Медвед жито подели, али га не подели право, јер га свиња замоли, те јој даде само сламу, а пшеницу сву узео сам, лисици не даде ништа. Расрди се лисица, па оде да их тужи и каза им да ће им довести једног царског човека који ће жито разделити. Уплаше се свиња и медвед, па рече медвед свињи:

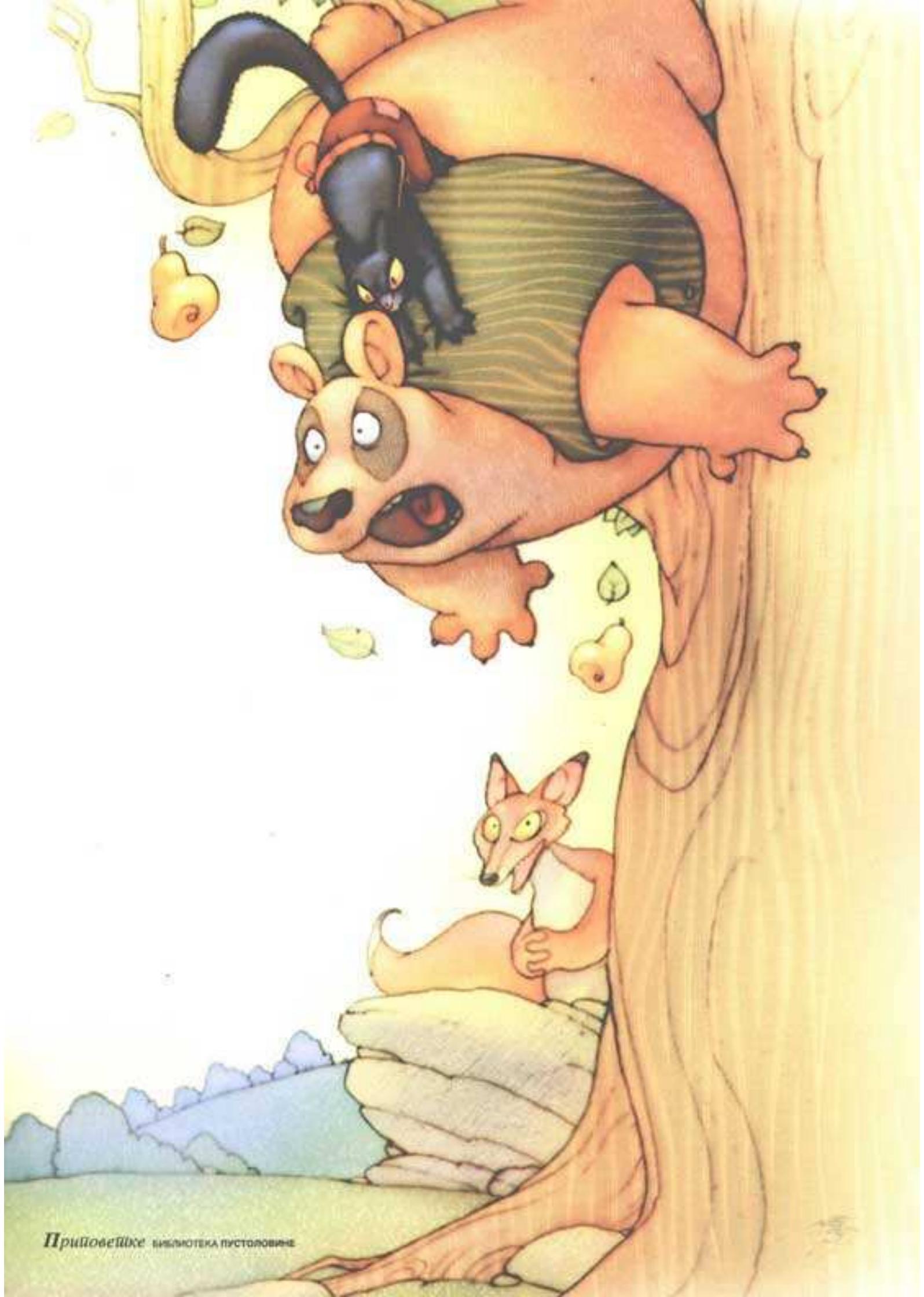
— Закопај се ти, свињо, у сламу, а ја ћу се попети на ову крушку.

Закопа се свиња у сламу, а медвед на крушку. Лисица нађе мачку, па је позва у друштво, да иду на гумно да хватају мишеве.

Знајући мачка да на гумну има доста мишева, пође радо, па сад изнад пута, сад испод пута трчи за птицама. Опazi је медвед с крушке поиздалека, па каже свињи:

— Зло, свињо! Ето лисице где води страшнога бумбашира: огрнуо ђурак од куне, па и крилате птице хвата око пута.

♦ украсти се
значи искрасти
се, отићи непри-
метно, тајно.

♦ рукнути зна-
чи рикнути.

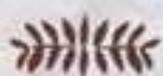
♦ надати значи:
почети бежати,
појурити, струг-
нути.

Уто се мачка украде медведу из очију, па кроз траву до-
ђе на гумно, и тражећи миша стане њушкати по слами.

Свиња подигне главу да види шта је, а мачка помисли
од њене сурле да је миш па скочи, те свињу шапама за
нос.

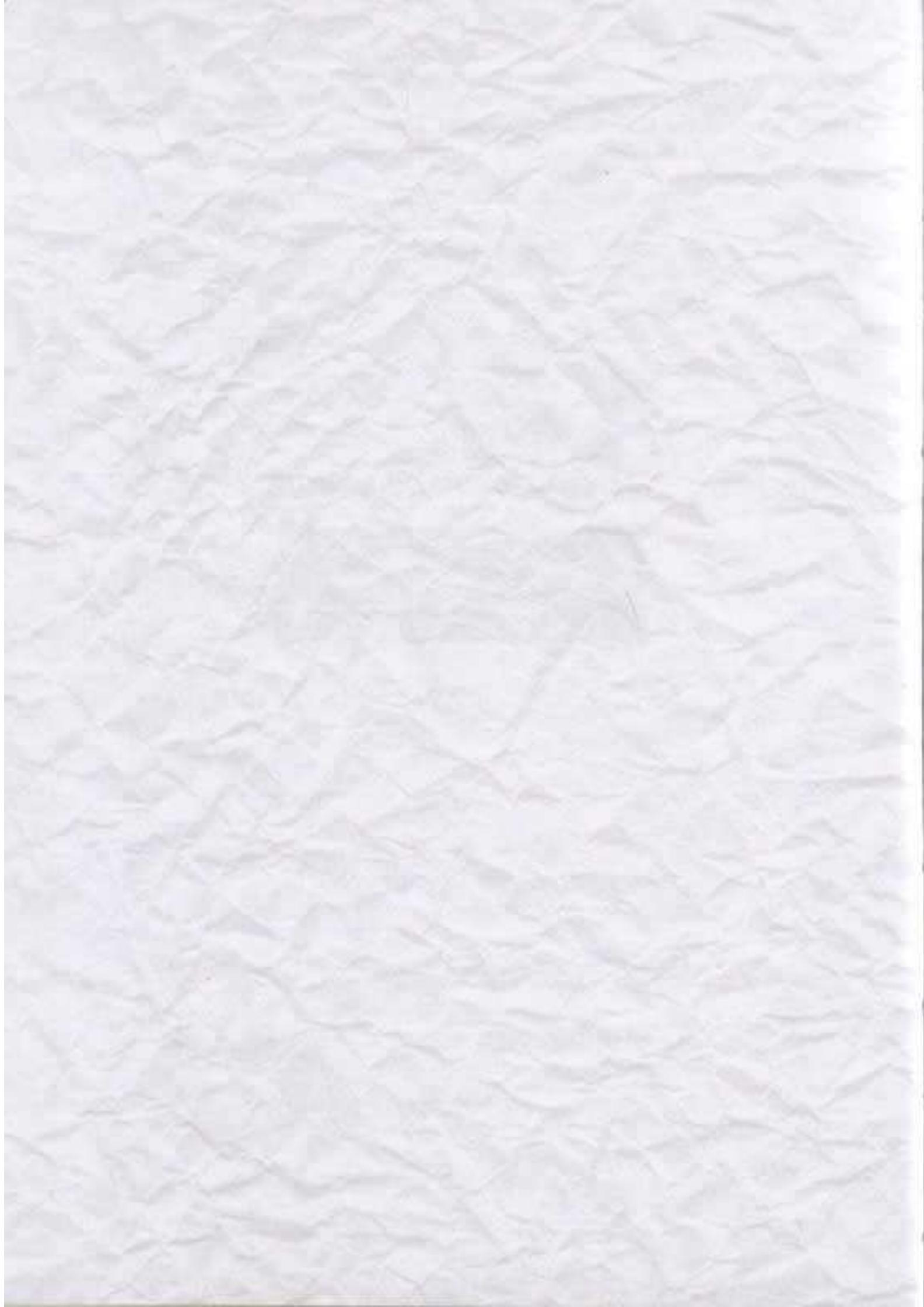
Свиња се уплаши па рукне и скочи, те нада у поток, а
мачка се препадне од свиње, па нада уз крушку, а медвед
помисли да је она већ свињу удавила, па иде сад на њега,
па од страха падне с крушке на земљу, те се разбије и
цркне, а лисици остане све жито и слама.

Пустоловни додајак

✱ Родна кућа Вука Караџића у Тршићу ✱

Како је добио име Вук

“Кад се каквој жени не даду дјеца, онда надјене дјетету име Вук, јер мисле да им дјецу вјештице једу, а на вука да неће смјети ударити (зато су и мени овако име надјенули).”

(Из Рјечника)

Како је учио чииаиш

О томе је испричао 1855. при доласку у Тршић. На једном месту крај пута је показао:

“Овдје сам чувао козе, па док оне пландују, ја пазим да видим каквог путника варошанина, или попа или калуђера, и чим спазим кога у

плавим чакширама, стрчим на пут, и, показавши му свој Буквар, упитам га да ми покаже како се зове ово или оно слово. Ну најчешће сам добијао одговор: “Богме, синко, не знам ни ја.” А кад видим попа или калуђера, био сам сигуран да зна, и они би ми показивали, а ја бих послуже тувио и мучио се.”

(ЉС, стр. 3-4)

✱ Унутрашњоси Вукове родне куће ✱

У манастиру Троноши

“Кад сам био у манастиру Троноши, служио сам као ђачић једног калуђера, и дворио га при ручку. Калуђер је сам себи лио вино у чашу, а мени би само викнуо: “Дијете, улиј мало и воде; ја не пијем без воде!” И ја бих похитао да улијем воде, али је духовникова чаша свакад била тако пуна вина, да воде није могла примити више од неколико капи! Кад се овако препуна чаша прелије, калуђер ме је карао — и богами — тукао!”

(ЉС, стр. 5)

✱ Манастир Троноша ✱

* Једна страница буквара из кога је млади Вук учио у манастиру Трноша *

* Манастирска школа из времена када је Вук био ђак *

Какве су биле школе у којима је Вук учио

“У данашњој Србији од прије до године 1804. ни у сто села није било свуда једне школе, него (који су мислили бити) попови и калуђери учили су се по манастирима код калуђера или по селима код попова. Код сваког манастира било је по неколико ђака, па који су мањи они су љети чували козе, овце, јариће, свиње; садили и пљели лук, ишли уз плут; купили сијено, шљиве итд, а већи су ишли с калуђерима по писанији; а зими пошто би сви ујутру донијели дрва, а по том већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у каку собу (која се у Трноши звала цагара), те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче читати; или би сваки учио код свога духовника. Многи љети забораве што зими науче и тако су гдјекоји учили по 4 до 5 година, па још нијесу знали читати.”

(Из Рјечника)

Вукова прва девојка

“Питање ме подсећа на Ружу Тодорову. Њени и моји родитељи били су суседи и живели су у пријатељству. Ружина мати је била најлепша жена у нашем селу — “права гизда”, и умела се китити укусно; и Ружа је била прво љупка девојчица, а после и љупка девојка. Расли смо заједно и она ми се, да кажем, свиђала, а може бити и ја њој; уосталом, то је било најобичније сеоско пријатељство. Али наши родитељи су мислили друкчије. Ружин отац ми је говорио: “Даћу ти девојку”, — и мада сам се ја, чувши то, љутио, међу нашим родитељима изгледа да је ствар била већ углављена. Од 1804, када сам пошао у Карловце, нисам је видео све док се нисам 1809. године вратио кући болестан.

Једанпут дође Ружа нашој кући, не знам зашто, хтео сам да је видим, и по мојој жељи она дође из кухиње у собу, где сам ја лежао, и пољуби ме у руку. Узмем је за руку и упитам: “Јеси ли велика порасла?” Она одговори: “Ето видиш, велика сам”, па додаде: “А куда си се ти одбио у свијет, оставио оца и матер! Да те није болест доћерала, не би ни сад кући дошао!” Скоро тим речима се и завршио наш разговор.

Не излечивши се код куће, ја сам, као што знате, отишао на бање... Године 1812. био сам у Београду, кад ми једаред дође човек од Ружиног оца, па вели: “Ишгу људи Ружу”, и напомене ми давнашњи уговор наших родитеља, по коме сам ја био први Ружин заручник, тако да ни сад кад је други проси неће да је даду док сазнаду шта ћу ја рећи. Ја сам изасланику одговорио да “сада мени није до женидбе, а она нек се удаје, од бога јој срећа”. С таквим одговором изасланик се вратио у Тршић — и Ружа се удала.”

(Срезњевски, стр. 18-19)

* Млади Вук Караџић,
рад Павела Ђурковића
из 1816. године *

Љубав према народу и народном језику

Пустоловни додатак

“Ја сам био из народа, младост сам провео у народу, све српско народно било ми је урођено; прилике су припомогле да се развије та оданост према моме народу. Што је мој језик народни, то је природно. Ја нисам знао другог, говорио сам како сам знао, трудио сам се да својим језиком искажем све што ми је било потребно, трудио сам се да га проучавам, разуме се не по неким правилима, већ надокхват, мислећи само о томе да имам у глави што више речи и израза и да их употребљавам као што треба.

На крају 1810, не нашавши у Будиму лека болести, вратио сам се у

Београд и био сам постављен за учитеља у београдској школи. Онакав учитељ какав сам желео бити, нисам био; али су још тада опазили моје знање народног језика; моји другови, који су већим делом били Срби из Мађарске, — и мене су звали зналцем српског језика. Такво мишљење о мени подстицало је моје самољубље, те нисам пропуштао ниједну прилику да оправдам добро мишљење о моме знању језика, пажљиво сам слушао народни говор, бележећи марљиво све што ми се у њему чинило занимљивим.

Особито ми је било корисно време кад сам у лето 1813. године био судија у Брзој Паланци: ту сам пажљиво слушао сељаке кад се суде, па сам сваку непознату ми реч одмах бележио на хартији, без икаквог књижевног циља, о коме тада нисам ни сањао, него онако, за себе. Још лакше ми је било знати и сазнати народне обичаје: сам сам у њима суделовао, знао сам их као што их зна сваки сељак који своја сеоска схватања није покварио варошким схватањима, волео сам их и волео сам распитивати о њима као радознао сељак..”

(Срезњевски, стр. 20-21)

**Вук
Стефановић
Караџић,
рад
Јована Поповића
из 1846. године **

* Вук са суйрузом Аном Караџић, рад Анастаса Јовановића *

Како се Вук оженио

“С породицом Краус упознао сам се већ кад сам први пут дошао у Беч, 1813. године, кад сам, као и Црни Ђорђе, морао оставити Србију. Примили су ме као рођеног; још више сам се спријатељио за време моје болести, кад су ме старица Краус и њена кћи Ана неговале као блиског сродника. Тада сам се био наумио да запросим Ану, а нисам то учинио зато што сам се бојао својих православних предрасуда колико и римокатоличке породице Краус: да ли ће дати Немицу за мене, Србина? Време је учврстило нашу узајамну наклоност, и 1818. Ана Краус је постала моја жена. Добра жена, добра мати, добра домаћица, она је делила са мном и добро и зло у животу. Али поред свега тога је волела свој Беч, волела га је више него све друге вароши и царевине, и наговарајући ме да живим у Бечу тиме ме је и нехотице терала да се бавим књижевношћу.”

(Срезњевски, стр. 19-20)

Боравак у Бечу

– иочешак књижевног рада –

“Будући далеко од Србије, ја сам у мислима био у њој и с њом у Бечу; трудио сам се да се сетим и записујем о њој све што сам знао и удаљавао сам се из Беча само зато да видим Србију или који други крај српског народа, па сам се, сакупивши нову грађу за своје радове, поново враћао у Беч да обрађујем српске белешке.”
(Срезњевски, стр. 20)

* Једна улица у Бечу средином 19. века *

Вук и слово "Ј"

Када је Вук Караџић из латинице узео слово "ј", против њега се дигло свештенство, књижевници, па чак и кнез Милош. Од књижевника највише се противио Јован Светић-Хаџић, тадашњи велики књижевник. Вук, да би се пред њим оправдао за слово "ј", рече му једном згодом:

— Видим, да из латинице нисам узео слово "ј", ти сад не би био Јован него Ован.

(Текст и илустрација из књиге Анегдоте о нашим књижевницима, Свјетлост, Сарајево, 1961, стр. 10)

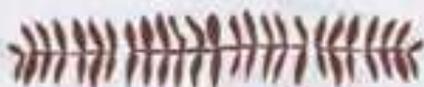

О кнезу Милошу

Често би за њега, пола у шали а пола у збиљи рекао:

— Виђе ли матора лисца ће превари Вучину!

(Сусрети, стр. 265)

Муке око шпампања Рјечника

"Падох у такво стање да нијесам имао пребијене крајцаре у кући са женом и дјететом. Шта да чиним? Најпре сам продао фрталче шљивовице, што ми на дар посла Мушицки, за 19 фор. и 3 кр.; па сам онда продао моје бријаће бритве за 6 фор., а ја сам их био купио за 15 фор. Док некаком срећом добих онијех дана једну векслу чак из Одесе од 112 фор. у сребру за 16 пренумераната за Рјечник. Био сам дужан Штраусу за хартију готово 1000 фор., а Патру Михлу до који дан требало је за печатење платити 600 фор.! Чисто ми је долазило кашто да полудим; јела ме је брига каква се само може помислити..."

(Сусрети, стр. 200)

Зашто се посветио књизи

* Вукова
помагала за
ходање *

“Са својом штулом нисам могао мислити ни на коња ни на рат, те сам морао, хтео не хтео, навикавати, колико сам могао, на седење код куће. Да нисам имао штулу, био бих, можда, погинуо од Турака, као многи моји вршњаци, а моја штула ме је натрала да тражим мира, да мирно читам књиге, да мирно записујем на хартији оно што сам чуо и видео оком. Исто толико колико штула, задржавала ме је на месту и моја жена..”

Али, главни узрок што сам књижевник, увек ће остати Копитар: у том погледу дугујем њему, ако не за све, а оно за много, врло много. Треба тога истински племенитог човека упознати као што сам га ја упознао да би се према њему имало оно поштовање које он заслужује — и као научник, и као човек..”

(Срезњевски, стр. 18-20)

* Вуков
прибор
за писање *

Теџобан живојѝ

“Ви знате да сам ја сиромах, и једва се од дана до дана жалосним и крвавим хљебом храним. Још зимус морао сам продати бурмутицу што ми је поклонила велика кнегиња Марија Павловна, и од тих новаца оставио сам жени 100 форинги да живи у Бечу са троје дјеце док се ја натраг вратим. Док сам жив, опет се надам да ћу моју жену и дјецу којекако моћи хранити и у невољи тешити, и ја њих и они мене, али да ме сад смрт нађе, онда може бити да би моја жена са дјецом морала просити.”

(Из писма кнезу Милошу из Земуна, 28. маја 1825.)

* Мина Караџић
- Вукамановић, *
рад нејознајног сликара

Како се борио

“...Ја сам гледао да ми главе што не натруне, а на репове нисам се освртао. Ко ти се ту није мешао у правопис? Ко се не одера вичући да ће нас јота пошокачити? Па зар да губим време уливајући сваком лудаку памет у главу? Ако изузмеш неколицину, којима је вредно што доказивати, за све друге можемо слободно рећи *ионесено иа уиуишшено!*”

(Сусрети, стр. 207-208)

Шћа је поручивао младим људима

“Зар ти, тако млад, здрав, који имаш вијек пред собом, наричеш као каква баба плакалица? Шта је остало за мене, овако стара и хрома? И ја још стојим и радим што мислим да треба? Не брини ти, мој брајко, хоће ли народ пропасти или неће, него ради оно што си ти кадар! Па ако сваки уради онолико колико је кадар, неће народ никад пропасти.”

(Из писма Ђури Даничићу, Сусрети, стр.134)

*Илустрација
Босиљке Кићевац*

Вук је говорио

О језику

“Језик је хранитељ народа. Докле год живи језик, докле га љубимо и почитујемо, њим говоримо и пишемо, прочишћавамо га, умножавамо и украшавамо, дотле живи и народ: може се међу собом разумјевати и умно сједињавати, не прелива се у други, не пропада.”

(Вукови записи, СКЗ, Београд, 1964, стр. 21)

“Ја мислим да је боље својој ријечи повратити изгубљену важност неголи је себи тражити под туђом ријечи.”

(Исто, стр. 23)

“Ми друкчије не можемо почети наш језик чистити од туђи ријечи, док најприје не познамо све наше ријечи, које се по народу говоре; па и онда опет је боље узети туђу ријеч која је позната у народу неголи наопако нову градити...”

(Исто, стр. 22)

Шта ћемо за речи којих немамо

“Једно вече рећи ће Владика (Његош) Вуку:

— Баш, господине Вуче, ови је наш језик веома сиромашан. Он нема ријечи за *идеју*, нема ни за *еру* и за толике друге појмове.

— Господару — одговори Вук — кад је народ могао наћи име за сваки дио, сваки дјелић, свако парче и сваку чивију на колима, нашао би и за то ријечи, да му је требало. Кад устреба - наћи ће.”

(Сусрети, стр. 190)

* Из књиже *Младоси*
Вука Караџића,
илустрација *Милене Балабанић* *

** Нишке додоле, црцнеж Карла Гебела **

»»»» О речима

Додоле

“Неколико дјевојака, кад је суша, иду по селу од куће до куће, те пјевају и слуте да удари киша. Једна се дјевојка свуче до кошуље сасвијем, па се онако гола увеже и обложи различном травом и цвијећем, тако да јој се кожа нигдје не види нимало, и то се зове додола, па онда зађу од куће до куће. Кад дођу пред кућу, онда додола игра сама, а оне друге дјевојке стану у ред и пјевају различне пјесме; потом домаћица или друго какво чељаде узме пун котао или кабао воде, те излије на додолу, а она једнако игра и окреће се. У додолскијем се пјесмама припијева на крају уза сваку врсту: ој додо! ој додо ле! нпр.:

Наша дода бога моли, ој додо! ој додо ле!
да удари росна киша, ој додо! ој додо ле!”

(Вукови записи, стр. 48)

Село

“У Србији су велика села која имају око сто кућа, а има села и од 15 кућа, али их највише има од 30 до 50 кућа. По брдовитијем мјестима тако су куће раздалеко да је село од 40 кућа веће од Беча; нпр. у једном потоку стоје неколике куће, па онда (гдјешто по сахата или читав сахат далеко) у другом неколике итд., па се све зове једно село (докле год његова земља држи, које се врло добро зна; тако људи из два села могу бити сусједи). А по равни (као нпр. по Мачви и по Браничеву) доста су честе куће по селима, али опет нијесу у реду, као нпр. по Сријему и по Њемачкој, него рас-тркане (као и по варошима по Турској) по пољу. За владање кнеза Милоша у Србији брат његов Јефрем нагонио је Мачване, особито по селима око путова, да граде куће у ред, а то се потом почињало и у Шумадији, али сад о томе већ не мисли нико више. Онамо се човјек под владом турском могао преселити из једног села у друго кад му је драго било, нити му се требало јавити оно-

* Дворишње једне сељачке куће у Десућу, селу у Мачви (цртеж Феликса Кавица)*

ме спахији из чијега је села полазио, ни ономе у чије је долазио; кућу своју могао је продати или раскопати, а вотњака и винограда могао је долазити те брати сваке године, а спахији давати десето; а у оном селу гдје је долазио могао је начинити кућу на пустој земљи гдје му је драго било, и себи крчити њиве и ливаде, и садити вотњаке и винограде колико му је драго било. Кад би спахија дошао у село да купи главницу, и стао из тефтера звати све сељаке редом по имену, онда би му сељаци казали: "тај се одселио" или "овај се доселио". По равни, особито по голетнијем мјестима, врло су куће рђаве: понајвише покривене су кровином или лубом; али по бреговитијем мјестима има кућа врло лијепијех и тврдијех: многе су подзидане каменом, а понајвише су покривене даском (шиндром). Соба нема свуда, него се зими понајвише грију код ватре, а спавају по вајатима, и онако у кући; димњака нема готово нигдје по селима (осим у Мачви поред Саве и у Браничеву гдјешто око Дунава и на влашкијем земуницама); зато се кадшто пуши у гдјекојијем кућама да хоће очи да испадну од дима. У Србији само око Сокола сједили су Турци у неколико села, а по осталој земљи сједили су по селима само Срби, а Турци по варошима; а у Босни има и турскијех и кршћанскијех села."

(Вукови записи, стр. 62-63)

Голуб

"Дивљи су голубови двојаки: једни су већи и зову се гривљаш и грљаш, и ови се легу у гнијезду на дрвету као и грлице, а други су мањи, који се зову дупљаш, јер се легу у дупљама. Они се и по гукању разликују; кад гривљаш гуче, људи кажу да говори: "Шта ти ту чиниш, проклети попе, код туђе жене, код туђе ћеце?", а дупљаш кажу да говори: "Сиј лук, сиј лук, сиј лук", тј. да је већ вријеме сијати лук кад он у прољеће долети и стане гукати."

(Вукови записи, стр. 35-36)

Можив голуба са једног надгробног споменика у Србији

* Учење азбуке, дејчаљ са сѣаре ишѣице, дашѣице *

* Прва Вукова диплома коју је добио из Русије 1819. године *

»»» О слободи мишљења

“Добро је знати шта људи мисле и говоре, али не треба свакога гонити који што противно рекне. Особито људе који, по несрећи, имају право... Ја мислим да би правитељство и владалац много паметније учинили кад би гледали да се поправе, ако људи право имају, и ако је икако могуће, него да људе одмах гоне и да вуку по судовима и да казне...”

(Из “Писма кнезу Милошу”, 1832)

»»»» *Ништа не ваља чинити у живоју*

“Ништа не би ваљало чинити чега би се човек могао стидети, јер се ништа на овоме свијету не може сакрити.”

(Исто)

»»»» *Како владајте, а да се људи не буне*

“... Да Вам се људи не буне, ја мислим да за то слабо помаже бојати се школа и наука, него би требало:

Прво, дати свакоме пристојну правицу, и земљу тако уредити, да паметан и поштен човек, по здравом разуму судећи, ништа боље желети не може;

А друго, старати се, што је год више могуће, да се људи обогате.”

(Исто)

* Изглед Београда са дунавске сиране, цртеж Карла Гебела из 1886. године *

* Мушка и женска ношња
Срба из Херцеговине,
друга половина 19. века *

»»»» О памети и просоти

“То је највећа разлика између човека паметна и између простака, што паметан човек једнако жели и труди се да што боље научи или измисли и да он буде паметнији од својије стари, а његова деца од њега; простак пак све је рад да остане као што су му и стари били, а његова деца као и он што је.”

(Вукови записи, стр. 12)

»»»» О Србији

“Ја сам се у Србији родио и узрастао и зато ми се чини да на свијету нема лепше земље од Србије нити лепшег места од Тршића.”

(ОВК, стр. 234)

Како ћемо мали међу великима

“Ми смо малобројан народ и на ударцу од моћних неславјанских сила; чим обескрепимо њихове снаге којима нас опчињавају, којима нас у кола својих интереса и своје културе упрежу и однарођавају, па и да се у отпору одржимо и за нешто ваљано, заједничко оспособимо, морамо престати да једно другоме терамо мак на конач. Не мрзите се као душмани, волите се као браћа!”

(Сусрети, стр. 251)

Која је вера добра

“...Вук одговори да су све вере добре, јер ниједна не учи зло, него добро... [а онда], смешећи се:

— Кад баш ви велите да ипак једна вера од друге мора боља бити, онда ја држим да је моја најбоља.”

(Сусрети, стр. 87)

* Час у
манасџирској
школи,
илустрација
Милене
Балабанић
из књиће
Младосџ
Вука Караџића*

* Насловна страна
Српског рјечника
издајног у Бечу 1818. године *

до зна који је чиновник сѣарији, који ли млађи; да се без љравога узрока и без суда не може чиновник из службе исиерати, ниши најраг у мањи чин љовраишии; да се нико не може најерати да се љрошив своје воље љрими ље службе и да сваки чиновник, кад му буде воља, може службу осѣавиши. Док се ово прво не постави, не могу се ни закони како ваља уредити."

(Из писма кнезу Милошу, 1832)

»»»» Други српски усѣанак

"Милош на Цвети ујутру дође у Таково, и онај дан онде код цркве учини скупштину, и стане се већ јавно договарати с народом и с кметовима шта ће се сад чинити. И сав сабор нађе да друкчије ни-

»»»» О будућности

"Од дана до дана, све друштво паметних расте, а лудих се умањује, и тако разум и истина побјеђују."

(Иво Андрић о Вуку, стр. 33)

»»»» О уређењу земље

"Ваљало би дати народу љравицу, или, као што се данас у Европи обично говори, коншииуцију. ...Да се сваком човеку осигура живоѣ, имање и чесѣ; да сваки свој љосао, који ником није на љиѣиу, може радиѣи љо својој вољи и љо својој вољи живеѣи, да сваки човек зна љиѣа му ваља чиниѣи, да се не боји ниѣи вас, ниѣи икога другога; да нико ни кога не може на сѣту најерати да га служи; да се љвр-

како бити не може него да се бију с Турцима док сви не изгину; и још што је најчудније, и сами старци и кметови, који су свагда били противни буни, и они сад пристану и повичу да нема другога спасенија него да се бију с Турцима и да се бране док се узможе. И сви сложено стану молити Милоша да им он буде старешина и да ји не изда. Милош им на то одговори да ће им он бити старешина ако ће они њега слушати и између себе се као браћа пазити, опростивши један другоме ако је који коме што нажао учинио. И на то пристану сви. Милош после те скупштине отиде са својим старим, и сад наново приставшим, момцима, у Црнућу, и онде после дугога премишљања и већања отиде у вајат, те се обуче у своје војводске аљине и припаше оружје сребрно, па онако накићен изиђе међу момке носећи у руци свој војводски барјак, који је досад лежао негде сакривен, па пружи барјак Сими Пастрмцу говорећи: "Ево мене, а ето вам рата с Турцима." У свима је, који су ту били, срце од радости заиграло кад су видели Милоша тако накићена, и већма су му се обрадовали него озебао сунцу; јер је сваки у себи помислио: сад је заиста рат и он пристаје с нама. Пастрмац узме барјак из Милошеве руке, те га пободе у земљу, и стану се под барјак купити јунаци; а Милош се врати у собу, па седне с писаром, те распише књиге на све стране, да устаје на оружје и мало и велико, и да бију Турке — где год зелену стризу виде. На такве гласове народ скочи, и повадивши из клада и из пањева своје сакривено оружје, стане се оружати наново. Који је имао две дуге или мале пушке, онај даде једну ономе од кога су Турци одузели све."

(Вукови записи, стр. 137-138)

* *Портрет Милоша Обреновића,
рад Марица М. Драфингера
из 1848. године **

»»»» Који је највећи људски изум

“Што су год људи на овоме свијету измислили, ништа се не може испоредити с п и с м о м. Пријатељу или знанцу своме, који је на далеко преко бијелог свијета, послати мисли своје на комаду артије, читати што су други написали прије двије иљаде година, и написати, да могу други послје неколико иљада година прочитати. То је наука која ум људски готово превазилази, и могло би се рећи, да је онај, који је први њу измислио, био више Бог, него човек. Писмо је отворило пут уму људскоме, да се приближи к Богу по могућству своме.”

(Из предговора Првом српском буквару)

»»»» О Њеџошу

* Пећар Пећковић Њеџош,
1851. година *

“Овде је пре шест недеља био црногорски управитељ, архимандрит и будући владика, *Пећар Пећковић*, коме нема још пуни двадесет година, а већи је и *лејши*, него икакав гранатир у Бечу! Не само што зна српски врло добро читати и писати, него прави и стихове лепе. Глас родољупца вашег зна наизуст и обожава вас за ваше родољубиве мисли, него му је мало жао, што још простије српски не пишете, јер он мисли да на свету нема лепшега језика од нашега *народнога* (има право, што тако мисли, макар и не било истина).”

(ЉС, стр. 411)

»»»» Слобода њоејског језика

“Истина да поете код свију народа имају неку малу слободу у језику, али и та слобода њиова мора да се влада према језику народноме, н.п. поета и витија могу начинити нову ријеч, али опет не по својој вољи, него из коријена језика, и по прилици остале ријечи; тако могу и гдјекоје ријечи мало друкчије метнути, али и то све мора бити према језику, а штогаћ учине против језика, оно остаје и пропада као и друге погријешке...”

(Глас родољубца)

»»»» О сваме делу

“Свакоме слободно можете казати (и ласно доказати) да сам ја народу српскоме оно учинио што сви остали списатељи заједно нијесу: ја сам народ српски с ученом Европом познао.”

(Вук у писму Димитрију Фрушићу)

“Ја сам се из родољубиве ревности трудио да скупим и од заборавља сачувам знатне догађаје народа нашега у данашњему нараштају; поред тога трудио сам се колико око тога да би се Срби боље познали између себе, толико и да би остали народи познали њих с најбоље стране (колико је могуће не вријеђајући истине). И с великом радости видим да су ови родољубиви трудови моји награђени богатијем плодом, и с поносом бих могао казати да је готово све, што свијет има достојно знања о данашњему народу нашем, од мене или чрез мене.”

(Вук у Одговору на Утук Г. М. Светића)

»»»» Последње речи

“Мино, соколе — обратио се ћерци — да ми је сад да се напијем воде са Корита Иванбегових (ловћенски извор), чини ми се намах бих оздравио.” Затим је у сласт испио чашу воде коју му је Мина донела, заокружио очима пут гусала изнад постеље и главом кљонуо на узглавље.

(Сусрети, стр. 258)

✱ Споменик
Вуку Караџићу
у Београду ✱

Гайсавому апарука да угенту у Елса
 апарука. Апарука бока да. Оубо иду
 да Егор Талит и момант и апару-
 ка, апарука оуб и апарука апарука
 по мом. Кауб гомас поуб Егор
 Тресе гил кауб дло, и апарука Талит
 и апарука Тресе апарука иду, и апарука
 Талит и апарука. Оуб и апарука неса
 коуб и апарука, да оуб кауб
 апарука и апарука Талит апарука неса
 и апарука. Оуб и апарука поуб Егор
 и апарука апарука, и апарука апарука
 и апарука апарука.

Поуб апарука Талит апарука и апарука
 апарука. Поуб и апарука апарука апарука
 апарука апарука и апарука. Гайсавому
 апарука да и апарука у апарука апарука
 апарука апарука Тресе и апарука. Кауб апарука
 апарука. Оуб и апарука апарука апарука
 Егор Талит и апарука апарука апарука
 апарука апарука. Оуб апарука апарука
 апарука апарука и апарука апарука
 апарука апарука.

Поуб апарука Талит, и апарука апарука апарука
 и апарука апарука, и апарука апарука

* Рухолус Вука Караулина (из архива САНУ) *

*Где се може сазнати нешто више
о народним приповећкама и о живоју
и стваралашћу Вука Караџића*

1. Вук Стефановић Караџић: Српске народне приповетке, Сабрана дела Вука Караџића, књига 3, Просвета, Београд, 1986. (СНП)
2. Војислав Ђурић: Антологија народних приповедака, СКЗ, Београд, 1977. (АНП)
3. Љубомир Стојановић: Живот и рад Вука Стефановића Караџића, БИГЗ, Београд, 1983. (ЈБС)
4. Српска књижевност у књижевној критици. Народна књижевност. Приредио Владан Недић, Нолит, Београд, 1972.
5. Војислав Ђурић: Српске народне шаљиве приче, СКЗ, Београд, 1995.
6. Момир Чаленић: Сео цар на кантар, Научна књига, Београд, 1972.
7. Васко Поја: Од злата јабука, Просвета, Београд, 1963.
8. Миодраг Појовић: Вук Стефановић Караџић, Нолит, Београд, 1964.
9. Сусрети с Вуком. Избор Голуб Добрашиновић и Боривоје Маринковић, Матица српска, Нови Сад, 1964. (Сусрети)
10. Измаил Иванович Срезњевски: Вук Стефановић Караџић, Аутори, Београд, 1987. (Срезњевски)

✱ Вуков и Доситејејев музеј у Београду ✱

11. Српске народне бајке, Креативни центар, Београд, 2000.
12. Вукова оставштина чува се у Архиву САНУ у Београду.
13. У Београду (Господар Јевремова 21) налази се Вуков и Доситејејев музеј.

Ушисци о народним иријовейкама

“Са хумором или без њега, са фанџасџијком или без ње, народне иријовейке су огледало џешикоџ, мученичкоџ живоџа народних маса. То је џосрџање, сукобљавање са хиљадама недаћа, дизање и џадање, џадање и дизање, и болно корачање најред – најред и на ногама и на рукама, и снаџом и мудрошћу. На џоме џуџу има очајничких моменџа, кад робија изгледа без свршеџка. Али на џоме џуџу има и друкчијих џренуџака и мноџо више џиш друкчијих, разведрених надама и замишљеним џобедама, кад човек џорасџе изнад себе и изнад џрилика у којима се налази, кад све му може да одоли. И џај оџџимизам и хероизам, који су најџиџније одлике народних иријоведака, јесу и једна од највећих џихових вредносџи.”

Војислав Ђурић
(Српске народне
шаљиве приче, СКЗ,
Бгд. 1995, стр. 10)

* Илустрација
иријовейке
Све, све али занџи,
издање из 1943. године
(илустровао И. Шенин) *

У нашим народним иријовейкама је велико блаџо народноџ духа које ваља исџраживаџи. То је узорна леџоџа иријоведања, са узбудљивим џоковима радње, зџуснуџим дијалозима, џишким и жилавим хумором и неџроцењивим боџаџсџивом речи и реченичних облика. Ту су и занимљиви ликови народних мудријаша, храбрих и џреџредених, и џоруке о џоме како се довијаџи да би се избавило од невоља и оџџало у врлеџима живоџа. Једновремено, оне су и сџваралачки џодсџицај: да се насџави са џрикуџљањем нових

иришоведака, да се поједина шаљива иришоведања и догодовишине из живота обликују у иришовејке, да се драматизују, казују из друге персјекишве, другим књижевним жанром ишд.

С. М.

* Илустрација иришовејке Девојка цара надмудрила, издање из 1964. године (илустрирвала Ида Ђурић) *

Твоји ушисци о народним иришовејкама

Ако желите да прочитате још нешто из народне књижевности, препоручујемо ви:

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЈУНАЧКЕ ПЕСМЕ
из библиотеке Пустоловине

** Илустрација српске јуначке песме Урош и Мрњавчевићи, издање из 1920. године, Београд (илустрирао М. С. Плавшић) **

УРОШ И МРЊАВЧЕВИЋИ

С астала се четири табора
На убаву на пољу Косову,
Код бијеле Самодреже цркве:
Једно табор Вукашина краља,
Друго табор Деспота Угљеше,
Треће табор војевode Гојка,
А четврто царевих-Уроша.
Цареви се отимљу о царство;
Међу се се хоће да поморе,
Злаћенима да пободу ножи,
А не знаду на коме је царство.

*Мање њознаише речи и изрази који се
њомињу у овој књињи*

А

антерија 29
арата 104
аратос ти два новца 66
ашлук 87

Б

баба 114
батина 5
Бачванин 13
баштованлук 103
бе 37
биља 113
бир 11
бискати 76
бити готов 65
благословити 11
блато 82
боб 19
бобе 104
бош 15
брав 23
брвно 121
брег 53
брлог 113
брстити 125
бујад 95
буквик 88
бумбашир 142
буњиште 24

В

варити 15
вашар 61
везир 53
вејати 74
вилајет 41
влах 25
воденица 31
водити коло 113
водица 34
врач 43

врднути 39
врело 106
вретено 21
врћи жито 74
врћи пшеницу 12

Г

гачица 47
гвожђа 116
гвоздењак 13
главица 7
главња 50
гној 27
гостионица 8
грош 90
губица 83, 125
гужва 125
гумина 19
гумно 141
густиж 104

Д

делија 74
денути 101
дерати опанке 123
добости 83
донавезати 50
дрешити 5
дуб 15
дубодолина 26
душогубац 57

Ђ

ђаво 103

Е

Ера 84
ефендија 89

Ж

жбан 35

жети 100
живица стена 50
жрвањ 59
жутица 38
жутник 38

З

заждити 67
запевати 37
засути 32
зор 29
зубља луча 69
зубун 35

И

изанђати 80
изаћи 66
излећи пилад 18
излокати 122
изор 34

Ј

јажа 59
јасен 7
јасле 139
јахати на магарцу 5
једногрлице 82
једро 20

К

кабао 28
када 87
кадија 89
калајњија 15
калуђер 106
каматник 17
капарисати 12
кароца 21
каца 104
клак 59
клин 81
клин-чорба 81

кмет 87
кнез 12
козле 50
колац 5
коленце 48
конак 23
косити 100
котао 17
кочијаш 13
кош 141
кошара 120
крепати 17
кресиво 35
кровињара 98
крчаг 69
крчма 13
кудеља 20
кус 50

Л

ласно 15
леса 123
литра 21
луг 107

М

маја 113
мал 37
марва 89
матор 5
мех 27
мешина 34
млат 50
млети 31
мливо 59
моба 12
мошница 50
мраз 50
мрки лук 103
мусти 27
мучњак 32

Н

на сву прешу 59
надати 144
најам 62
наковањ 83
накресати 125
намерити 39

нарицати 121
нениц 39
неплод 39
нерода 39
нурија 83

О

обеселити се 123
обрећи 62
овијати 141
оглобити 106
ограјисати 44
ока 7
оклен је 18
онај свет 87
опленити 62
оправити 119
орезан виноград 39
ортаклук 13
осевина 126
отмичар 109
отурити 80
отчепити 47

П

пазар 28
паралаж 15
пасати 19
пасти 23
паша 96
перпер 84
перчин 50
пилица 28
пињата 19
пластити 101
повесмо 19
повод 34
поган 67
поделити благо
калпацима 65
покладе 111
пометнути 129
поскура 11
потурити 129
похарати 65
правдало 116
прегача 48
прегршт 32, 48
препнути 87

пресекати 21
прида 62
прикривати 120
прометати се 61
просо 34
простак 82
пудар 133
пустахија 57
пучина 15

Р

рабација 76
радовати 29
ралица 34
рало 18
ратосиљати се 80
рашга 80
ридати 121
роба 25
рогозина 54
рукнути 144

С

с двора 15
савити шипке 88
сасути 81
Свети Сава 99
свирала 9
сек 120
сирац 121
сирити 27
скапулати 82
смок 27
снети 141
сокак 90
солдат 81
софра 68
спазивати се 59
спртити 32
стајати 83
статив 21
стерати 5
стожина 123
стрвина 129
стрн 104
струка 129
студен 120
ступа 21

сукати 50
сунце записче главњом 50
сунце илијнско 27

Т

тава 93
талир 17
твар 79
телал 90
тећи 80
тефтер 35
тимарити 120
товар 27
топуз 73
трап 104
тргнути 122
трнити 141
турнути 129
тучари 119
туче 119

Ђ

ђемер 107
ђитап 89
ђоса 31
ђумур 7

ћуприја 84
ћурак 142
ћурдија 29

У

у сребро ти се (реч)
оковала 7
узао 35
узимати паре под
фајду 37
ујам 59
укор 111
украсти се 144
улишће 113
упропастити се 54
упрта 34
утећи 83
ухватити веру 130
уценити 41
уштап 122

Ф

фењер 96

Х

хајдук 91, 109

харамбаша 65
хеспап 62
Хиландар 99
хранити 67

Ц

цимина 104

Ч

чакшире 73
чвонга 104
чета 129
чобанин 137
чун 82

Џ

џибра 105

Ш

шара торбетина 95
шешарица 61
шпаг 50
штрк 95
шћердосати 37

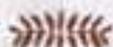

Ми смо "Српске народне бајке" у библиотеци "Пусџоловине" објавили Вуковим ијекавским наречјем, ња смо одлучили да "Српске народне иријовейке" ишћамћамо екавским, како бисмо равноћравно иредсћавили оба изћовора нашећа језика.

Уредништво

Извори

Фотографије на странама

5, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 24, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 37,
38, 39, 44, 45, 47, 50, 51, 53, 54, 59, 64, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 79, 80,
81, 82, 84, 85, 88, 93, 95, 97, 98, 101, 104, 106, 111, 114, 115, 117,
119, 123, 126, 131, 133, 137, 139, 141

— из фотодокументације Етнографског музеја у Београду.

Фотографије на странама

11 и 144

— експонатни из ситне пошавке
Етнографског музеја у Београду.

(фото: Никола Марковић)

Фотографије на странама

146 и 161

— из фотодокументације Педагошког музеја у Београду.

Фотографија рукописа Вука Караџића на страни

168

— из архива Српске академије наука и уметности.

(фото: Никола Марковић)

Садржај

Свету се не може угодити /5
Приправљали ражањ за зеца /7
Путник и гостионичар /8
Ти ћеш, синко, свирати /9
Кад ћете да вам падне киша /11
Бачванин и Грк /13
Лаж и паралаж /15
Крепао когао /17
Девојка цара надмудрила /18
Краљ и чобанин /23
Девојка и кнез Јово /28
Лаж за опкладу /31
Мудра снаха /37
Е лијо, сад си долијала /43
Странац и Црногорац /44
Добра хвала /45
Лаж без истине /47
Све, све, али занат /53
Новац душегубац /57
Градили воденицу, а воде није /59
Два новца /61
Запалио кућу да изгоре миши /67
Путник и домаћин /68
А шта ти је /70

Нешто шушну /71
Има јунак над јунаком /73
Како се Краљевић Марко јунаштву научио /77
Откуд човеку осамдесет година /79
Клин-чорба /81
Утопио се поп што није руку дао /82
Чобанче преварило попа /83
Ера и Турчин /84
Ера с оног света/87
Ера и кадија/89
Праведна пресуда/90
Пустио бих ја њега/91
Циганин и диња/92
Циганска породица/93
Цигански изговор/95
Како врши наредбу/96
Свети Сава и сиромах сељак/98
Свети Сава и ђаво/103
Свети Сава, старац и правда/106
Зечеви нису најстрашљивији/111
Медвед и лисица/113
Лисица се осветила вуку/119
Јарац живодерац/125
Невера страда/129
Медвед као пудар/133
Није вера тврда у јачега/135
Болестан вук и мајка му/137
Звали магарца на свадбу/139
Медвед, свиња и лисица/141
Пустоловни додатак /145
Мање познате речи и изрази који се помињу у овој књизи /177
Извори /180

Bye

**Библиотека
ПУСТОЛОВИНЕ**

Српске народне приповећке
прво издање

Приредили

Симеон Маринковић и Славица Марковић

Илустровао

Добросав Боб Живковић

Коректор, лектор и редактор објашњења мање познатих речи

Виолеџа Бабић

Дизајн и прелом текста

Миљана Живковић

Дизајн корице

Душан Павлић

Издаје

Креативни центар, Београд, Љубе Стојановића 38а
тел. 011/767 687, факс 011/768 865, e-mail: info@kreativnicentar.co.yu

Главни и одговорни уредник

Др Симеон Маринковић

За издавача

Љиљана Маринковић, директор

Филмови

Grid studio

Штампа

Графипроф, Београд, Црнобравска б. б.

Тираж

2000

Copyright © Kreativni centar, 2001.

ISBN 86-7781-053-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1 - 343.4.398

СРПСКЕ народне приповећке / [приредили
Симеон Маринковић и Славица Марковић ;
илустровао Добросав Боб Живковић] - [1.
изд.] - Београд : Креативни центар, 2001
(Београд : Графипроф) - 184 стр. : илустр. ;
24 см. - (Библиотека Пустоловине /
[Креативни центар])

Подаци о ауторима преузети из импресума. -

Тираж 2000. - Мање познате речи и изрази
који се помињу у овој књизи: стр. 177-179.

- Извори: стр. 180.

ISBN 86-7781-053-6

1. Маринковић, Симеон 2. Марковић, Славица

3. Живковић, Добросав Боб

ИД = 93981964

ПУСТОЛОВИНЕ

Читање књига из наше библиотеке
Пустоловине може да буде права
пустоловина.

Зашто?

*Зашто и како су то најлепша
књижевна дела.*

*Зашто и како се у њима померају кроз
време и разне крајеве.*

*Зашто и како се сусрећу занимљиве
личности и догађаји.*

*Зашто и како се сликовито уочавају
култура и мудрости народа.*

*Зашто и како се у њима открива лепота
и богатство језика.*

*Зашто и како се завирује у животи
и радности њих.*

*Зашто и како се могу наћи и нови
пустоловни путеви.*

